

Təsviri incəsənət

MÜƏLLİM ÜÇÜN
METODİK VƏSAIT

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

MƏHSƏTİ MƏMMƏDOVA
BƏNÖVŞƏ MİRZƏYEVA
NƏZAKƏT ƏLİYEVƏ

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
«Təsviri incəsənət» fənni üzrə*

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSƏİT

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
24.05.2016-cı il tarixli 354 №-li əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

«ASPOLİQRAF»
BAKİ–2016

Məmmədova M., Mirzəyeva B., Əliyeva N.

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün «Təsviri incəsənət»
fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait. Bakı, «Aspoliqraf»,
2016, 80 səh.

**Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri
və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surə-
tini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qa-
nuna ziddir.**

**Müəllim üçün metodik vəsaitlə bağlı rəy, irad və təkliflərin
aspoligraf.ltd@gmail.com və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara
göndərilməsi xahiş olunur. Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür
edirik!**

**© Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi, 2016**

GİRİŞ

Hörmətli müəllimlər!

Artıq 4 ildir ki, Azərbaycanın ümumtəhsil məktəblərində ümumi təhsilin kurikulumu tətbiq olunur. Kurikulum bu ildən ümumi orta təhsil pilləsinə qədəm qoyur. 5-ci sinifdə dərs deyəcək müəllimlərin bir çoxu ilk dəfə yeni üsullarla, interaktiv təlim metodları ilə tədris aparacaqlar. Bunu nəzərə alıb müəllim üçün vəsaitdə «Təsviri incəsənət» kurikulumu üzrə bu fənnə verilən tələblər, fənnin məzmunu və məzmun xətləri haqqında bir qədər geniş məlumat verməyi lazım bilirik.

Təsviri incəsənət təliminin məzmunu nəticəyönümlü standartlardan ibarət olub, hər bir təhsil pilləsinin və sinfin sonunda əldə olunan konkret nəticələri əks etdirir. Ümumtəhsil nəticələrin əvvəlcədən standartlar şəklində müəyyən olunması, onların reallaşmasına doğru yönəldilmiş tədris fəaliyyətinin inkişafını izləmək və istiqamətləndirmək üçün obyektiv qiymətləndirmə aparılmasına imkan yaradır.

Bu kurikulum şagirdlərin hissiyyat imkanlarını, idraki, informativ-kommunikativ fəaliyyətlərinin əhatə olunmasını, hissetmə, emosional və psixomotor bacarıqlarının inkişafını təmin edir.

«Təsviri incəsənət» fənninin məqsədi estetik dünyagörüşlü, zəngin mənəviyyətə, bədii zövqə və yaradıcı təxəyyülə malik, milli və ümumbəşəri dəyərlərə hörmətlə yanaşan, incəsənət əsərlərini duyub qiymətləndirən, obrazlı və simvolik düşüncə tərzinə malik şəxsiyyət formalaşdırmaqdan ibarətdir.

«Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)» çərçivə sənədinə uyğun olaraq, ümumtəhsil məktəblərində əsas təhsil pilləsində «Təsviri incəsənət» fənninin vəzifələri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

- Azərbaycanın, eləcə də dünya incəsənətinin görkəmli nümayəndələri və onların yaradıcılığı ilə şagirdlərin daha ətraflı tanış olmalarını təmin etmək;
- Həyatı gerçəkliklərin və sənət əsərlərinin şagirdlər tərəfindən bədii-emosional qavranılmasını təmin etmək, onların estetik zövqünün inkişafına nail olmaq və təsviri sənət nümunələrinin timsalında ölçü, forma, simmetriya, harmoniya məfhumlarının mahiyyəti barədə şagirdlərin təsəvvürlərini dərinləşdirmək;
- Şagirdlərdə müqayisə, təhlil və təsvir qabiliyyətlərini təkmilləşdirmək, onlarda sadə tərtibat-dizayn bacarıqları formalaşdırmaq, təsviri sənət üzrə istedadlı uşaqların üzə çıxarılmasını təmin etmək.

Təsviri incəsənət təliminin məzmun standartları 3 məzmun xətti üzrə reallaşdırılır. Bu məzmun xətləri üzrə standartların reallaşdırılmasında əsas orta təhsil pilləsində (5–9-cu siniflər üzrə) aşağıdakı təlim nəticələrinə nail olmaq nəzərdə tutulur:

1. Cəmiyyət və təsviri incəsənət

Şagird:

- Təsviri incəsənətin cəmiyyət həyatında əhəmiyyətini şərh edir;
- Azərbaycanın, dünya incəsənətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh və təqdim edir;

- Təsviri sənət növlərini, onları təşkil edən əsas janrları ayırır, xarakterik xüsusiyyətlərini izah edir.

2. Təsviri və dekorativ yaradıcılıq

- Həyati görüntüləri real, abstrakt tərzdə təsvir edir;
- Bədii tərtibat və dizayn bacarıqlarını nümayiş etdirir;

3. Estetik reaksiya

- Bədii sənət əsərlərini milli-üslubi cəhətlərinə, müxtəlif səpkili estetik-emosional hislərə görə müqayisə və izah edir;
- Təsviri sənətin növ və janrlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ayırır, estetik təsirini izah edir.

5-ci sinfin sonunda şagird:

- Təsviri incəsənətin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir;
- Təsviri və dekorativ sənətin növ və janrlarını (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir;
- Azərbaycanın, dünya təsviri incəsənətinin görkəmli nümayəndələri (Məsud ibn Davud, Soltan Məhəmməd, Elmira Şahtaxtinskaya, İbrahim Zeynalov, Qriqori Qaqarin) və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir;
- Müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə həyati görüntüləri təsviri sənətin növlərində (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) real və abstrakt tərzdə təsvir edir;
- Sadə əşyalar üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir;
- Təsviri sənət növlərini ayırır, milli-üslubi cəhətini nümunələr əsasında estetik-emosional hislərə görə izah edir.

1. Cəmiyyət və təsviri incəsənət

- 1.1. Təsviri incəsənətin cəmiyyətin həyatında əhəmiyyətinə dair bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.
 - 1.1.1. Təsviri incəsənətin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir.
- 1.2. Təsviri və dekorativ sənətin növ və janrlarına aid bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
 - 1.2.1. Təsviri sənətin növlərinin (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir.
 - 1.2.2. Dekorativ sənət növlərini (xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma) xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.
- 1.3. Azərbaycanın, dünya incəsənətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
 - 1.3.1. Azərbaycanın və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələrini (Məsud ibn Davud, Soltan Məhəmməd, Elmira Şahtaxtinskaya, İbrahim Zeynalov, Qriqori Qaqarin) və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir.

2. Təsviri və dekorativ yaradıcılıq

- 2.1. Həyati görüntüləri real və abstrakt təsvir edir.
 - 2.1.1. Həyati görüntüləri rəngkarlıq, qrafika, heykəltəraşlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir edir.

2.1.2. Həyatı görüntülərin real və abstrakt təsvirində müxtəlif vasitələrdən (kömür, sulu boya, plastilin və ya gil) istifadə edir.

2.2. Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

2.2.1. Sadə əşyaların üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

3. Estetik reaksiya

3.1. Təsviri və dekorativ sənət nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir.

3.1.1. Bədii sənət əsərlərində milli-üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.

3.1.2. Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

Fəaliyyət xətləri

«Təsviri incəsənət» fənni üzrə məzmun standartları, əsasən, 3 fəaliyyət xətti tətbiq olunmaqla reallaşdırılır:

- Əlaqələndirmə;
- Problem həlli;
- Təqdimetmə.

DƏRSLİK KOMPLEKTİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Ümumi orta təhsil pilləsi 5-ci siniflər üçün təsviri incəsənət fənn kurikulumu Dövlət standartları əsasında hazırlanmış bu dərslik komplekti dərslik və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

Dərslik

Dərslikdə verilmiş mövzular fənn kurikulumunda verilmiş məzmun xətləri üzrə standartların reallaşmasına xidmət edir. Mövzular şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğundur və onların idrak fəallığını təmin edən texnologiyalar əsasında verilmişdir. Dərslikdə istifadə olunmuş fəaliyyətə istiqamətləndirilən göstəricilər — cədvəllər, sxemlər, praktik tövsiyələr, illüstrasiyalar, sənət əsərlərindən nümunələr və s. dərs materiallarının asan mənimsənilməsini, anlaşılıqlı olmasını təmin edir.

Dərslikdə verilmiş mövzular müəllimin gözlənilən nəticəyə müvafiq olaraq şagirdlərdə müxtəlif təfəkkür növlərinin inkişafını təmin edən tapşırıqlar yerinə yetirilməsinə imkan verir.

Dərslikdə verilmiş mövzular dörd tədris vahidində qruplaşdırılmışdır:

1. Təsviri incəsənət və həyat hadisələri;
2. Təsviri incəsənətin növləri;
3. Real və abstrakt təsvirlər;
4. Təsviri və dekorativ sənətlər.

Müxtəlif mövzuların tədrisində əyani vəsait, iş vərəqləri, əlavə resurslar, informasiya mənbələrinin düzgün müəyyənləşdirilməsi çox vacibdir. Dərslikdəki materiallar və illüstrasiyalar şagirdlər üçün müstəqil təlimə imkan yaradır. Dərslikdə verilmiş mövzularda İKT-dən istifadə etmək üçün geniş imkanlar var. Dərslərin müasir tələblər səviyyəsində qurulması üçün dərslikdə verilmiş təlim materiallarının, faktlarının elmiliyi, dəqiqliyi, etibarlılığı

gözlənilmişdir. Mövzular sistemləşdirilərkən şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun didaktik tələblər (şəxsiyyətyönümlük, tələbyönümlük, nəticəyönümlük, tərbiyəvilik) gözlənilmişdir. Tədris vahidlərinin və materialların sadədən mürəkkəbə, asandan çətinə doğru inkişafı ardıcılığı nəzərə alınmışdır. Dərslikdə fəndaxili və fənlərarası («Azərbaycan tarixi», «Ədəbiyyat», «Texnologiya», «Həyat bilgisi» və s.) inteqrasiyalar nəzəri və praktik xarakter daşıyır. Şagirdlərin bilik və bacarıqlarının inkişafının tətbiq imkanlarını təmin edir. Dərslikdə tolerantlıq, gender, irq, etnik və dini məsələlərə həssas yanaşılmış, ümumbəşəri dəyərlərə geniş yer verilmişdir. Mövzular şagirdlərin davamlı inkişaf konsepsiyasına müvafiq olaraq ətraf mühitə qayğıkeş münasibəti, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadəni, ictimai, milli-mənəvi dəyərlər, hörmət və ehtiram təbliğ edir. Dərslikdə verilmiş tapşırıq və çalışmalarda yaradıcılıq, rəngarənglik, yaş səviyyəsinə uyğunluq gözlənilmişdir. İnküzivliyin təmin olunması və təlim nəticələri zəif, yüksək və sağlamlıq imkanları məhdud olan materialların verilməsi ilə yanaşı, müstəqil təlimə də imkan yaratmışdır. Tapşırıqların qapalı, açıq və yarımçıq tipli olması, diferensial təlim tapşırıqlarının (təlim nəticələri zəif olanlar; təlim nəticələri yüksək olanlar; sağlamlıq imkanları məhdud olanlar) verilməsi nəzərə alınmışdır. Dərslikdə verilmiş mövzularda nəzəri məlumatlarla praktik tapşırıqlar arasında vəhdət və mütənəsiblik gözlənilmişdir. Şagirdlər üçün özünüqiymətləndirmə materiallarının verilməsi onlarda dəyərləndirmə bacarıqlarının inkişafını təmin edir.

Dərsləyin dili və üslubu şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğundur. Dərslikdə dil qaydalarına əməl olunmuş, yeni söz və terminlərin izahı verilmişdir.

Dərsləyin bədii tərtibatında istifadə olunmuş rəsm və illüstrasiyaların mətnə uyğunluğu, həcmi, ifadəliliyi, aydınlığı, orijinallığı gözlənilmişdir. Dərslikdə dizayn və tərtibat işləri mövzuların məzmununun mənimsənilməsinə asanlaşdırır. Mətnə görə şəkillərin yerləşdirilməsində vahid dizayn üslubunun gözlənilməsi təmin olunmuşdur. Üz qabığının tərtibatı dərsləyin məzmununa uyğundur. Dərslikdə istifadə olunmuş şərti işarələrin sadəliyi və aydınlığı verilmiş mövzuların mənimsənilməsinə asanlaşdırmışdır. Dərslikdə aşağıdakı şərti işarələrdən istifadə olunmuşdur:

XATIRLAYAQ

TANIŞ OLAQ

TƏTBİQ EDƏK

YADDA SAXLAYAQ

TƏSVİRİN ARDICILLIĞI

**MÜZAKİRƏ, MÜQAYİSƏ,
ŞƏRH EDƏK**

**TARİXƏ EKSKURSIYA
EDƏK**

TERMİN VƏ ANLAYIŞLAR

Müəllim üçün metodik vəsait

Müəllim üçün metodik vəsaitdə giriş, fənn kurikulumunun tələblərinin reallaşdırılma mexanizmlərinin şərh, fənn standartlarının reallaşma və integrasiya cədvəlləri verilmişdir. Müxtəlif mövzular üzrə verilmiş model dərslərdə müəllimlərə yaradıcı yanaşma üçün şərait yaradılmışdır. Model dərslərdə müəyyən sərtliklərdən istifadə olunmuşdur. Məs.: A) proqnozlaşdırma, problemin qoyuluşu, tədqiqat sualı; B) tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar; C) diferensial təlimdə nəticəsi yüksək, zəif və sağlamlıq imkanları məhdud olan şagirdlərlə işin məzmunu; D) məşğələnin növü; E) sənət əsərlərinə estetik və emosional münasibət, milli və xarakterik xüsusiyyətlər əhatəli şəkildə təqdim edilmişdir. Şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun innovativ metodlardan, təlim texnologiyalarından istifadə olunmuşdur. İdrak taksonomiyasının mərhələləri (bilmə, anlama, tətbiqetmə, analiz, sintez, qiymətləndirmə) nəzərə alınmışdır. Dərs zamanı müəllimlər üçün əlavə resurslardan (İKT resursları, əyani vəsaitlər, qrafiklər, sxemlər, cədvəllər və s.) istifadə nəzərdə tutulmuşdur. Mövzular materialların xarakterinə görə məzmun vahidlərində qruplaşdırılmışdır. Qruplaşdırılmış təlim materialları üzrə işin texnologiyası şərh olunmuşdur. Ayrı-ayrı dərs nümunələri əsasında qiymətləndirmənin müxtəlif növlərinə və vasitələrinə aid nümunələr verilmişdir.

Standartlar (asandan çətinə, sadədən mürəkkəbə prinsipini gözləməklə) bilik (deklarativ, prosedural, kontekstual) və fəaliyyət (idraki, emosional, psixomotor) komponentlərinə ayrılır və taksonomiyalar əsasında səviyyələr üzrə ümumi və spesifik təlim nəticələrinin əldə olunmasına xidmət edir.

Vəsaitdə müəllim üçün əlavə materiallar, ədəbiyyatlar, dərslik və metodik vəsaitin hazırlanmasında istinad olunmuş mənbələr verilmişdir.

QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN KEYFİYYƏT ÜSULLARI

Qiymətləndirmə aşağıdakı üsullarla aparıla bilər: yazı və yoxlama işlərində konstruktiv qeydlər; «portfolio» sistemi; verbal (sözlə); qarşılıqlı qiymətləndirmə; özünü-qiymətləndirmə; reytingin çıxarılması; rənglərlə qiymətləndirmə; şəkillərlə qiymətləndirmə; emosional münasibət yolu ilə qiymətləndirmə; meyar cədvəli; refleksiya.

Şagirdlərin özünüqiymətləndirməsi onların fəaliyyətinin stimullaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdin dərsdəki fəaliyyətini analiz etmək və bundan müvafiq nəticə çıxarmaq verdiyi formalaşır ki, bu da onun sonrakı dərslərdə daha fəal olmasına kömək edir. Bunun üçün müəllim müxtəlif özünüqiymətləndirmə vasitələri tərtib edə bilər. Nümunə kimi aşağıdakı vasitələri təqdim edirik.

Cədvəl 1

Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim	Əlavələr etdim	Sual verdim	Qrupda işləmək qaydalarına əməl etdim

Mənim üçün yeni olan	Mənim üçün maraqlı olan	Mənim üçün çətin olan	Mənim təkliflərim

TƏLİMİN TƏŞKİLİNİN FORMA VƏ ÜSULLARI BARƏDƏ TÖVSIYƏLƏR

«Təsviri incəsənət» fənni üzrə təlimin təşkili zamanı şagirdlərin ümumi inkişafı, bilik və bacarıqlarının nümayişi diqqət mərkəzində durur. Burada müxtəlif məşğələ növləri vasitəsilə şagirdlərin idraki, hissi və psixomotor bacarıqları inkişaf etdirilir. Bu prosesdə fənnin imkanlarından irəli gələn xüsusiyyət kimi hissi və psixomotor bacarıqlara üstünlük verilir. Şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri, meyil və maraqları nəzərə alınır. Burada dərsin ənənəvi formaları ilə yanaşı, aşağıdakı təşkilati formalarından da istifadə olunur.

«Təsviri incəsənət» fənninin təlimində 4 iş forması nəzərdə tutulmuşdur: kollektiv, qruplarla iş, cütlərlə iş və fərdi iş. Hər bir təlim forması dərsin məqsədindən asılı olaraq seçilir və şagirdlərin fəaliyyəti bu iş formaları üzərində qurulur.

Kollektivdə iş formasında şagirdlərdə kollektiv fəaliyyətə alışmaq bacarığının bünövrəsi qoyulur, onlarda ünsiyyətqurma bacarığının təşəkkülü və inkişafı təmin edilir.

Qruplarla iş — şagirdlər müəyyən problemi həll etmək üçün kiçik (5—6 nəfərlik) və ya böyük (komanda) qrupda birləşirlər. Bu prosesdə onların müzakirə etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, mühakimə yürütmək və birgəfəaliyyət göstərmək bacarıqları inkişaf edir.

Cütlərlə iş — şagirdlər təlim tapşırıqlarını birgə yerinə yetirirlər. Bu dərş forması şagirdlərə daha yaxından əməkdaşlıq etməyə və ünsiyyət qurmağa, məsuliyyəti bölüşməyə imkan yaradır.

Fərdi iş — şagirdin fəaliyyətini izləmək, potensial imkanlarını müəyyənləşdirmək və inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. Bu təlim forması şagirdin sərbəst düşünməsi, özünəməxsus bilik, bacarıq və qabiliyyətlərini nümayiş etdirməsi üçün real imkanlar yaradır.

Tədris prosesini aktiv şəkildə həyata keçirmək, şagirdlərin fəallığına nail olmaq, onların düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, yaradıcılığa həvəsləndirmək, «Təsviri incəsənət» fənninin öyrənilməsinin əhəmiyyətini dərk etdirmək, əldə etdikləri bilik və bacarıqların mənimsənilməsinə və onların praktik təcrübədə tətbiq edilməsinə maraq yaratmaq hər bir «Təsviri incəsənət» müəlliminin əsas məqsədidir. Sadalanan məqsədləri, qarşıya qoyulan mühüm əhəmiyyətli vəzifələri həyata keçirmək üçün müəllim şagirdləri fəal təlimə cəlb edə bilən metod, texnika və üsullarla yaxından tanış olmalı, təlim

prosesində qarşıya çıxan çətinlik və çatışmazlıqları aradan qaldırmaq yollarını bilməli və tətbiq olunan metodların əhəmiyyətini başa düşməlidir.

Fəal təlim üsulları ilə işləmək üçün müəllimin şəxsi keyfiyyətləri, təşkilatçılıq qabiliyyətləri, fənnin xüsusiyyətlərindən irəli gələn nəzəri-praktik bilik və bacarıqlarının (bu zaman həm də digər fənlərə dair biliklər də nəzərdə tutulur) səviyyəsi və s. əsas şərtlərdəndir. Çünki fəal dərs qarşılıqlı əlaqədə olan müxtəlif amillər sisteminin birliyidir. Fəal təlim üsullarının uğurlu alınmasının başlıca amillərindən biri də üsulun hər bir dərsin məzmununa və mərhələsinə uyğun seçilməsidir.

Fəal təlim üsullarının aşağıda təqdim olunan nümunələrini dərs prosesinə tətbiq etmək üçün müəllimdən ustalıq, vəziyyətdən asılı olaraq lazım gəldikdə çeviklik nümayiş etdirməklə yeni əlavələr və ya ixtisarlara etmək, bütün bunları mövzunun daha asan mənimsənilməsinə istiqamətləndirməklə mövzuya uyğunlaşdırmaq və s. tələb olunur.

«Təsviri incəsənət» fənni üzrə təlimi şagirdlərin fəallığı şəraitində qurmaq üçün interaktiv metodlara müraciət olunur. Müəllim-şagird münasibətlərini müasir tələblər əsasında qurmaq, şagirdin ümumi inkişafını təmin etmək üçün müzakirələrin (əyani vasitələrdən istifadə etməklə), baxış-sərgilərin keçirilməsi kimi üsullardan, eləcə də beyin həmləsi, BİBÖ, Venn diaqramı, şaxələndirmə (klaster), diskussiya, debat və s. bu kimi interaktiv metodlardan istifadə olunur.

«Müzakirələr» (diskussiyalar)

Müzakirə — seçilmiş mövzu və ya məsələ ətrafında müxtəlif ideyaların, məlumatların, təəssüratların, fərqli və oxşar cəhətlərin müqayisə edilməsi, termin, anlayış və ideyaların aydınlaşdırılması, problemin həlli yollarına dair alternativ fikirlərin əsaslandırılması, tənqid, təklif və ya tətbiq edilməsi imkanlarının araşdırılmasının mübadiləsidir.

Dərs prosesində müzakirə və ya diskussiyaların şagirdlərə əhəmiyyəti aşağıdakılardan ibarətdir: a) bir-biri və müəllimlə qarşılıqlı ünsiyyətə yardım göstərir; b) informasiyanın təhlili üçün lazımi mühit yaradır; c) məsələnin öyrənilməsində alternativ fikirlər söyləməyə təkan verir; d) informasiyaların görünməyən tərəfləri barədə düşünməyə məcbur edir; e) şagirdlərin hüquq bərabərliyini təmin edərək, demokratik mühit yaradır; ə) şagirdləri passiv dinləyicilərdən aktiv iştirakçıya çevirir.

Müzakirəni tətbiq etməyə hazırlaşan müəllim əvvəlcə şagirdlərlə birlikdə müzakirə qaydalarını hazırlamalı və yeri gəldikdə şagirdlərə xatırlatmalıdır.

Şagirdlər diskussiya mədəniyyətinin vacib və geniş bir məsələ olduğunu dərk etməli, başqalarının fikirlərinə dözümlü yanaşmanın demokratik ənənələrin əsas sütunu olmasını başa düşməlidirlər.

«Əqli hücum»

Bu üsul «Beyin həmləsi» də adlandırılır. Şagirdlərin fəallığını artırmaq üçün tətbiq olunan ən optimal metodlardan biridir. Şagirdlərin hər hansı konkret problemin həllində və ya suala cavab tapmaqda yaradıcı təfəkkürünü üzə çıxarmağa təkan verir, onların müxtəlif vəziyyətlərdən çıxış yolu tap-

maq, qərar qəbul etmək səviyyəsini və eləcə də fikirlərini konkret ifadələrlə söyləmək bacarığını üzə çıxarır.

Təsviri incəsənət dərslərində problem situasiya, fikir müxtəlifliyi yaranılmasında əqli hücum metodundan istifadə olunması faydalı hesab edilir. Belə şəraitdə şagird bir anlıq düşünməli olur, yoldaşlarının fikirləri barədə öz mövqeyini bildirir. Bəzən bu fikir dəqiq olmur, lakin o, şagirdlərin fəallığı baxımından didaktik əhəmiyyət daşıyır.

Şagirdlər arasında ünsiyyətin yaranmasında da «Əqli hücum»un rolu böyükdür.

«BİBÖ»

«BİBÖ» — Bilirəm, İstəyirəm Bilim, Öyrəndim.

Hər hansı mövzunun tədris edilməsində bu keyfiyyətlərlə yanaşı, şagirdlərin həmin mövzuya aid sərbəst biliklərinin səviyyəsini müəyyən etmək çox əhəmiyyətlidir. Bu müəllimə şagirdlərdə keçmiş və yeni biliklər arasında əlaqə yaratmağa imkan verir. BİBÖ metodu şagirdlərin dərslər boyu fəallığını təmin edir, birgə öyrənmənin yüksək mərhələsini yaradır. Metodun birinci «Bilirik» mərhələsində şagirdlərin dünyagörüşü, onların müstəqil öyrənmə qabiliyyəti, mövzuları əlaqələndirmə imkanları və hafizəsi təyin olunur. İkinci «İstəyirik bilək» mərhələsində isə artıq şagirdlərin təfəkkür tərz, onların düşüncə səviyyəsi, elmi fantaziyaları, əqli qabiliyyəti, arzu və istəklərinin əhatə dairəsi üzə çıxır. Müəllim şagird ehtiyaclarını nəzərə almaqla onları passiv dinləyicidən aktiv iştirakçıya, sadəcə öyrənən obyektədən öyrənmək istəyən subyektə çevirir. Şagirdlərin öyrənmək istədikləri müəllim və şagirdlərin iştirakı ilə tədqiqat nəticəsində birgə öyrənilir. Bu metodun sonuncu, daha vacib «Öyrəndik» mərhələsinin həyata keçirilməsinə imkan yaradır. Biliklərin möhkəmləndirilməsi, qoyulmuş sualların cavablandırılması, yeni biliklərin üzə çıxması mövzunun öyrənilməsində nəzərdə tutulmuş məqsədə xidmət edir.

BİBÖ-nün tətbiq edilməsi aşağıdakı mərhələləri həyata keçirməyi tələb edir:

Əvvəlcə müxtəlif iş formalarından istifadə etməklə şagirdlərin tədris olunan mövzuya dair bilikləri siyahılaşdırılır.

Müəllim lövhədə və ya vatman kağızında üç sütundan ibarət cədvəl çəkir və şagirdlərin problemlə əlaqədar bildiklərini cədvəlin sol qrafasında yazır (təkrar olanları çıxmaq şərti ilə).

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Sonra müəllim şagirdlərin yeni mövzuya dair nələri bilmək istədiklərini müzakirə edir və ortadakı qrafada yazır.

Daha sonra mövzuya aid mətn (dərslərdə və ya əvvəlcədən hazırlanmış) hissə-hissə oxunur, birgə müzakirə edilir, qoyulmuş sualların cavablarına xüsusi diqqət yetirilir.

Şagirdlərin mövzu ilə bağlı suallara cavabları və eləcə də digər yeni biliklər cədvəlin üçüncü qrafasında əvvəlki qayda ilə müəllim tərəfindən qeyd olunur. Sonra şagirdlər mövzuya dair əvvəlki bilikləri ilə yeni öyrəndiklərini müqayisə edir və ümumiləşdirirlər.

Bu prosesdə şagirdlərin ikinci qrafada verdikləri sualların bəziləri cavabsız qala bilər, yəni onların cavabları mətnə olmaya bilər, bu, şagirdlərdə «hələ nələri öyrənmək» lazımdır sualını yaradır, onların şəxsi tədqiqat aparması üçün stimül verir.

BİBÖ üsulu vasitəsilə əşya, hadisə, yaxud təsvir obyektı haqqında uşaqların nələri bildiklərini müəyyən etmək mümkündür. Şagirdlər lazım gəldikdə müəllimin köməyi və istiqamət olmadan cədvəldə nələri öyrənmək istədiklərini də qeyd edə bilərlər. Bu üsuldən istifadə etməklə əşya və ya hadisələr, rəsəmlər, təsviri incəsənətin növ və janrları haqqında öyrəndiklərini yazırlar.

BİBÖ fəal təlim üsulu kimi müasir dövrün tələblərinə cavab verir, «şagird-şagird», «müəllim-şagird» ünsiyyətinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

«Kublaşdırma»

Şagirdlərin hər hansı problemə integrativ və mürəkkəb yanaşma bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədinə xidmət edən kub metodu, əslində, B.Blüm taksonomiyasına əsaslanır. Bu metoddan tədqiqat xarakterli mövzuların tədris edilməsində istifadə etmək məqsədəuyğundur. Kub metodu aşağıdakı mərhələləri özündə birləşdirir:

1. Kartondan kubun həndəsi formasına uyğun maketi yaradılır.
2. Kubun tərəfləri üzərində şagirdlərin fəaliyyətini istiqamətləndirmək üçün — təsvir et, müqayisə et, təhlil et, assosiasiya yarat, tətbiq et, müşahidə et sözləri yazılır.
3. Dərs prosesində müzakirə olunacaq mövzunun adı bu və ya digər şəkildə elan edilir (konkret şəkildə və ya hər hansı metod vasitəsilə).
4. Sinif altı qrupa ayrılır. Qrupların liderləri (püşk atmaq yolu ilə) arasında kubun hansı tərəfini seçməklə (rəqəmlər və ya müxtəlif rənglərə əsasən) qeyd olunan tapşırığı alır.
5. Mövzunun və ya situasiyanın qruplarda təhlili onlara düşən tapşırıq əsasında aparılmalıdır.
 - a) *təsvir et* — mövzunun ölçüləri, forması, yerləşməsinə dair məlumat verir;
 - b) *müşahidə et* — mövzuya dair ətraf aləmdə müşahidə etdikləri əşya və ya hadisələri öyrənir, verilmiş tapşırığa dair nümunələr gətirir, öz mövqeyini əsaslandırır;
 - c) *müqayisə et* — problemin oxşar və fərqli cəhətlərinin üzə çıxarılması, onların təhlili;
 - d) *assosiasiya yarat (əlaqələndir)* — hansı əşyalar, mövzular və s. ilə əlaqəlidir və ya bu təsvir sizi nə haqda düşündürməyə sövq edir.
 - e) *təhlil et* — verilmiş təsvirin qurma qaydalarını, onun kompozisiya həllinin mahiyyətini izah etmək tələb olunur.
 - ə) *tətbiq et* (yaradıcı tətbiqetmə) — mövzuya uyğun təsvir yaradır (kompozisiya tərtib edir) və ya dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin həyatı

əhəmiyyətini müəyyənləşdirir, ondan harada və nə məqsədlə istifadə etməyin mümkünlüyünü müəyyən edirlər.

6. Şagirdlərin problem ətrafında işlərinin yekunu plakat şəklində və ya hazırlanmış iri «kubun» üzərində yazıla, sinifdə (eləcə də məktəbdə) nümayiş etdirilə bilər.

Şagirdlərin yuxarı yaş həddində kublaşdırma metodu daha yüksək səviyyədə təşkil olunur. Burada əsas məqsəd şagirdlərin bilik səviyyəsinin aşağı səviyyədən yuxarıya doğru yüksəldilməsini təmin etməkdir. Bu məqsədlə çoxcəhətli sorğu, müqayisə, əlaqələndirmə və təhlil tətbiq edilir.

«Venn diaqramı»

Bu diaqram kəsişən iki dairə əsasında qurulur. Ondan istifadə etməklə iki anlayışın, iki təsviri incəsənət növü və ya janrının, rəssamların yaradıcılığının, sənət əsərlərinin və ya təsvir obyektinin fərqlərini, habelə oxşar ortaq cəhətlərini tapmaq mümkündür. Burada müqayisə metodunun köməyindən istifadə edilir. Venn diaqramı üzrə müqayisə və təhlillərin aparılması şagirdlərin fikri fəallığına təkan verir, təfəkkürünün məntiqi, tənqidi və ya yaradıcı inkişafına şərait yaradır.

«Şaxələndirmə»

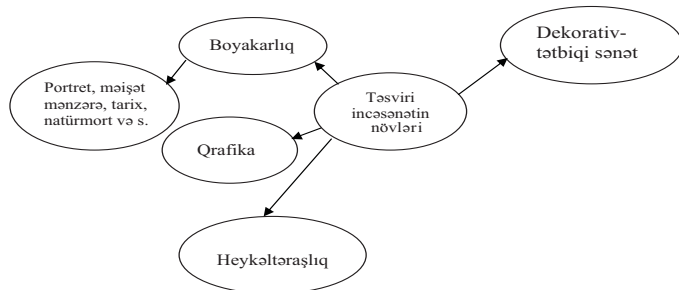
Hər hansı bir mövzuya dair şagirdləri açıq və müstəqil düşüncəyə istiqamətləndirən metoddur. Beyin həmləsinin qeyri-səlis xətt üzrə işləmə vəziyyətidir. Şaxələndirmə, əsasən, fərdi, cütələr və kiçik qruplar formasında aparılır. Mövzunun öyrənilməsindən əvvəl şagird təfəkkürünə təkan vermək, onu düşünməyə cəlb etmək, onlarda mövzuya dair maraq yaratmaq, digər fənlər və ya şagirdin dünyagörüşünün hüdudlarını üzə çıxarmaq, biliklər arasında əlaqə yaratmaq və s. fəaliyyətlərə xidmət edir. Şaxələndirmə metodunun köməyi ilə şagird təfəkkürünü məqsədyönlü şəkildə inkişaf etdirmək mümkündür.

Şaxələndirmə metodunu tətbiq etmək üçün ilk növbədə, aşağıdakılar tələb olunur:

- şaxələndirmə üçün uyğun gələn münasib mövzu seçilməlidir;
- şagirdlərə şaxələndirmə prosesi aydın şəkildə təsvir edilməlidir;
- mövzunu açmaq üçün onun daxilində ikinci dərəcəli mövzuların qrup daxilində fərdlərə paylanması təmin edilməlidir.

Şaxələndirmə prosesinin mərhələləri sadə və asan yadda qalır.

1. Mövzunun adı mərkəzdə (yazı müstəvisinin ortasında) yazılır.

2. Mövzu ilə əlaqəli fikrinizə düşən, ağla gələn bütün sözlər mərkəz sözün ətrafında yazılır.
3. Bir-biri ilə əlaqəli olan fikirlər arasında xətt çəkilərək birləşdirilir.
4. Bütün fikirlərin yazıya köçürülməsi və ideyalar axını üçün vaxt qoyulur (5—10 dəqiqə).
5. Şagirdlər mümkün qədər daha çox fikirlər və əlaqəli ifadələr yazmağa həvəsləndirilir (bu onların dünyagörüşünü, mövzuya dair biliklərinin səviyyəsini göstərən meyardır).

Bu üsuldən istifadə olunması təsviri və dekorativ sənətin növ və janrlarına dair anlayışlar barədə təsəvvürlərin yaranmasına, öyrənilmiş biliklərin sistemləşdirilməsinə, əldə olunmuş yeni anlayışlar hesabına vizual yaddaş ehtiyatlarının zənginləşdirilməsinə imkan yaradır. Bir-biri ilə əlaqəsi olan anlayışların mənimsənilməsi şagirdlərə nəzəri bilikləri daha yaxşı öyrənməyə və onların ümumi inkişafına təkan verir.

Şagirdlərin özlərinin sevdikləri mövzu olduqda onlar bu problemin yerinə yetirilməsinə daha çox cəlb olunurlar.

«Diskussiya»

Təsviri incəsənət təlimində diskussiyadan istifadə didaktik əhəmiyyət daşıyır. Şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır.

Diskussiyalarda iştirak edən şagirdlər sual və replikalarla müzakirələrə qoşulur, canlı və cansız əşyalardan, fakt və hadisələrdən istifadə etməklə məntiqi fikir yürütmək bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. «Təsviri incəsənət» fənnindən aldıkları nəzəri bilikləri təcrübədə də tətbiq etmək imkanını qazanırlar.

«İNSERT»

Fəal təlim metodlarından biri kimi, «Təsviri incəsənət» fənninin tədrisində «Səmərəli Mütaliə və Yazı üçün İnteraktiv Qeydiyyat Sistemi»ndən (İNSERT) geniş istifadə olunma imkanları vardır.

Bu metod dərslikdəki mətnin aktiv fəaliyyətlə, yeni şagirdin öz münasibətini bildirərək oxunmasıdır. Şagird mövzudakı fikirlərə olan münasibətlərini qəbul olunmuş işarələrlə («V» — bu məlumat mənə tanış idi, «—» bu informasiya mənim əvvəllər bildiyimi rədd edir, «+» — bu informasiya mənim üçün yenidir, «?» — bu məsələyə dair əlavə məlumat almaq istərdim) bildirir. Dərslik mətni oxunduqdan sonra ümumiləşmələr aparılır və qeyd olunur.

«V»	«—»	«+»	«?»

İlk növbədə, məlum biliklər təsdiq edilir, yeni bilik və informasiyaları öyrənmək üçün gələcək fəaliyyət planlaşdırılır.

«Təsviri incəsənət» fənnində nəzəri mövzuların (növlər və janrların meydana gəlməsi və inkişafı, kompozisiya və perspektivin qanun, qayda, üsul və vasitələri və s.) tədrisində bu metoddan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

«Debat»

Debatlar çoxtərəfli diskussiyalardır. Bu diskussiyalarda qarşı tərəflər bir-birini deyil, əks tərəfi inandırmağa çalışır. Problem kimi qoyulan təsviri incəsənət dərslərində belə diskussiyalar zamanı şagirdlərin diqqəti problemin həllinə yönəldilir. Burada ən optimal yolun tapılmasında, problemin məntiqə uyğun həll olunmasında şagird müstəqil fəaliyyət göstərir.

«Yaradıcı əsərin yaradılması»

Yaradıcı əsərin yaradılması şagirdlərdə yaradıcılıq fəallığının hərtərəfli inkişafında tətbiq olunan ən optimal metodlardan biridir. Bu metod şagirdlərin hər hansı problemin həllində yaradıcı təfəkkürünü üzə çıxarmağa imkan verir. Müxtəlif yaradıcılıq fəaliyyəti prosesində şagirdlərin yazdıqları inşaları, şeirləri, hekayələri, o cümlədən yaratdıqları maketləri, fiqurları, rəsmləri, layihələri və s. buraya aid etmək olar.

Bu metod vasitəsilə şagirdlərdə təfəkkür fəaliyyətinin çevikliyi və orijinallığı inkişaf etdirilir.

Müəllim şagirdlərə mövzu və ya müəyyən istiqamət verərək yaradıcılıq prosesinə maraq yaradır. Belə fəaliyyət zamanı şagirdlərdə nəzəri və praktik yaradıcılıq bacarıqları formalaşır. Bu metodun tətbiqi zamanı aşağıdakı təlimata əməl edilməlidir:

1. Müəllim şagirdlərin nəzərinə yerinə yetiriləcək tapşırığın mövzusununu və ya məzmununu çatdırır;
2. Təsviri incəsənət dərslərində çəkiləcək rəsm, yapılacak fiqur, quraşdırılacaq model haqqında şagirdlərə lazımi təlimat və işin yerinə yetirilmə müddəti elan olunur;
3. Verilmiş vaxt bitdikdə ən uğurlu iş və ya işlər müəyyən olunur; (Şagirdlərin motivasiyasını artırmaq üçün bəzən lazım gəldikdə onlara əl işlərini korreksiya etmək və tamamlamaq üçün ikinci dəfə vaxt verilə bilər.)
4. Başa çatdırılmış (rəsm, yapma, model, maket, (şeir, hekayə, inşa) və s.) tapşırıq nümayiş etdirilərək müqayisə və təhlil olunur, dəyərləndirilərək alqışlanır.

Müəllim işin müxtəlif mərhələlərində şagirdlərin fəaliyyətini izləyərək özündə qeydlər edir. Lazım gəldikdə əl işlərinin dəyərləndirilməsində onlara əsaslanır.

Bu metod zamanı verilən tapşırıqlar şagird təfəkkürünün və təxəyyülünün (fantaziyasının) genişliyinə, bilik və bacarıqların cəldliyinə, çevikliyinə yönəldilmişdir.

«Təqdimat»

Təsviri incəsənətin təlimi üzrə təqdimatların yazılı, şifahi və praktik (nailiyyətlərin, əl işlərinin nümayişi) formaları vardır. Müxtəlif mövzularda təqdimatların hazırlanmasında şagirdlər həm fərdi, həm də qrup halında iştirak edə bilərlər. Bu zaman müxtəlif vasitələrdən (rəsm, yapma, aplikasiya, model, fotosəkil, slayd, sxem, film və s.) istifadə etmək olar. Təqdimatlar həm təlim prosesi zamanı, həm də müəyyən bir mərhələyə yekun vurmaq məqsədilə təşkil olunur.

İntegrativ dərslərin tədrisi metodikasına verilən tələblər.

1. İntegrativ dərslərin mövzusu tədris kurslarının ümumiləşdiricisi roluna malik olmalıdır.
2. İntegrasiyanın əsas prinsipi dərslərin tədris-tərbiyəvi tapşırığına əsasən formalaşdırılmalıdır.
3. İntegrativ dərslərin quruluşu fənlər arasında əlaqələndirici tapşırığa malik olmalıdır və aşağıdakı mərhələləri əks etdirməlidir:
 - a) dərslərin mövzusunda fənlərarası əlaqənin mövcudluğunu dərk etməlidir;
 - b) bilik və bacarıqların ümumi fənlərə aid olduğunu bilməlidir;
 - c) müəyyən bilik və bacarıqdan digərinə keçidini qeyri-ənənəvi yollarla təmin etməlidir;
 - d) integrasiya nəticəsində bilik və bacarıqları sintez etməyi, ümumiləşdirməyi bacarmalıdır;
 - e) yeni integrativ bilikləri möhkəmləndirməlidir (yeni tapşırıqların həllinə əsasən).
4. İntegrativ dərslərdə yeni fəal təlim metodlarını tətbiq etmək, bilikləri sistemləşdirmək və ümumiləşdirmək məqsədilə şagirdlərdə yaradıcılıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək tələb olunur.
5. İntegrativ dərslər bir neçə tədris fənni üzrə didaktik vəsaitlərdən kompleks istifadə etməyin metodikasını təmin etməlidir.
6. İntegrativ dərsləri qeyri-ənənəvi metodlarla tədris etmək məqsədəuyğundur. Məsələn, kompleks ekskursiya dərsləri, konfrans, seminar, səyahət dərsləri və s.
7. İntegrativ dərslərin aparılması üçün fənn müəllimləri əməkdaşlıq etməlidir.
8. İntegrativ dərslərin nəticələrini yoxlamaq üçün xüsusi diaqnostik vasitələrin (mətn, yoxlama yazı, çalışma və s.) köməyindən istifadə olunmalıdır.

TƏLİM FƏALİYYƏTİNİN PLANLAŞDIRILMASINA DAİR TÖVSIYƏLƏR

Perspektiv planlaşdırma. Tədris prosesində uğurlu və nəticəyönümlü təlim əvvəlcədən mükəmməl hazırlanmış planlaşdırmadan asılıdır.

Perspektiv planlaşdırma hazırlamaq üçün müəllimdə bir neçə bacarığın olması vacibdir. Tədris vahidi və mövzuların ardıcılığının düzgün müəyyənləşdirilməsi mühüm bacarıqlardan biridir. Müəllim bu ardıcılığı müəyyənləşdirərkən bir neçə prinsipi nəzərə almalıdır. Birinci prinsip məzmun ardıcılığı baxımından sadədən mürəkkəbə, asandan çətinə doğru getmək olmalıdır. Əvvəlcə elə anlayışlar, bilik və bacarıqlar öyrədilməlidir ki, sonrakı öyrəniləcək məsələlərdə onlardan istifadə edilə bilsin.

Təlim nəticələrinin təqdim olunan ardıcılığı tədris prosesi üçün mütləq deyil. Müəllim hər hansı təlim nəticəsinin əldə edilməsində ayrılan vaxt ərzində, proqram materiallarının tədris edilməsindəki ardıcılığa əməl edilməsində sərbəstdir.

Müəllim tədris vahidlərini (dərslər bloku) və mövzuların ardıcılığını planlaşdırarkən aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- Fəndaxili inteqrasiyanı;
- Fənlərarası inteqrasiyanı;
- Ardıcılığın qurulması prinsiplərini:
 - 1) məntiqi ardıcılıq;
 - 2) psixoloji ardıcılıq (sadədən mürəkkəbə doğru, istiqamət, tətbiqetmə, yaxından uzağa prinsipi);
 - 3) xronoloji ardıcılıq (tarixi ardıcılıq);
 - 4) tematik ardıcılıq (səbəb-nəticə əlaqələri).
- Hər sinif üzrə tədris vahidlərinin (dərslər blokunun) ümumi təlim nəticələrinin əsasında tərtib edilməsi;
- Tədris və təlim prinsipləri:
 - 1) şagirdyönümlük;
 - 2) inkişafyönümlük;
 - 3) aktiv, müstəqil və birgə təlim üçün imkanların yaradılması;
 - 4) məqsədyönümlük;
 - 5) məktəbdənkənar və ictimaiyyətlə bağlı fəaliyyətlərlə əlaqəlilik.
- İl ərzində keçiriləcək kiçik summativ qiymətləndirmələrin vaxtının müəyyənləşdirilməsi.

Planlaşdırma aparmaq üçün müəllimə lazım olan bacarıqlardan ikincisi mövzuların tədrisi zamanı inteqrasiya imkanlarını müəyyən etməkdir. Qeyd etmək lazımdır ki, «Təsviri incəsənət» fənninin müxtəlif siniflərdə tədris olunan bir çox fənlərlə əlaqəsi — inteqrasiyası mümkündür. «Təsviri incəsənət» müəllimi illik planlaşdırma hazırlayarkən müxtəlif fənlər üzrə reallaşdırılan məzmun standartları və fənlər üzrə dərslərdə verilmiş mövzularla tanış olmalıdır, bütün bunlar fənlərarası inteqrasiyanı nəzərə almaqda ona yol göstərəcəkdir. Bu məqsədlə «Təsviri incəsənət» müəllimi planlaşdırma apararkən tədris etdiyi mövzunun digər fənlərdəki bu və ya digər mövzu ilə inteqrasiya imkanlarını müəyyən etməlidir.

Perspektiv planlaşdırma aparmaq üçün müəllimə lazım olan bacarıqlardan biri də mövzuya uyğun resursların seçilməsidir. «Təsviri incəsənət» fənni şagirdləri heç bir zaman görmədikləri və bəlkə də, gələcəkdə də görməyəcəkləri

bir sıra sənət əsərləri, tarixi mədəniyyət nümunələri ilə tanış edir. Şagirdlərə görmədikləri təsviri sənət əsərlərini, hər hansı bir rəssamın bədii yaradıcılıq fəaliyyətini yalnız sözlərlə aydın və düzgün təsəvvür etdirmək olduqca çətinidir. «Təsviri incəsənət» fənninin tədrisində ən mühüm resurslara; təsviri sənət nümunələrinə aid reproduksiya, molbert, planşet, natürmort üçün müxtəlif formalı sadə məişət əşyalarını, dekorativ sənətkarlıq nümunələrini, müxtəlif boyaları (quaş, akvarel, yağlı boya və s.) mərhələlərlə işlənmiş əyani vasitələri göstərmək olar. «Coğrafiya» fənninin tədrisində ən mühüm əyani vəsait isə müxtəlif məzmunlu xəritələr, atlaslar və qlobuslardır.

Mühüm bacarıqlardan biri də mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaqdır. Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş vaxtı artırıb, azaltmamış şerti ilə müəllim mövzuların çətinlik dərəcəsinə görə onlara verilən vaxtı özü müəyyənləşdirmə bacarığına malik olmalıdır.

Perspektiv planlaşdırma aparmaq məqsədilə müəllim üçün zəruri hesab edilən bacarıqlar

1. Məzmun standartlarına əsasən dərslərdəki tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşmələr aparmaq.
2. Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyənləşdirmək.
3. İntegrasiya imkanlarını müəyyən etmək.
4. Əlavə resurslar seçmək.
5. Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaq.
6. Mövzuya görə nailiyyətlərin qiymətləndirilməsinin növlərini müəyyənləşdirmək.

Planlaşdırma ilə əlaqədar tövsiyələr

- Standartlar qrupuna əlavə standartlar daxil edə bilər.
- Mövzuları dəyişə və ya artırır bilər.
- İntegrasiya üçün əlavə imkanlar müəyyən edə bilər.
- Əlavə resurslar seçə bilər.
- Mövzular üzrə vaxt bölgüsündə dəyişikliklər edə bilər.

Fəal dərslərin planlaşdırılması

1. Dərslərin gözlənilən nəticələrini müəyyən etmək;
2. Dərslərin sonunda şagirdlərin hansı nəticələrə gələcəklərini müəyyənləşdirmək;
3. Dərslərin motivasiyasını hazırlamaq (problemlə situasiyanın yaradılması, motivasiya növünün seçilməsi, tədqiqat sualının düzgün qoyulması);
4. Müəyyən edilmiş gözlənilən nəticələrə gətirə biləcək tədqiqat tapşırıqlarını hazırlamaq;
5. Tədqiqat metodlarını müəyyənləşdirmək;
6. Lazımi materialları və işçi vərəqlərini hazırlamaq, tədqiqatın təqdimat formasını müəyyənləşdirmək;

7. Müzakirə zamanı istifadə olunan yönəldici sualları ifadə etmək;
8. Məlumatın təşkilətmə formasını işləmək (sxem, düstur, qrafik, cədvəl, şəkil, siyahı, kollaj, layihə və s.);
9. Güman edilən yeni nəticələri nəzərə alaraq, əlavə məlumat, tapşırıqlar hazırlamaq;
10. Dərsin hər mərhələsi üçün vaxtı müəyyən etmək;
11. Dərsin yaradıcı tətbiqetmə mərhələsi üçün tapşırıqlar hazırlamaq;
12. Qiymətləndirmə formasını (üsulunu) seçmək, meyarları müəyyən-ləşdirmək;
13. Müəllim və şagirdlərin tələbatlarına əsaslanan refleksiyanın gedişatını müəyyən-ləşdirmək;
14. Dərsdə istifadə olunacaq dəftərxana ləvazimatlarını hazırlamaq.

Gündəlik planlaşdırma

Müəllim gündəlik dərs planı hazırlayarkən dərsin mərhələlərinin ardıcıl-lığına diqqət yetirməlidir. Gündəlik dərs aşağıda göstərilən mərhələlərlə plan-laşdırılmalıdır:

- Mövzu
- Məqsəd
- İş forması
- İş üsulu
- Resurslar
- Dərsin mərhələləri:
 - Motivasiya, problemin qoyuluşu;
 - Tədqiqatın aparılması;
 - Məlumat mübadiləsi;
 - Məlumatların müzakirəsi;
 - Nəticələrin çıxarılması;
 - Ev tapşırığı.
- Qiymətləndirmə:

Öyrənilən mövzuya uyğun məqsəd yazılarkən, məqsəd müəllimə deyil, şa-girdə yönəlməlidir. Əgər müəllim dərsin məqsədini şagirdin maraqları üzə-rində qurarsa, uğurlu və nəticəyönlü təlim təşkil edə bilər.

Şagirdi təlimə cəlb etməyin bir yolu mövzuya və məqsədə uyğun fəal təlim forma və üsullarından yerində istifadə edilməsidir.

Müəllim dərsin birinci və ən mühüm mərhələsi olan motivasiyanı elə qur-malıdır ki, şagirdi təlimə cəlb edib, maraqlandıra bilsin. Bu mərhələdə müəl-lim məsələdəki ziddiyyətləri qabartmaqla müxtəlif baxışların və variantların toqquşmasından yaranan problemli vəziyyət əsasında tədqiqat sualı qoyaraq şagirdləri düşünməyə yönəldir. Motivasiya sonrakı mərhələdə aparılacaq təd-qiqat işi üçün ən mühüm məsələlərdən biridir. Onun uğurlu olması fəal dərsin 50% uğurlu alınması deməkdir. Motivasiya tədqiqat sualının qoyulması və fərziyyələrin alınması ilə yekunlaşır.

İkinci mərhələdə motivasiyadan çıxan fərziyyələr dəqiqləşdirilərək tədqiqat işinə başlanılır. Tədqiqat müxtəlif iş formalarında — bütün siniflə, kiçik qruplarda, cütlər şəklində və ya fərdi şəkildə aparıla bilər. İrəli sürülmüş problemin həlli üçün müxtəlif variantlardan, həm də özündə yeni suallar və yeni informasiyalar daşıyan iş vərəqlərindən istifadə olunur. İş vərəqlərində verilən tapşırıqlar birbaşa problemin həlli üçün «açar» rolunu oynayır.

Tədqiqat prosesində əldə olunmuş məlumatların mübadiləsi üçüncü mərhələdə aparılır. Qoyulmuş tədqiqat sualının cavabını tapmaq istiqamətində görülən işlər tədqiqat iştirakçılarını bir-birinin dəlillərini dinləmək zərurəti qarşısında qoyur.

Dərsin dördüncü mərhələsində məlumatın müzakirəsi prosesi başlayır. Bu ən mürəkkəb mərhələdir. Belə ki, bu mərhələdə təfəkkürün müxtəlif növlərinin səfərbərliyə alınması baş verir. Müəllim bu mərhələdə fasilitasiya funksiyasını yerinə yetirir. Əldə olunmuş faktlar sistemləşdirilir və əlaqələr aşkara çıxarılır.

Beşinci mərhələ nəticələrin çıxarılması mərhələsidir. Müəllim qazanılmış biliklərin ümumiləşdirilməsi və sistemləşdirilməsi məqsədilə suallar qoyur və bu suallar əsasında biliklər və informasiyalar sistemləşdirilir. Şagird əldə etdiyi bilikləri, gəldiyi nəticəni tədqiqat sualı zamanı irəli sürülmüş fərziyyələrlə tutuşdurur.

Dərsin altıncı mərhələsində qiymətləndirmə və ya refleksiya prosesi başlayır.

Gündəlik planlaşdırmaya nümunə olaraq dərslikdə verilən bir mövzunun dərs modelini müəllimlərin diqqətinə təqdim edirik.

DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTLƏR

Məşğələnin növü:

Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət

Məqsəd:

1. Dekorativ sənətin həyat hadisəsini əks etdirdiyini izah edir.
2. Dekorativ-tətbiqi sənətin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir.
3. Sadə əşyaların üzərində tərtibat və dizayn bacarığını nümayiş etdirir.
4. Real təsvirlərdə müxtəlif vasitələrdən istifadə edir.

Standartlar:

1.1.1., 1.2.1., 2.2.1., 1.1.1. (2.1.2.)

Dərsin tipi:

Deduktiv

İş forması:

Kollektiv, kiçik qrup işi

İş üsulu:

Suallar, anlayışın çıxarılması, müzakirə, təqdimat

İntegrasiya:

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Riy.: 3.1.1.; Əd.: 1.2.3.

Resurslar:

Dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri, plastilin, marker və s.

Dərsin gedişi

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə milli geyimdə xalça üzərində əyləşmiş gənc qız təsvirini göstərərək sual verir:

— Şəkildə gördüyünüz gənc qız təsviri haqqında nə deyə bilərsiniz? (milli geyimli qız)

— Şəkildə hansı əşyaları görürsünüz? (xalça, keramika, misgərlik, milli geyim, zərgərlik əşyaları, tikmə)

— Bu əşyalar haqqında nə bilərsiniz? (nənə-babalarımıza məxsus qədim əşyalar)

— Bu bəzək əşyaları təsviri incəsənətin hansı növünə aiddir? (dekorativ-tətbiqi sənət)

Tədqiqat sualı:

— Dekorativ-tətbiqi sənətin həyatınızda hansı rolu var və bunu necə izah edərdiniz?

Fərziyyələr dinlənilir və yazı taxtasında qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması:

Müəllim şagirdləri dərslikdəki mətnlə tanış edir. Şagirdlərə «Xalça», «Dulusçuluq», «Misgərlik», «Zərgərlik» sözləri yazılmış kartoçkalar (yaxud şəkillər) paylanmaqla qruplaşdırılır.

«**Xalça**» **qrupu:** a) Azərbaycan xalçalarının xüsusiyyətlərini şərh edin.

«**Dulusçuluq**» **qrupu:** a) Dulusçuluq haqqında bildiklərinizi şərh edin.

b) Plastilindən istədiyiniz misgərlik fiquru yapın və naxışlarla bəzəyərək nümayiş etdirin.

«**Zərgərlik**» **qrupu:** a) Milli zərgərlik nümunələri haqqında bildiyinizi şərh edin. Hər hansı zərgərlik nümunəsi üçün eskiz çəkin.

«**Tikmə**» **qrupu:** a) Parça üzərində rəngli saplarla naxış tikin və ya naxış eskizini çəkərək onun haqqında şərh verin.

Məlumatın mübadiləsi:

Qruplar öz işlərini təqdim edirlər. Məlumat mübadiləsi baş verir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili:

Qrup işləri müzakirə olunaraq fikir bildirilir.

Müəllim yardımçı suallar vasitəsilə tədqiqatı düzgün istiqamətləndirir və sistemləşdirir.

Yaradıcı tətbiqetmə. Vaxt qalarsa şagirdlərə verilmiş nümunələrdə bədii toxuma ilə bədii hörmə arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmək tapşırığıla bilər.

Nəticə: Görülmüş işlərin nəticələri tədqiqat sualı ilə müqayisə olunur.

Dekorativ-tətbiqi sənətin xalçaçılıq, misgərlik, dulusçuluq, bədii tikmə, toxuma, hörmə, zərgərlik, metal üzərində döymə, ağac üzərində bədii oyma və s. kimi növləri vardı. Hər birimizin evində dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinə aid müxtəlif əşyalar mövcuddur. Dünya muzeylərində Azərbaycan xalqının milli dekorativ-tətbiqi sənətinə dair bir çox nümunələr nümayiş etdirilir.

Qiymətləndirmə:

Meyarlar Qruplar	Dekorativ sənətin həyat hadisəsini əks etdirdiyini izah edir	Dekorativ-tət- biqi sənətin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir	Sadə əşyaların üzərində tərtibat və dizayn bacarığını nümayiş etdirir	Real təsvirlərdə müxtəlif vasitələrdən istifadə edir
Xalçaçılıq				
Dulusçuluq				
Misgərlik				
Zərgərlik				
Tikmə				

Ev tapşırığı:

Evinizdə olan dekorativ-tətbiqi sənəti özündə əks etdirən bir əşya gətirin.

Planlaşdırma ilə əlaqədar tövsiyələr

- Standartlar qrupuna əlavə standartlar daxil edə bilər.
- Mövzuları dəyişə və ya artırma bilər.
- İntegrasiya üçün əlavə imkanlar müəyyən edə bilər.
- Əlavə resurslar seçə bilər.
- Mövzular üzrə vaxt bölgüsündə dəyişikliklər edə bilər.

İllik planlaşdırma cədvəli

Saat	Tədris və-hidrləri	Mövzu	Məşğələnin növü	Standart	İnteqrasiya	Resurslar
1	Diagnostik qiymətləndirmə					Test sualları, rəsm əsərlərindən nümunələr, tapşırıqlar və s.
1	Təsviri incəsənət və həyat hadisələri	Təsviri incəsənət zamanın aynasıdır	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiə	1.1.1., 1.3.1.1.	A.d.: 1.2.4; Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; İnf.: 1.2.1.	Dərslik, BİBÖ cədvəli, ən qədim dövərə aid təsvirlər və s.
1		Rəsm əsərlərində təbiət təsvirləri	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 1.3.1., 3.1.1.1	Az.d.: 1.2.4.; Əd.:1.2.4.; H.b.: 3.2.2.; Mus.: 2.2.1.	Dərslik, payız yarpaqlarından nümunələr, rəssamların mənzərə əsərləri və s.
1		Payız nemətləri	Naturadan rəsm	1.1.1., 1.3.1., 2.1.2.	Az.d.: 1.1.2., 1.2.4.; İnf.: 4.1.1.; H.b.: 3.2.2.; Mus.: 2.2.1.	Natürmort janrında əsərlərdən nümunələrin slaydları və ya fotosəkillər
1		Kənd həyatı rəsm əsərlərində	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 1.3.1., 2.1.2	Az.d.: 1.2.4.; H.b.: 3.2.2.; İnf.: 4.1.1.; 4.1.1.; Mus.: 2.2.1.; Az.t.:1.2.2.; 5.1.1.	«Ögey ana» filmindən «Gözləndim» məhsusunun lent yazısı, rəssamların tematik janrda əsərlərindən nümunələr
1		Təsviri incəsənətdə şəhər mövzusu	Mövzu üzrə rəsm (imkan daxilində şagirdlər üçün ekskursiya da təşkil oluna bilər)	1.1.1., 1.3.1., 2.1.2.	A.d. 1.2.4.; Az.t.: 1.2.2., H.b.: 3.2.2.; Mus.: 2.2.1.; İnf.: 4.1.1.	BİBÖ cədvəli, rəssamların şəhər mövzusunda əsərlərindən nümunələr, müxtəlif şəhərlərin fotosəkilləri və s.
1	KSQ					Test sualları, təsviri sənət əsərlərindən nümunələr, tapşırıq
1	Təsviri incəsənətin növləri	Qrafika	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiə	1.2.1., 1.3.1., 2.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.	Krossvord, rəssamların qrafik əsərlərindən nümunələr, yaxud slaydlar
1		Boyakarlıq	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiə	1.2.1., 2.1.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.; H.b.: 5.1.1.	Rəssamların boyakarlığın müxtəlif növlərində və janrında olan əsərlərindən nümunələr, yaxud slaydlar və s.
1		Heykəltəraşlıq	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiə	1.2.1., 2.1.1., 2.1.2.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; H.b. 5.1.1.	Heykəltəraşlıq növlərinə dair nümunələrin fotosəkil və ya slaydları, yapmada istifadə olunan alətlər və materiallar

Saat	Tədris vahidləri	Mövzu	Məşğələnin növü	Standart	İnteqrasiya	Resurslar
1	Real və abstrakt təsvirlər	Dekorativ-tətbiqi sənətlər	Təsviri incəsənət haqqında müasirlik	1.2.2., 2.2.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Riy.: 3.1.1.; Əd.: 1.2.3.	Dekorativ-tətbiqi sənət növlərinə dair alət və materiallara aid nümunələr, iş vərəqləri və s.
1		Milli memarlıq abidələri	Təsviri incəsənət haqqında müasirlik	1.1.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.4.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 1.3.3.	Milli memarlıq abidələrinə dair nümunələrin fotoşekilləri və s.
1		KSQ				Test sualları, təsviri sənət əsərlərindən nümunələr, tapşırıqlar
1		Real təsvir nədir?	Naturadan rəsm	1.1.1., 3.1.1., 2.1.1.	Əd.: 1.2.3., 1.2.4.; Az.t.: 1.2.2., 2.1.1.; Tex.: 1.2.3.	Əsərlərdən nümunələrin şəkilləri, yaxud slaydlar və s.
1		İbrahim Zeynalov (1934–2008). Daşı canlandırın sənətkar	Yapma	1.3.1., 2.1.2., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; H.b.: 1.1.1.; İnf.: 1.2.1.; Mus.: 2.2.1.	İbrahim Zeynalovun əsərlərindən nümunələrin fotoşekilləri, yaxud slaydları və s.
1		Abstrakt təsvir nədir?	Mövzu üzrə rəsm	2.1.1., 2.1.2., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 2.1.1.; Əd.: 1.2.3., 1.2.4.; Tex.: 1.2.3.	BİBÖ cədvəli (yaxud İQS (INSERT), rəs-samların abstrakt üslubda əsərlərindən nümunələrin şəkilləri və s.
1		«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına illüstrasiyalar	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 1.2.1., 3.1.1., 2.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.3., 1.2.4.; Az.d.: 1.2.4., 1.1.2.; İnf.: 3.2.3.	«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına illüstrasiyalar, qısa mətn nümunələri və slaydlar və s.
1		Əşyaların dizaynı	Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	2.2.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.3.; H.b.: 1.1.1.; Tex.: 1.2.3., 1.3.2.	Sadə əşyaların dizayn və tərtibat işlərinə dair nümunələr, slaydlar və ya fotoşekillər, proyektor, iş vərəqləri
1		KSQ				Test sualları, tapşırıqlar
1	Təsviri və dekorativ sənətlər	Təsviri incəsənətdə kompozisiya	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 1.2.1., 3.1.2.	Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 4.1.1.	Təsviri incəsənətin müxtəlif növlərində olan əsərlərdən nümunələrin slaydları və ya şəkilləri, proyektor
1		Təsviri incəsənətdə qəhrəman obrazı	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 1.2.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3., 4.1.1.	Qəhrəmanlara həsr olunmuş əsərlərdən nümunələrin slaydları və ya şəkillər, proyektor, plakat nümunələri

Saat	Tədris və- hidləri	Mövzu	Məşğələnin növü	Standart	İnteqrasiya	Resurslar
1		Təsviri incəsənətdə ana obrazı	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiyə	1.1.1., 1.2.1., 2.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.	Ana obrazlarına həsr olunmuş əsərlərin slaydları və ya şəkilləri, proyektor, ana obrazının təsviri mərhələlərinə dair slaydlar
1		Qriqori Qriqoryeviç Qaqarin (1810— 1893)	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiyə	1.1.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.; Əd.: 1.2.2., 1.2.3., 2.2.2.; H.b.: 1.1.1., 3.2.2.	Q. Qaqarinin əsərlərindən nümunələr, müxtəlif dövrlərdə yaşamış insanların rəsm və fotoşekilləri, E.Şahtaxtinskaya- nın müxtəlif mövzularda yaradılmış əsərlərindən nümunələr, tarixi şəxsiyyət- lərə həsr olunmuş plakatlardan slaydlar
1		Elmira Şahtaxtinskaya (1930—1996)	Təsviri incəsənət haqqında müəhəbiyə	1.2.1., 1.3.1.		Test sualları, tapşırıqlar
2		KSQ				
		Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma	Dekorativ-təbiiqi fəaliyyət (imkan da- xilində şagirdlərin Xalça muzeyinə eks- kursiyasını təşkil etmək olar)	1.2.2., 2.2.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Riy.: 3.1.1.; Əd.: 1.2.3.; Tex.: 1.2.3., 1.3.2.	Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma işlərinə dair nümunələr, slaydlar və ya fotoşekillər, proyektor
1		Perspektiv qanunlarına əsasən təsvir edirik	Mövzu üzrə rəsm	1.1.1., 2.1.1., 2.1.2.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.	Əsərlərdən nümunələrin slaydları və ya şəkillər
1		Küçə rəsmi çəkirik	Təsviri sənətin növ- lərinin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir	1.1.1., 2.1.1., 2.1.2.	Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.; Əd.: 1.2.2., 1.2.4.; Az.d.: 1.1.2.; İnf.: 3.2.3.	Tematik janrda əsərlərdən nümunələrin slaydları və ya şəkilləri, proyektor, perspektiv qanunları əsasında mərhələ- lərlə işlənmiş rəsm slaydları, yaxud əyani vəsait, iş vərəqləri
1		Deniz rəsmi çəkirik				
1		Azərbaycanın Dövlət gerbi	Dekorativ-təbiiqi fəaliyyət	1.2.1., 2.2.1., 3.1.1.	Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.; Əd.: 1.2.4.; H.b.: 1.1.1.; İnf.: 3.2.3.	Müxtəlif gerb, emblem nümunələrinin şekilləri, yaxud slaydlar, proyektor, emblem tərtibi mərhələlərinə aid slaydlar, yaxud əyani vəsait, iş vərəqləri
1		Emblem	Dekorativ-təbiiqi fəaliyyət	1.2.1., 2.2.1., 3.1.1.		
1		KSQ				Test sualları, tapşırıqlar
2		BSQ				Test sualları

DİAQNOSTİK TEST

1. Möminə xatun türbəsi hansı şəhərdədir?

- a) Gəncə b) Bərdə c) Naxçıvan

2. Süjetli xalçada nə təsvir olunur?

- a) nəbatə naxışlar b) həndəsi naxışlar c) məişət səhnələri

3. Dekorativ-tətbiqi sənətin hansı növləri var?

4. Əsas rənglər hansılardır?

- a) yaşıl, bənövşəyi, narıncı b) göy, qırmızı, sarı c) narıncı, ağ, yaşıl

5. Ritm nədir?

- a) müşahidə b) təkrar c) rəng

6. Kompozisiya nədir?

- a) rəsmi elementlənməsi b) rəsmi rənglənməsi c) rəsmi eskizi

7. Eskiz nədir?

- a) son mərhələ b) ilkin mərhələ c) tamamlanmamış mərhələ

8. Qrafikanın təsvir vasitələri hansılardır?

- a) xətt, kontur, ləkə b) siluet, fon, ləkə c) xətt strukturu, ton

9. Miniatur nəyə deyilir?

- a) filmə çəkilmiş kadr b) bədii əsərə çəkilmiş kiçikhəcmli rəsm
c) mənzərə rəsmi

10. İllüstrasiya nədir?

- a) mətnə aid rəsm b) kətan üzərində rəsm c) daş üzərində rəsm

11. «Yurdumuzun təbiəti» adlı rəsm çəkin.

12. Natürmortda əsasən nə təsvir olunur?

- a) insanlar b) hadisələr c) cansız əşyalar

13. Şəki xan sarayının divar və tavanındakı rəsmlər hansı sənətkara aiddir?

- a) Mir Möhsün Nəvvab
b) Mirzə Qədim İrəvaniyə
c) Usta Qəmbər Qarabağiyə

Mövzu 1 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT ZAMANIN AYNASIDIR

Təsviri incəsənət nümunələrində insanların həyat, məişət və mədəniyyətinin əks olunduğunu sadə şəkildə izah edir — 1.1.1.; Təsviri sənət növlərini verilmiş nümunələr əsasında ayıraraq münasibət bildirir — 3.1.1.

A

Proqnozlaşdırma

Mövzunun tədrisində iş üsulu kimi BİBÖ cədvəlindən istifadə oluna bilər.

BİBÖ cədvəli lövhədən asılır. Sinfə sualla müraciət olunur:
— Təsviri incəsənəti tarixlə necə əlaqələndirmək olar?

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Tədqiqat sualı

Təsviri sənət nümunələri nəyi əks etdirir?

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

1. Şagirdlərə qədim maddi mədəniyyət nümunələri əks olunmuş şəkillər verilir.

Sual: Bu əşyalardan hansı məqsədlər üçün istifadə olunmuşdur?

2. Qədim sənət nümunələri bizə hansı məlumatları verir?

3. Əşyaların üzəri nə üçün naxışlarla bəzədilir?

4. Müasir dövrdə qədim əşyalara bənzəyən hansı əşyaları tanıyırsınız? Onlardan hansı məqsədlər üçün istifadə olunur?

A

MÖVZU 1 **TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT VƏ HƏYAT HADİSƏLƏRİ**
TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT ZAMANIN AYNASIDIR

Təsviri incəsənətin tarixi həyatın özü qədər qədimdir. Ən qədim zamanlarda insanlar mağaraların divarlarında, qayalıqlarda, dağların üzərində müxtəlif təsvirlər çəkmişlər. Bu təsvirlərdən biz onların gündəlik həyat və münasibətlərinə öyrənirik.

TARIXİ EKSKURSIYA EDƏK

Bunlar ən qədim dövrə aid qaya və divar rəsmləridir. Bu təsvirlərə baxanda sonda hansı təəssürat yaranır?

Ölkə. Qədim divar rəsmi

Qədim rəsmlər

Qədim dövrün əkinçisi

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsləyin 7-ci səhifəsində verilmiş tapşırıq üzrə iş.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Dərsləyin 8-ci səhifəsində verilmiş tapşırıq üzrə iş.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsləyin 6-cı səhifəsində verilmiş şəkillərdən «Qədim dövrün əkinçisi» təsviri üzrə iş.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında mübahisə

A-d.: 1.2.4.;

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;

İnf.: 1.2.1.

Qədim insanlar müxtəlif materiallardan insan və heyvan fiqurları, ov və əmək alətləri, məişət və bəzək əşyaları yaratmışlar. Zaman keçdikcə bəzi əşyalara insanların məişətində daha çox tələbat yaranmışdır. İnsanlar hiss edirdilər ki, gözəl əşyalardan istifadə edən insanın əhvalı yaxşı olur. Ona görə də sənətkarlar çalışmışlar ki, gözəl görünüşlü məişət əşyaları hazırlasınlar. Bu isə təsviri incəsənətin inkişafına kömək edirdi.

Tarixçilər qədim dövlətlərin yaranmasını, inkişafını və dağılmasını həm də təsviri sənət nümunələri əsasında öyrənirlər. Ona görə də müxtəlif tarixi dövrlərdə yaradılmış Azərbaycan xalq sənətkarlığı nümunələri milli və ümumbəşəri əhəmiyyəti olan çox dəyərli sərvətlərimizdir.

Qədim keramika* nümunələri

XATIRLAYAQQ

Qədim əşyaların hazırlanmasında hansı materiallardan istifadə olunub? Qədim boyalı qabların forması və bəzəkli sənəti nəyi xatırladır?

Bürünç* maral fiquru

Bürünç* öküz fiquru

Qədim boyalı qablar

YADDA SAXLAYAQQ

Hər bir xalqın təsviri sənət nümunələri onun milli sərvətidir.

*keramika — sənət, gildən hazırlanan dölüşüclüq məmulat

*bürünç — mis, sink, qalay qarışığından ibarət metal

7

QƏDİM MADDİ MƏDƏNİYYƏT NÜMUNƏLƏRİ

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Bu əşyalardan hansı məqsədlər üçün istifadə olunub?
2. Müasir dövrdə bu əşyalara oxşar əşyalar tanıyırsınız?
3. Qədim sənət nümunələri bizə hansı məlumatları verir?
4. Yuxarıdakı əşyaların üzəri nə üçün naxışla bəzədilmişdir?

8

E

Estetik və emosional münasibət

Təsviri sənət nümunələrinə estetik münasibət bildirilir. Qədim abidələrin və əşyaların estetik təsirinə dair imkanları daxilində fikir bildirilir.

Ev tapşırığı

Müxtəlif mənbələrdən qədim sənət nümunələrinə dair material toplayın.

Meyarlar

Müxtəlif təsviri sənət nümunələrinə münasibət bildirir

Sənət əsərlərini milli üslubi cəhətlərinə görə ayırır

Əsərləri fikir və estetik baxımdan izah edir

Mövzu 2 RƏSM ƏSƏRLƏRİNDƏ TƏBİƏT TƏSVİRLƏRİ

Rəsm əsərlərində təbiət təsvirlərinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir — 1.1.1.; Azərbaycanın, dünyanın görkəmli sənətkarlarının rəsm əsərlərində təbiət təsvirləri haqqında məlumatları şərh edir — 1.3.1.; Rəsm əsərlərində təbiət təsvirlərini estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

A Proqnozlaşdırma

Sinfə payız yarpaqlarının şəkli göstərilir və sual verilir:

— Bu yarpaqlar haqqında nə deyə bilərsiniz?
Fərziyyələr dinlənilir.

Tədqiqat sualı

Təbiət təsvirlərində rənglərin hansı xüsusiyyətlərindən istifadə olunur?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Tədqiqat işi dərsləyin 9-cu səhifəsindəki şəkilləri təhlil etmək ətrafında aparıla bilər: 4 qrupun hərəsi bir şəkli təhlil edir.

MÖVZU 2 RƏSM ƏSƏRLƏRİNDƏ TƏBİƏT TƏSVİRLƏRİ

İnsanlar özəri müxtəlif olduğu kimi, onların təbiətə baxışları da müxtəlifdir. Hamı bir əsərdən eyni dərəcədə zövq almır. Yaradıcılıqla məşğul olan insanlar da duyğularını müxtəlif cür ifadə edirlər. Şairlər, yazıçılar ətraf aləmə, təbiətə qarşı duyğularını şeirlərə, nəsr əsərlərinə, bəstəkarlar musiqi əsərlərinə, rəsamlar isə təsviri və dekorativ sənət nümunələrinə köçürürlər.

Fəsilərin təsvirində rənglərin hansı əhəmiyyəti var?

TANIŞ OLAQ

Rəsm əsərlərində fəsilərin xüsusiyyətləri necə təsvir olunub? Hansı rənglər üstünlük təşkil edir?

Sattar Bəhlulzadə.
«Bahar nəğməsi»

Bəyqəli Mirzəzadə.
«Mənzərə»

Xəlilə Səfərova. «Payız bağında»

Tahir Salahov. «Qış pəncərəsi»

Rəsamların müxtəlif təbiət mənzərələrini təsvir edən tablolarına baxdıqda biz adi halda görə bilmədiyimiz çalarları görürük. Bu fəsilərdə təbiətin əlvanlığını, onun gözəlliklərini daha dərinləndiririk. Çünki bu zaman biz təbiətə rəsmin gözəlliyi ilə baxır və onun keçirdiyi hisləri keçiririk.

9

E

Estetik və emosional münasibət

Payız fəslinin insanlarda yaratdığı təəssüratlar barədə fikirlər dinlənir.

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm

Az.d.: 1.2.4.; Əd.: 1.2.4.;

H.b.: 3.2.2.; Mus.: 2.2.1.

C

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Təbiət təsvirlərinin çəkilməsində formatın (əsərin ölçüsü) şaquli, yaxud üfüqi götürülməsinə və üfüq xəttinin vəziyyətinə diqqət yetir. Sənə, rəssamlar nə üçün bu formatları seçmişlər?

Isak Levitan.
«Sokolnikdə payız»

Bəyükağa Mirzəzadə.
«Abşeronda»

Sakit Məmmədov. «Quba»

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Xalidə Səfərovanın «Payız bağında» tablosunu təhlil et.
2. Verilmiş rəsm əsərlərində hər bir əşyanın və rəng çalarlarının rolunu izah etməyə çalış.
3. Sənə, payız mövzusunda rəsmdə hansı hadisələr (xüsusiyyətlər) təsvir oluna bilər?

10

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 10-cu səhifəsində verilmiş tapşırığı şərh edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Payız mövzusunda rəsm çəkir və rəsmdə təsvir edilən hadisələri izah edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslikdə səhifə 10-da İsak Levitanın «Sokolnikdə payız» rəsmini təhlil edir.

Meyarlar

Təbiət təsvirlərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu izah edir

Rəssamların təbiət mövzusunda olan əsərlərini şərh edir

Rəsm əsərlərini estetik imkanlarına görə izah edir

Payız mövzusunda kompozisiya tərtib edir

Özünün və yoldaşlarının çəkdiyi rəsmlərə münasibət bildirir

Mövzu 3 PAYIZ NEMƏTLƏRİ

Natürmort janrında çəkilmiş əsərlərdə həyat hadisələri haqqında məlumat verir — 1.1.1.; Rəssamların natürmort janrında əsərlərini müqayisə edir — 1.3.1.; Payız nemətlərindən ibarət natürmortu sulu boya vasitəsilə çəkir — 2.1.2.

A Proqnozlaşdırma

Müəllim şagirdlərə rəssamların natürmort janrında olan əsərlərindən nümunələr nümayiş etdirir.

Sual: — Gördüyümüz rəsm əsərlərində nələr təsvir olunub? (dərslikdə səh. 11)

— Bu tabloların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini sadalayın.

Fərziyyələr dinlənilir.

Tədqiqat sualı

«Payız nemətləri» mövzusunda natürmortda nələr təsvir oluna bilər? Meyvə və tərəvəzlərin rəsmini naturadan hansı ardıcılıqla çəkirik?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Şagirdlər dərslikdə səhifə 11—13-də verilmiş mətnlə tanış olur.

1. Dərsləyin 11-ci səhifəsində verilmiş rəsm əsərlərində oxşar və fərqli xüsusiyyətlər aydınlaşdırılır.

2. Mirismayıl Cəfərovun «Narlar» əsərində təsvir olunanlar tədqiq olunur.

3. Toğrul Nərimanbəyovun «Göyçay bağlarında» əsərində təsvir olunanlar tədqiq olunur.

MÖVZU 3 PAYIZ NEMƏTLƏRİ

Azərbaycanın təbiəti olduqca zəngindir. Payızda vətənimizin bağlarında, bostanlarında çoxlu meyvə-tərəvəz yetişir. Ana torpağın bu nemətləri özünəməxsus əlvanlığı və müxtəlifliyi ilə insanı heyran edir.

Natürmortda nələr təsvir oluna bilər?

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Bu rəsm əsərlərini necə əlaqələndirə bilərsiniz?

Mirismayıl Cəfərov.
«Narlar»

Toğrul Nərimanbəyov.
«Göyçay bağlarında»

Azərbaycan rəssamlarının natürmort janrında olan tablolarında Göyçayın narı, Qubanın ağ alması, Lənkəranın limonu, Abşeronun ağ və qara şanı, Coratın qovunu və s. olduqca gözəl təsvir olunmuşdur. Tablolara baxarkən bu nemətlər sanki gözümüzün önündə canlanır və vətənimizin təbiətinin gözəlliyini tərənnüm edir.

Toğrul Nərimanbəyovun «Göyçay bağlarında», Səttar Bəhlulzadənin «Payız natürmortu», «Corat qovunu», Mirismayıl Cəfərovun «Narlar», Böyükqaya Mirzəzadənin «Üzümlə natürmort» və s. bu kimi əsərləri yüksək peşəkarlıq nümunələridir.

11

4. Natürmort janrını digər janrlardan fərqləndirən xüsusiyyətlər tədqiq olunur.

E

Estetik və emosional münasibət

Müxtəlif rəssamların natürmort janrında çəkdiyi əsərlərə estetik-emosional münasibət bildirilir.

D

Məşğələnin növü

Naturadan rəsm

Az.d.: 1.1.2., 1.2.4.;
İnf.: 4.1.1.; H.b.: 3.2.2.;
Mus.: 2.2.1.

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Natürmort – latın sözü olub, hərfi tərcüməsi «cansız təbiət» deməkdir. Natürmort janrında yaradılmış əsərlərdə müxtəlif meyvələr, tərəvəzlər, cansız əşyalar, heyvan və quş müqəvvaları təsvir edilir.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏR

Tablolarda təsvir olunan natürmortları müqayisə et. Onların oxşar və fərqli cəhətləri nədir?

12

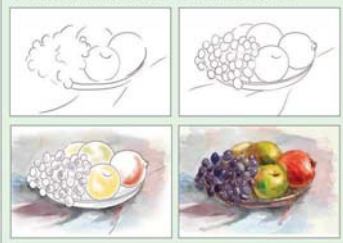
TANIŞ OLAQ

Dünya şöhrətli fransız rəssamı Pol Sezan natürmort janrında 200-dən çox dəyərli əsəri yaratmışdır. Maraqlıdır ki, o bu natürmortlarda alma, armud, portağal, limon, qatıq və soğanın təsvirinə geniş yer vermişdir. Pol Sezanın çəkdiyi natürmortlarda meyvələr göy-mavi və narıncı-sarı rəng çalarları, forma və ölçülərin seçimi, məqsədyönlü düzülüşü ilə fərqlənir. Bu natürmortlarda təsadüfi heç nə yoxdur. Hər şey təbii və düşündürücüdür.

TƏSVİRİN ARDICIILLIĞI

Natürmortun çəkilmə ardıcılığını müşahidə et. Son də öz rəsm albomunda meyvələrdən ibarət natürmort çək.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

Natürmort janrı digər janrlardan nə ilə fərqlənir?

13

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 12-ci səhifəsində verilmiş Pol Sezanın «Küpe, parça və meyvələrdən ibarət natürmort» tablosunda təsvir olunanlar haqqında nə düşündüyünü söyləyir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Dərslikdə səhifə 13-də payız nemətlərindən ibarət natürmortun rəsmini sulu boya ilə çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Natürmortda verilmiş istədiyi meyvənin rəsmini çəkir, yaxud natürmort janrı haqqında bildiyini danışır.

Meyarlar

Natürmort janrında olan tabloda həyat hadisələri haqqında danışır

Rəssamların əsərlərini şərh edir

Payız nemətlərinin naturadan rəsmini çəkə bilir

Mövzu 4

KƏND HƏYATI RƏSM ƏSƏRLƏRİNDƏ

Təsvirlərdə kənd həyatını əks etdirən hadisələr haqqında danışır — 1.1.1.;
Kənd mövzusunda əks etdirən əsərlərin məzmununu fərqləndirir — 1.3.1.;
Kənd mövzusunda əks etdirən rəsm çəkir, yaxud nisbi dəqiqliklə köçürür — 2.1.2.

A

Proqnozlaşdırma

«Ögey ana» filmindən
«Gözəl kəndimiz» mahnısı
səsləndirilir. Müəllim şa-
girdlərdən soruşur:

— Mahnını dinləyərkən
gözünüzdün önündə kənd
mənzərələri necə canlandı?

Tədqiqat sualı

Kənd həyatı mövzu-
sunda rəsmdə nələri və
necə təsvir etmək olar?

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

1. Mikayıl Abdullayevin
«Dağ ətəyi» tablosunu «Xı-
nalıq» fotosu ilə qarşılaş-
dıraraq müqayisə etmək
tapşırılır (dərslərdə səh.14).
- 2—3. Digər iki qrupa
dərslərin 14-cü səhifəsində
verilmiş təsvirlərdə
məsafədən asılı olaraq
mənzərə elementlərinin
çəkilmə qaydasını izah et-
mək tapşırılır.
4. Dərslərin 15-ci səhifə-
sində verilmiş rəsm əsər-
lərində məzmun arasın-
da əlaqə yaratmaq tapşı-
rılır.

MÖVZU
4

KƏND HƏYATI RƏSM ƏSƏRLƏRİNDƏ

Sən kəndi
necə təsvir edə
bilərsən?

Kənd mövzusunda rəssamlar
çox müraciət edirlər. Belə əsər-
lərdə kənd mənzərələri, sadə
əmək adamlarının həyatı, adət-
ənənələri, gündəlik məişəti təs-
vir olunur.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Aşağıdakı şəkillərdən biri fotosəkil, digəri isə rəssam işidir.
Fotosəkilə rəssamın əsərini qarşılaşdıraraq müqayisə et.

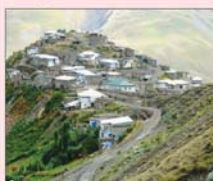

Foto – Xınalıq

Mikayıl Abdullayev, «Dağ ətəyi»

Təsvirlərə diqqətlə bax. Məsafədən asılı olaraq rəsmlərdəki
elementlərin çəkilmə qaydasını izah etməyə çalış.

14

E

Estetik və emosional münasibət

Təsviri sənətin növlərinin xarakterik xüsusi-
yyətləri şərh edilir. Kənd həyatını əsərlərində can-
landıran müxtəlif rəssamların rəsm işlərinə
münasibət bildirilir. Hər bir rəsmnin emosional təsir
gücünə dair fikirlər dinlənilir. Fotosəkil və rəs-
min müqayisəsi şagirdlər tərəfindən müəllimin
yönəldici suallarının köməyi ilə təşkil olunur.

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm

Az.d.: 1.2.4.; H.b.: 3.2.2.;

İnf.: 4.1.1.; Mus.: 2.2.1.;

Az.t.: 1.2.2.; 5.1.1.

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərslərdə səhifə 15-də verilmiş Mikayıl Abdullayevin «Çəltikçi qızlar» və Böyükağa Mirzəzadənin «Sağıcı» əsərlərində kompozisiya həlli üçün format seçimini izah edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Kəndə aid bir rəsm çəkir. Dərslərdə səhifə 15-də verilmiş rəsm əsərlərinə baxaraq oradakı ifadə vasitələrini izah edir.

Sağlamlıq imkanları məhdudd olanlar

Dərslərdə səhifə 15-də verilmiş Böyükağa Mirzəzadənin «Azərbaycan dağları» əsərinə seçilmiş format haqqında danışır.

Göz işlədikcə uzaqlara baxanda adama elə gəlir ki, uzaqda yerlə göy birləşir. Buna üfûq xətti deyirlər. Təbiət mənzərəsi çərkörən məsafəyə diqqət yetirmək lazımdır. Üfûq xəttindən yuxarıda və aşağıda, yaxında və uzaqda olan əşyaların təsvirində ölçünü və nisbətini gözləmək vacibdir.

TANIŞ OLAQ

Aşağıdakı nümunələrdə rəsm əsərləri və məzmun arasında əlaqə yarat.

Mikayıl Abdullayev.
«Çəltikçi qızlar»

Böyükağa Mirzəzadə.
«Azərbaycan dağları»

Böyükağa Mirzəzadə.
«Sağıcı»

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Sənə, rəssam Mikayıl Abdullayev «Çəltikçi qızlar» əsərində nə üçün belə format seçmişdir?
2. Kənd həyatı mövzusunda rəsmdə sən nələr təsvir etmək istərdin?

15

Meyarlar

Rəsm əsərlərində kənd həyatı mövzusunı müəyyənləşdirir

Rəssamların kənd mövzusunda rəsmlərinə estetik münasibət bildirir

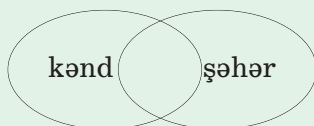
Kənd həyatı mövzusunda rəsm çəkir

Mövzu 5 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ŞƏHƏR MÖVZUSU

Şəhər mövzusunda çəkilmiş əsərlərdə həyat hadisələrini izah edir — 1.1.1.; Rəssamların şəhər mövzusunda çəkilmiş əsərlərinə estetik münasibət bildirir — 1.3.1.; Şəhər mövzusunda rəsm çəkir — 2.1.2.

A Proqnozlaşdırma

Kənd və şəhər həyatının oxşar və fərqli cəhətləri sadalanır və konkret nümunələrlə izah edilir. Şəhər mövzusunda (çəkiləcək) təsvir ediləcək şəkillərə dair sorğu aparılır.

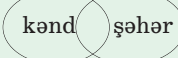

Tədqiqat sualı

Şəhər rəsminə nələr və necə təsvir etmək olar?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Bu mövzunun keçilməsində BİBÖ və Venn diaqramı iş üsullarından istifadə etmək olar.

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Təsviri sənətin növlərinin xarakterik xüsusiyyətləri şərh edilir. Şəhər mövzusunda çəkilən əsərlərin nümunəsində təsvirlərin əsas xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır.

MÖVZU 5 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ŞƏHƏR MÖVZUSU

Şəhər mövzusunda rəsm əsərlərində nələr təsvir olunur?

Şəhər mövzusunda çəkdiyi əsərlərdə rəssamlar müxtəlif şəhərlərdə olarkən gördüklərindən aldıkları təsəvvürləri ifadə etməyə çalışırlar. Belə əsərlər müxtəlif şəhərlərin mədəniyyətini, milli memarlıq abidələrini, insanların gündəlik həyat tərzini təsvir etdiyi üçün çox maraqlı olur.

MUZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Aşağıdakı əsərləri nəzərdən keçir. Bu rəsmlərin şəhər mövzusunda olmasını nədən bilirsiniz? Rəsm əsərləri və məzmun arasında əlaqəni izah et.

Böyükəfə Mirzəzadə. «Axşam günəşi, Bakı»

Nəcəfqulu İsmayilov. «Grand opera»

Tahir Salahov. «Venesiyada böyük kanal»

16

E

Estetik və emosional münasibət

Şəhər mövzusunda çəkilən müxtəlif əsərlərə münasibət bildirilir. Əsərlərin emosional təsiri haqqında fikirlər dinlənir.

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm.
(İmkan daxilində şagirdlər üçün ekskursiya
da təşkil oluna bilər.)

A.d. 1.2.4.; Az.t.: 1.2.2.;
H.b.: 3.2.2.; Mus.: 2.2.1.;
İnf.: 4.1.1.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Rəssam Böyükağa Mirzəzadənin və Cahangir Rüstəmovun kənd və şəhər mövzusunda çəkdiyi rəsmləri müqayisə və şərh et.

Böyükağa Mirzəzadə.
«Vağzaltrafi meydanı»

Cahangir Rüstəmov.
«Kənd qadınları»

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Kənd və şəhər həyatı mövzusunda rəsm əsərlərində diqqətini daha çox nə cəlb etdi?
2. Şəhər və kənd mövzusunun oxşar və fərqli cəhətləri nədir?

17

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərslikdə səhifə 17-də verilmiş təsvirlərdə şəhər mövzusunı seçir, müqayisə edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Şəhər mövzusunda rəsm çəkir, əsas elementlərin çəkilmiş qaydasını izah edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslikdə səhifə 16-da verilmiş B.Mirzəzadənin şəhər mövzusunda çəkilmiş «Axşam günəşi. Bakı» əsəri haqqında danışır.

Meyarlar

Rəsm əsərlərini izah və müqayisə edir

Rəsm əsərlərinə estetik münasibət bildirir

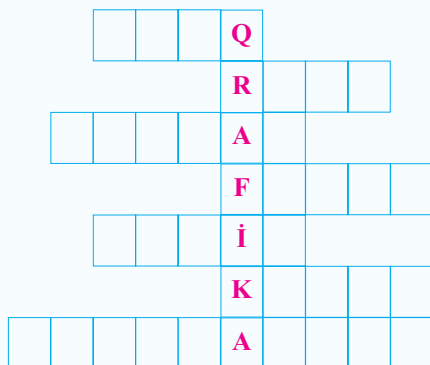
Şəhər mövzusunda rəsm çəkir

Qrafika növündə çəkilmiş rəsmləri fərqləndirir — 1.2.1.; Rəssamların qrafika növündə yaradılmış əsərlərinə estetik münasibət bildirir — 1.3.1.; Müxtəlif qrafik vasitələrlə rəsm çəkir — 2.1.1.

A

Proqnozlaşdırma

Suallar vasitəsilə diqqət krossvordun həll edilməsinə yönəlir:

1. Günəşdən istilikdən başqa nə alırıq? (ışıq).
2. Rəsm əsərlərində əlvanlığı nə ilə (vermək) almaq olar? (rəng).
3. İnsana zövq verən rəsmlər kim tərəfindən çəkilir? (rəssam).
4. Boya nə ilə çəkilir? (fırça).
5. Rəsmdə çəkərkən tonallıq nə ilə verilir? (ştrix).
6. Mən gedirəm o da gedir (kölgə).
7. Təsviri incəsənətin növü? (rəngkarlıq).

— Rəsmdə karandaşla tonallıq necə verilir?

Tədqiqat sualı

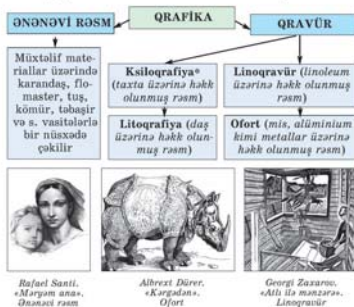
Qrafik əsərlər təsviri incəsənətin digər növlərindən hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?

MÖVZU
6TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN NÖVLƏRİ
QRAFİKA

Qrafik təsvirlər hansı xüsusiyyətə malikdir?

Qrafika təsviri sənətin ən qədim növlərindən biridir. Qrafika üsulu ilə rəssamlar təsviri incəsənətin natürrə, portret, mənzərə, məişət və s. janrlarında çox maraqlı əsərlər yaradırlar. İşlənmə texnikasına görə qrafik əsərlər iki böyük hissəyə ayrılır. Onlardan birincisi və ən qədimi ənənəvi rəsmdir. Ənənəvi rəsmlər, əsasən, kömür, karandaş, tuş, flomaster vasitəsilə kağız, karton, parça və s. bu kimi materialların üzərində çəkilir.

C

*Ksiloqrafiya — «kəllə» yəni «taxta» deməkdir. Bu üslul qədim Çinlə İndolunmuşdur.

18

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Dərslikdə səhifə 18—20-də verilmiş mətn oxunur. Xətt, ştrix, ton, işıq-kölgənin qrafikanın əsas ifadə vasitələri olduğu öyrənilir.

1. I—II qrupa dərslikdə səhifə 19-da verilmiş təsvirin yaradılması ardıcılığını izah etməyi tapşırır. III—IV qrupa dərsliyin 20-ci səhifəsində verilmiş həndəsi fiqurlardan birinin rəsmini çəkməyi tapşırır.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında
müsahibə

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;

Əd.: 1.2.4.;

İnf.: 3.2.3.

Qrafir isə çap qrafikasıdır. Qravürdə rəsm bir nüsxədə yara-
dır. Amma ondan çap işində il-
əni keyfiyyətdə istənilən qədər
nüsxə almaq mümkündür.

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Qrafika – latın sözü
olub, mənası «rəsm», «şəkil»
deməkdir.

TƏSVİRİN ARDICILLIĞI

Qrafikanın *düzgah* qrafikası,
kitab və jurnal qrafikası, plakat
qrafikası, tətbiqi qrafika, kom-
pyuter qrafikası, sənaye qrafikası
kimi növləri vardır.

Düzgah qrafikasının hər hansı
texnikasında yaradılmış rəsmlər
həm berrəngli, həm də çoxrəngli
olə bilər.

Kitab illüstrasiyası və qəzet-
jurnal qrafikası əksər hallarda
ədəbi əsərlərin süjeti, qəzet və
jurnallarda dərc olunmuş mate-
rialla əlaqədar olur.

Qrafika sənətinin nisbətən
yeni və kütləvi formalarından
sayılan plakat, əsasən, siyasi,
reklam və texniki sahələrdə tət-
biq edilir.

Tətbiqi qrafika – bədii-tətbiqi
qrafika da adlanır. Sənaye məh-
sulının satışına və istehsal
sahələrinə xidmət edir (məmulat üzərində yarıq, firma nişanları,
nəqriyyat nişanları, reklam nəqriyləri, kataloq, bukletlər).

Kompyuter qrafikası qrafikanın ən son dövrlərdə yaranmış və
çox sürətlə inkişaf edən növlərindəndir. Bu sahədə çox geniş ya-
radıcılıq imkanları vardır. Hal-həzrətdə ondan bir çox sahələrdə,
ə cümlədən cizgi filmlərinin və bədii filmlərin yaradılmasında
geniş istifadə olunur.

Sənaye qrafikasına əmtəə
nişanlarının, etiketlərin və
qablaşdırma formalarının di-
zaynı aiddir.

YADDA SAXLAYAQ

Xətt, ştrix, ton, işiq-
kölge – qrafikanın əsas
ifadə vasitələri.

19

Qrafik rəsmlərdə əşyaların səthi aşağıdakı qaydalara uyğun
müxtəlif xətt və tonlarla ştrixlənir.

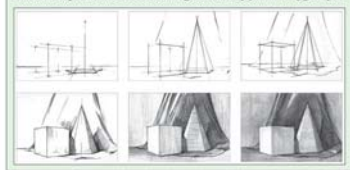
MUZAKIRƏ, MUQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Qrafik rəsmləri müqayisə et və təəssürə-
tini şərh et.

TƏSVİRİN ARDICILLIĞI

Həndəsi fiqurlardan ibarət rəsmlər göstərilən qaydalara uyğun çək.

20

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərslikdə səhifə 18-də verilmiş
«Qrafika» sxemini izah edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Naturadan həndəsi fiqurlardan ibə-
rət natürmortun rəsmini çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslikdə səhifə 20-də verilmiş hən-
dəsi fiqurların çəkilməsi ardıcılığı
haqqında danışır.

E

Estetik və emosional münasibət

Təsviri sənətin növlərinin xarakterik
xüsusiyyətləri şərh edilir.

Təsviri sənətin qrafika növündə yara-
dılmış əsərlərə estetik münasibət bil-
dirilir.

Meyarlar

Qrafik rəsmləri fərqləndirir

Rəsm əsərlərinə estetik münasibət bildirir

Müxtəlik qrafik vasitələrlə rəsm çəkir

Boyakarlıq əsərlərini təsviri sənətin digər növlərində verilmiş nümunələrdən fərqləndirir — 1.2.1.; Boyalardan istifadə etməklə rəsm çəkir — 2.1.1.; Boyakarlıq əsərlərinə estetik-emosional münasibət bildirir — 3.1.1.

MÖVZU 7 BOYAKARLIQ

7

Təsviri incəsənətin ən qədim və çox geniş yayılmış növlərindən biri də boyakarlıqdır. Boyakarlıq əsərlərinin yaranma tarixi çox qədim dövrlərdən başlayır. Məğaralarda çəkilən heyvan və insan təsvirləri ən qədim dövrə aid boyakarlıq nümunələridir.

Boyakarlıq əsərləri hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?

BOYAKARLIĞIN NÖVLƏRİ

B

YADDA SAXLAYAQQ

Boyakarlıq əsərlərində rəng, forma, məzmun, kolorit, işıq-kölge, ritm, perspektiv başlıca bədii ifadə vasitələridir.

Monumental və monumental-dekorativ boyakarlıq əsərləri, bir qayda olaraq, memarlıqla əlaqədar yaranmış və inkişaf etmişdir. Belə təsvirlər müxtəlif binaları daxildən və xaricdən bəzəyir. Bunlar freska, mozaika, vitraj və yağlı divar boyakarlığı nümunələri adlanır.

TƏMİN VƏ ANLAYIŞLAR

Freska — «rəsm» deməkdir, suyağı qurumamış divarda sulu boyalarla işlənir.

Mozaika — qeyri-qəffaf, xırda, rəngli şüşə parçalarının kompozisiya əsasında yaş suyaq üzərinə düzülməsi ilə yaradılan təsvirdir.

Vitraj — «şüşə» deməkdir, ondan, əsasən, binaların qapı və pəncərələrinin şüjetli kompozisiyaları bəzədilməsində istifadə olunur.

Yağlı divar boyakarlığı — divara çəkilmiş xüsusi təbəqə üzərində yağlı boyalarla yaradılan təsvir.

21

Rafael Santi. «Afina məktəbi». Freska

Azərbaycan rəssamları çox dəyərli monumental boyakarlıq nümunələri yaratmışlar. Belə nümunələrə İrəvanda Sərdar xan sarayında, Şikidəki xan sarayında, «Nizami» metrostansiyasında tavan və divarlarda yaradılmış təsvirləri misal göstərmək olar.

Monumental sözünün mənası «məmurluq», «məhəmməd» deməkdir. Binaların tavanında və divarlarında yaradıldığı üçün belə boyakarlıq əsərlərini bir yerdən başqa yere daşımaq mümkün deyil.

Şəki xan sarayı.

Şəhərvitraj

Mikayıl Abdullayev.

«Fəridə və Şirin». Mozaika

22

A

Proqnozlaşdırma

Sinfə müraciət olunur:

– Təsviri incəsənətin ən qədim və geniş yayılmış növlərindən hansıları tanıyırsınız? Fərziyyələr dinlənir. Dərslərdəki mətnin ilk obrazı oxunur. Qədim boyakarlıq nümunələrinin yaranma tarixinin çox qədim olması qeyd edilir.

Tədqiqat sualı

Boyakarlıq əsərləri hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?

B

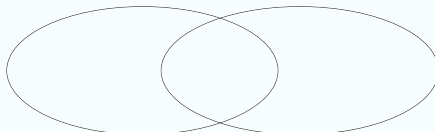
Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Təsviri sənətin növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini dərsləyin 21—25-ci səhifələrində şərh edir.

Burada sualı bir qədər də konkretləşdirmək olar.

– Boyakarlığın növləri bir-birindən nə ilə fərqlənir?

Tədqiqat üsulu kimi Venn diaqramından istifadə oluna bilər.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında müsahibə

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.;
H.b.: 5.1.1.

B

Düzgah boyakarlığı nümunələri monumental əsərlərə nisbətən daha sonralar yaranmışdır. Belə əsərlər xüsusi rəssamlıq düzğahı olan «mölbert» üzərində işlənir. Düzgah boyakarlığı nümunələri kətan, karton, ağac, fəzər və digər səthlər üzərində yaradılır. Boyakarlığın bu növündə rəssamlar natürrə, mənzərə, portret, məişət, tarixi janrlarda çox qiyamətli sənət əsərləri yaratmışlar.

İsa İbrahimov.
«Şuşa meydan bulacağı»

24

Ənvər Almazadə. «Qız qalası» bəhrinə çəkilmiş dekorasiya

Teatr-dekorasiya boyakarlığı dedikdə müxtəlif mövzulu teatr tamaşalarının, bədii və sənədli filmlərin tərtibatı, dekorasiyaları, geyim nümunələri ilə əlaqədar yaradılan təsvirlər nəzərdə tutulur. Bu növ boyakarlıq əsərlərində hadisələrin cərəyan etdiyi mühit, məişət şəraiti, geyim nümunələri, müxtəlif xalqların adət-ənənələri və s. təsvir olunur.

Akvarel*

Quaş*

Yağlı boya*

Tempra*

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

Sulu boya növlərinin birindən istifadə edərək sərbəst mövzuda rəsm çək.

*akvarel – su ilə qarışdırılacaq boya

*quaş – qeyri-qəlif sulu boya

*yağlı boya – tərkibində yağ olan boya

*tempra – pigmentlərdən ibarət yapışqan məhlul boya

25

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Boyakarlığın növlərini sadalayır. Dərslərdə səhifə 25-də verilmiş teatr dekorasiyasının nə demək olduğunu izah edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Boyakarlıq və qrafika əsərlərini fərqləndirə bilir, müqayisə edir. Sulu boyadan istifadə etməklə sərbəst mövzuda rəsm çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Monumental boyakarlıq nümunələrini tanıyır və sadalayır. İsa İbrahimovun «Şuşa meydan bulacağı» əsərində gördükləri haqqında danışır.

E

Estetik və emosional münasibət

Boyakarlıq əsərlərində milli üslubi cəhətlər estetik imkanlarına görə izah edilir.

Meyarlar

Boyakarlıq əsərlərini fərqləndirir

Sulu boyadan istifadə etməklə rəsm çəkir

Rəssamların boyakarlıq növündə rəsm əsərlərinə estetik-emosional münasibət bildirir

Mövzu 8 HEYKƏLTƏRAŞLIQ

Heykəltəraşlıq nümunələrinin fərqli xüsusiyyətlərini nümunələr əsasında izah edir — 1.2.1.; Sadə fiquru plastilindən istifadə etməklə həcmli təsvir edir — 2.1.1., 2.1.2.

MÖVZU 8 HEYKƏLTƏRAŞLIQ

Heykəltəraşlıq təsviri incəsənətin ən qədim və çox geniş yayılmış növlərindən biridir. Ən qədim heykəltəraşlıq nümunələri ibtidai insanlar tərəfindən yaradılmışdır. Qədim yaşayış məskənlərindən tapılmış daş, ağac, sümük, gil və s. bu kimi materiallardan düzəldilmiş heykəltəraşlıq nümunələri bunu sübut edir.

Asiəboyunda 19–20-ci yüzillikdə yaradılmış heykəltəraşlıq nümunələri böli xüsusiyyətlərinə görə diqqəti daha çox cəlb edir.

Müasir dövrdə isə heykəltəraşlıqda müxtəlif materiallardan geniş istifadə olunur. Bunlara misal olaraq, gil, gips, marmar, granit, mis, bürünce, polad, beton, daş və s. bu kimi materialları göstərmək olar. Təsviri sənətin digər növlərindən fərqli olaraq, heykəltəraşlıqda insan və digər predmetlər həcmli təsvir edilir. Burada, əsasən, hərəkət, siluet, həcm və s. bu kimi bədii ifadə vasitələrindən istifadə olunur. Heykəltəraşlıq nümunələri iki əsas növə ayrılır: **dəyirmi** və **relief** heykəllər. Dəyirmi heykəlləri hər tərəfdən, relief heykəlləri isə yalnız öndən və yandan baxılır.

C

«Nahang Buddha», Monumental heykəl

Orta və hind incəsənətinə aid relief heykəllər

HEYKƏLTƏRAŞLIĞIN İNKİŞAF SAHƏLƏRİ

1. MONUMENTAL 2. DEKORATİV 3. DƏZGAH

1. Monumental heykəltəraşlıq əsərləri, əsasən, açıq havada, hər meydanlarında, parklarda, bəzən ictimai binaların qarşısında və ya daxilində qoyulur. Monumental heykəllər ictimai ideyaları təbliğ edir, rəhbərlərin, görkəmli dövlət və mədəniyyət xadimlərinin xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədi daşıyır.

TANIS OLAQ

Avropada intibah dövründə ucaldılmış ilk monumental atlı heykəlin müəllifi Donatellodur. 1443–1453-cü illərdə yaradılmış Qattamelat adlı, bronzadan tökülmüş bu monumental heykəl dünya heykəltəraşlığının çox məşhur, dəyərlı nümunələrindəndir. İtaliyanın qədim şəhəri olan Paduyada ucaldılmış bu heykəlin postamentinin hündürlüyü 8 metr, atlı fiqurun hündürlüyü isə 3 metrdir.

Donatello. «Qattamelat», Monumental heykəl. Dəyirmi heykəltəraşlıq nümunəsi

2. Dekorativ heykəllər, əsasən, memarlıq abidəsinin bəzədilməsində tətbiq edilir. Bundan əlavə, belə heykəllərlə parkları, fəvvarələri, pillakənləri də bəzəyirlər.

TEEMİN VƏ ANLAYIŞLAR

Postament (gəzud pedestal) — latın sözü olub, heykəlin bədii formada tərtib olunmuş altlıq hissəsidir.

B

A Proqnozlaşdırma

Mövzunun tədrisində iş üsulu kimi BİBÖ cədvəlindən istifadə etmək olar.

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

BİBÖ cədvəlindən istifadə etməklə heykəltəraşlıq haqqında bildikləri və nəyi bilmək istədikləri öyrənilir.

Fərziyyələr cədvəlin 1-ci və 2-ci hissəsində qeyd olunur.

Tədqiqat sualı

Heykəltəraşlıqda yaradılan təsvirlər hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Şagirdlər dərslikdəki mətnlə tanış olurlar. Bu mövzunun keçilməsində kollektiv iş formasından istifadə etmək olar.

«Heykəltəraşlığın hansı inkişaf sahələri var və onlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?» — sualı ətrafında kollektiv iş aparılır.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında müsahibə

YADDA SAXLAYAQ
Həcm, forma, kompozisiya, siluet, plastika heykəltərəşliyin əsas bədii ifadə vasitələridir.

29

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Əd.: 1.2.4.; H.b. 5.1.1.

DƏZGAH HEYKƏLTƏRƏŞLİYİ NÜMUNƏLƏRİ

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

1. Azərbaycan heykəltərəşlərinin məşhur əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?
2. Gördüyünüz, tanıdığınız monumental heykəltərəşliq əsərlərinin adlarını sadəliklə.
3. Heykəltərəşliq nümunələrinin hazırlanmasında hansı materiallardan istifadə olunur?

30

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 26-cı səhifəsində olan Çindəki «Nəhəng budda» heykəlində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlara görə izah edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Dərslikdə səhifə 30-da verilmiş heykəltərəşlərin yaradıcılığı haqqında biliklərini nümayiş etdirir. Plastilindən sadə heyvan fiqurunu hazırlayır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Plastilindən hər hansı bir əşya düzəldir və ya dərslikdə səhifə 29-da verilmiş heykəltərəşliq alət və avadanlığını izah edir.

E

Estetik və emosional münasibət

Heykəltərəşliq əsərlərinə estetik-emosional münasibət bildirilir.

Meyarlar

Heykəltərəşliq nümunələrini fərqləndirir

Sadə fiqurları həcmli təsvir edir

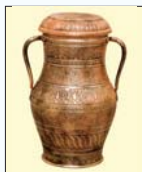
Heykəltərəşliq nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir

Mövzu 9 DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTLƏR

Dekorativ-tətbiqui sənət növlərini fərqləndirir — 1.2.2.; Əşyalar üzərində də tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir — 2.2.1.; Dekorativ sənət nümunələrinə estetik münasibət bildirir — 3.1.1.

D

Proqnozlaşdırma

Şəkillər şagirdlərə nümayiş etdirilir.

Sual: Bu əşyaların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini sadalayın.

— Əşyaların üzərinə bəzək nə üçün vurulur?

— «Dekor» nə deməkdir? Fərziyyələr qeyd olunur.

Tədqiqat sualı

Dekorativ-tətbiqui sənətin həyatımızda hansı rolu var və bunu necə izah edərdiniz?

MÖVZU 9 DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTLƏR

Təsviri incəsənətin əsas növlərindən biri də dekorativ-tətbiqui sənətdir. Dekorativ-tətbiqui sənət və xalq yaradıcılığı nümunələri müxtəlif xalqların mədəniyyətini, tarixi keçmişini, adət-ənənələrini, yaşayış tərzini, bədii-estetik zövqünü, dünyagörüşünü özündə əks etdirir. Bu baxımdan dekorativ-tətbiqui sənət nümunələri çox dəyərlidir.

Dekorativ-tətbiqui sənət nümunələri hansı materialdan və nə məqsədlə hazırlanır?

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Dekor — latın sözü olub, mənası «bəzəmək» deməkdir.

TARİXİ EKSKURSIYA EDƏK

Azərbaycan xalq sənətinin qədim nümunələrini müşahidə et. Onların hansı məqsədlər üçün yaradıldığını izah et.

Qızı suqana salınmış gümüş bəyqə

Bəzəli qadın geyimi

Sarəle

Xəncər

Eməli mis qəb

31

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Tədqiqat işi cütlərdə dərsliyin 31-ci səhifəsində verilmiş təsvirlər üzrə tapşırıq əsasında aparılır.

E

Estetik və emosional münasibət

Dekorativ-tətbiqui sənətin müxtəlif növlərində verilmiş nümunələri ayıraraq estetik-emosional münasibət bildirir.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında müsa-
hibə

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Riy.: 3.1.1.; Əd.: 1.2.3.

C

DEKORATIV-TƏTBİQİ SƏNƏT NÖVLƏRİ			
ADLARI	ŞƏKİL	İSTİFADƏ OLUNAN MATERIALLARI	İSTİFADƏ OLUNAN ALƏTLƏR
Ağac üzərində oyma, həkkəklilik		Qoz, fıstıq, cökə, tut, şam və s.	
Xalçaçılıq (kilim, palaz, cecim)		Yun, ipək, pambıq və s.	
Bədii tikmə		Saplar – pambıq, ipək, qızıl, gümüş, muncuq, pələk, qıymətli daşlar.	
Parça		Pambıq, yun, ipək, kətan, qızıl-gümüş saplar və s.	
Misgərlik		Olvan metallar – qızıl, gümüş, latun, mis, sink, alüminium və s.	
Zərgərlik		Olvan metallar – qızıl, gümüş, latun və s. qiymətli daşlar.	
Keramika		Kaolin, gil, kvars, şamot və s.	
Milli geyimlər		Məxmər, ipək, zərxara, tərbafta, gülməxmər, bədii tikmələr və s.	

32

MÜZAKİRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRHİ EDKƏ

32-ci səhifədəki cədvəldə verilmiş dekorativ-tətbiqui sənət növlərini necə izah edərsən? Bu sənət nümunələrinin hazırlanma texnologiyası haqqında nə deyə bilərsən?

Azərbaycanda dekorativ-tətbiqui sənətin müxtəlif növləri geniş yayılmışdır. Dekorativ-tətbiqui sənətkarlığın bir çox sahələrində yaradılmış sənətkarlıq nümunələri çox dəyərli sənət əsərləri olmaqla bərabər, həyatda və məişətdə xalqımızın gündəlik tələbat məmulatlarına çevrilmişdir.

Azərbaycanda dekorativ-tətbiqui sənətin və xalq yaradıcılığı sahələrinin inkişafında coğrafi ərazi və təbii xammal ehtiyatları çox mühüm rol oynamışdır. Buna görə də Azərbaycanda dekorativ-tətbiqui sənətin dulusçuluq, keramika, misgərlik, xalçaçılıq, toxuculuq, zərgərlik, bədii tikmə və s. növlərinin yaranma və inkişaf tarixi çox qədimdir.

Dekorativ-tətbiqui sənətin növləri, burada istifadə olunan materiallar, üsul və vasitələr müxtəlifdir. Belə sənət nümunələri hazırladığı materiala (ağac, daş, metal, keramika, yun, pambıq və s.) və işləmə texnikasına (oyma, tökmə, döymə, hörmə, tikmə və s.) görə müxtəlif sahələrə ayrılır.

Arxeoloji qazıntılar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan ərazisində yaşayan tayfalar hələ 4 min il bundan əvvəl daşdan, gildən, metaldan müxtəlif formalı qab-qacaq, silah və bəzək əşyaları dündərək onlardan gündəlik həyat və məişətlərində geniş istifadə etmişlər. Həmin sənət nümunələri öz orijinal forması, istifadə olunan materialları, dağıq işləmə xüsusiyyəti və üzərindəki bəzək elementləri ilə tarixçilərin, etnoqrafların, sənətinşünas alimlərin diqqətini cəlb etmiş və onların böyük marağına səbəb olmuşdur.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Dekorativ-tətbiqui sənət nümunələrinin insanların həyatında nə kimi əhəmiyyəti var?
2. Öyrəndiyiniz dekorativ-tətbiqui sənət növlərinə aid hansı nümunələr var?
3. Sadə milli məişət əşyasının üzərini istədiyiniz naxışla bəzə.

33

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 31-ci səhifəsində verilmiş əşyalardan istədiyi birini çəkərək naxışlarla bəzəyir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Dərsliyin 32-ci səhifəsində verilmiş cədvəli şərh edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Verilmiş dekorativ-tətbiqui sənət nümunələrini tanıyaraq, təyinatını müəyyən edə bilər.

Meyarlar

Verilmiş dekorativ sənət növlərini tanıyaraq fərqləndirir

Sadə dekorativ əşyalar üzərində tərtibat və dizayn işləri yerinə yetirir

Verilmiş dekorativ sənət nümunələrinə estetik münasibət bildirir

Mövzu 10 MİLLİ MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ

Memarlıq abidələrinin əhəmiyyətini verilmiş nümunələr əsasında izah edir — 1.1.1.; Verilmiş memarlıq abidələrində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

MÖVZU 10 MİLLİ MEMARLIQ ABİDƏLƏRİ

Azərbaycanın memarlıq abidələri haqqında nə bilirən?

Qədim dövrlərdən başlayaraq insanlar müxtəlif məqsədlər üçün yaşayış, müdafiə istehkamları, məbədlər, saraylar, binalar inşa etmişlər. Günümüzdə qədər gəlib çıxan qədim memarlıq abidələri müxtəlif materiallardan inşa olunmaqla özünəməxsus forma gözəlliyi, monumentallığı və bədii xüsusiyyətləri ilə insanları bu gün də heyran edir.

TARİXİ EKSKURSIYA EDƏK

Gəncəşir monastırı, 13-cü əsr, Kəlbəcər rayonu

Məminə xatun türbəsi, 12-ci əsr, Naxçıvan yarıdır

Mərdəkan qalası, 14-cü əsr, Bəliş çöləri

Təzə Piri məscidi, 15-ci əsr, Bəliş çöləri

34

Azərbaycanın Gəncə çayı yaxınlığından tapılmış ən qədim yaşayış tikilisinin 3500–4000 illik tarixi var. Ən qədim tikililərə misal olaraq, süni mağaralar, qazma və çiy kərpicdən tikilmiş yaşayış evlərini göstərmək olar.

Bu tikililər bəqarıyyətin inkişafına, müxtəlif xalqların milli mədəniyyətini, tarixi keçmişini, adət-ənənələrini özündə əks etdirirdi üçün dəyərli maddi-mədəniyyət nümunələrindən sayılır.

Dünyanın müxtəlif yerlərindən yaradılmış ən dəyərli memarlıq abidələri UNESCO tərəfindən «Ümumdünya irsi» siyahısına salınımışdır.

TANIŞ OLAQ

Qız qalası — Bakının ən möhtəşəm memarlıq abidəsidir. Qalının hündürlüyü 28 m-dir. Birinci mərtəbə divarın qalınlığı 5 m-ə qatır. Qalının 8 mərtəbəsi var. Hər mərtəbə yonma daşlarla tikilmiş, günbəz formalı tavanla örtülmüşdür. Qala 1964-cü ildən muzey kimi fəaliyyət göstərməyə başlamış, 2000-ci ildə UNESCO-nun «Ümumdünya irsi» siyahısına salınmışdır.

Qalının tikilmə tarixi barədə müxtəlif fikirlər mövcuddur. Bəzi mənbələrdə qalının yaşının 3000 ildən artıq olduğu bildirilir.

Qala divarları üzərindəki bir kitabədə ərəb dilində bu sözlər yazılmışdır: «Davudun oğlu Məsudun qullası». Bəzi tədqiqatçılar bu söxsi Qız qalasını inşa edən memar hesab edir. Lakin arxeoloji qazıntılar nəticəsində Qız qalasının əsas hissəsinin çox qədim tarixə malik olması qənaətinə gəlməmişlər. Bəs Məsud ibn Davud yagadı kimdir? Məsud ibn Davud yagadı qədimdən çox əvvəl tikilmiş qalada müəyyən memarlıq işləri görmüşdür. Həmin dövrdə memarlar işlədikləri tarixi abidələrdə daş kitabələrə öz adlarını yazırdılar. Məsud ibn Davudun da adı tarixi abidədə özünə əbədiyyət qazanmışdır.

35

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim müxtəlif memarlıq abidələrinin şəklini sinifdə nümayiş edərək sualla müraciət edir.

— Bu gördükləriniz haqqında nə deyə bilərsiniz?

Fərziyyələr dinlənilir. Bu mövzunun tədrisində qrup işi formasından istifadə etmək olar.

Tədqiqat sualı

Memarlıq abidələri xüsusiyyətinə və təyinatına görə necə fərqlənir?

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Qruplara dərsliyin 34-cü səhifəsində verilmiş milli memarlıq abidələrinin xüsusiyyətlərini, onların təyinatını müəyyənləşdirmək tapşırılır.

Dərsliyin 35-ci səhifəsindəki «Tanış olaq» rubrikasındakı mətn izah edilir.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında müsa-
hibə

Az.t.: 1.2.4.; Əd.: 1.2.4.;
İnf.: 1.3.3.

C

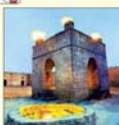
Azərbaycan xalqı dünyanın ən qədim və mədəni xalqlarından biridir. Respublikamızın müxtəlif bölgələrində qədim memarlıq abidələri qeydə alınmışdır. Bu abidələr xalqımızın tarixi keçmişinin ən dəyərli sübutları olduğu üçün xalqımız, dövlətimiz tərəfindən mühafizə olunur.

Azərbaycanın nadir memarlıq incələrinə misal olaraq, Qız qalası, Şirvanşahlar sarayını, Atəşgahı, Məminə xatun türbəsini, Şəki xan sarayını, Nardaran qalasını, Şamaxı rəsədxanasını və digər bu kimi çox dəyərli sənətkarlıq nümunələrini göstərmək olar.

Bədi əhəmiyyətə malik bir çox memarlıq abidələrində təsviri incəsənətin heykəltaraşlıq, boyakərləş, qrafika və dekorativ-təbiiqi sənət sahələrinin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi daha aydın nəzərə çarpar. Memarlıq tikililərinin yaradılmasında onların yerləşdiyi məkan və istifadə olunan materiallar da çox mühüm rol oynayır.

TARİXƏ EKSKURSIYA EDƏK

Suraxanı atəşgahı.
17-ci əsr. Baku şəhəri

Şirvanşahlar sarayı.
15-ci əsr. Baku şəhəri

YADDA SAXLAYAQQ

Memarlıq abidələri təyinatına görə üç növə ayrılır:

1. İrhişməli tikililər – evlər, ictimai binalar (teatr, məktəb), sənaye tikililəri (zavod və fabriklər);
2. Landşaft memarlığı – bağ, park, bulvar, hovuz, fəvvarə, körpü və s.;
3. Şəhərsalma – yeni şəhərlərin, qəsəbələrin yaradılması və ya köhnə şəhər tikililərinin bərpası.

36

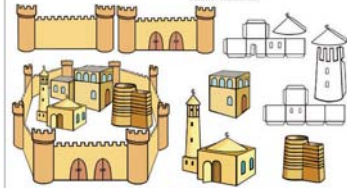
MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRHİ EDƏK

Aşağıda gördüyün memarlıq tikililərinin təyinatı haqqında nə deyə bilərsiniz?

TƏSVİRİN AƏDİCİLLİĞİ

«İçərişəhər» modelinin konstruksiyasını yoldaşlarınla birlikdə hazırla.

37

C

Diferensial
təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Memarlıq abidələrinin xüsusiyyətlərini sadalayır.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Memarlıq abidələrinin növlərini sadalayır. Memarlıq abidələrinin təyinatı haqqında danışır. Onları xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsliyin 36-cı səhifəsində verilmiş Suraxanı atəşgahının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlara görə izah edir.

E

Estetik və emosional
münasibət

Memarlıq abidələrinə estetik-emosional münasibət bildirilir. Bədii memarlığın üç növündə irihəcmli abidələrə dair fikirlər dinlənilir.

Meyarlar

Memarlıq abidələrinin əhəmiyyətini izah edir

Memarlıq abidələrində milli üslubi cəhətləri estetik baxımdan izah edir

Mövzu 11 REAL TƏSVİR NƏDİR?

Real təsvirin cəmiyyətin həyatını əks etdirdiyini izah edir — 1.1.1.;
Real təsvir nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir — 3.1.1.;
Naturadan real təsvir edir — 2.1.1.

A

Proqnozlaşdırma

Real sözünün mənası açıqlanır. «Real təsvir» sözünün nə ifadə etməsi barədə şagirdlərin fərziyələri dinlənir.

Tədqiqat sualı

Real təsvirə baxanda biz hansı məlumatları əldə edə bilirik?

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Tədqiqat işi qruplarda aparıla bilər. Bunun üçün dərsliyin 38—39-cu səhifələrindəki «Nefertitinin portreti», «Rembrandtın atasının portreti», Abbas Hüseynin «Tuluqçu», Mirzə Qədim İrəvaninin «Gənc oğlan» portreti qruplarda müzakirə, müqayisə, şərh edilir. Vaxtınız qalarsa, cütlərə bir-birinin rəsmini «Təsvirin ardıcılığı» rubrikasında göstərilən qaydada çəkməyi təklif edə bilərsiniz. Vaxtınız məhduddursa, ailə üzvlərindən birinin rəsmini çəkmək evə tapşırıq verilə bilər.

MÖVZU
11

REAL VƏ ABSTRAKT TƏSVİRLƏR

REAL TƏSVİR NƏDİR?

Real təsvirin xüsusiyyətləri hansılardır?

İnsanlar çox qədim zamanlardan ətraf aləmdə olan canlı və cansız varlıq və hadisələr haqqında məlumat verməyə çalışmışlar. Real təsvirlər hər zaman insanlarda böyük maraq doğurmuşdur, çünki belə təsvirlərdə rəssamlar müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə etməklə ətraf aləm, təbiət və cəmiyyət hadisələri, tarixi şəxsiyyətlər haqqında daha dəqiq məlumatları nəslədən-nəslə ötürmüşlər. Ən qədim təsvirlərdə belə onlar gerçəkliyi olduğu kimi təsvir etməyə çalışmış, bu məqsədlə müxtəlif metod və üsullardan istifadə etməyi öyrənmişlər.

Real təsvirlərdə müxtəlif əşyalar, obraz və təbiət hadisələri gerçək həyatda olduğu kimi dəqiqliklə təsvir edilir.

Real təsvirlər bu xüsusiyyətinə görə digər təsvirlərdən fərqlənir. Belə təsvirləri təsviri incəsənətdə realizm üslubuna aid edirlər.

İspaniya ərazisindən tapılmış Fon-de-Qom mağarasındakı rəngli bizon təsvirləri çox dinamik, hərəkətli görünür. Sonrakı dövrlərə aid qədim Misir ehmrlərindən tapılmış insan və heyvan təsvirləri, heykəllər forma, ölçü və rəng həllinin dəqiqliyi ilə tamaşaçıları valeh edir. Nefertitinin portret təsviri də realizm üslubuna aid edilir.

Təsviri incəsənətdə realizm üslubunun meydana gəlməsi, inkişafı və müasir dövrdə də bu üslubda müxtəlif təsviri incəsənət əsərlərinin yaradılması sənətkarların gerçəkliyə olan münasibətini, onların buna marağının azalmadığını əks etdirir.

Nefertiti

Rembrandt. «Rembrandtın atasının portreti»

38

B

E

Estetik və emosional münasibət

Müxtəlif rəssamların real təsvirlərdə yaratdıqları əsərlərin təsir gücünə dair fikirlər dinlənir.

D

Məşğələnin növü

Naturadan rəsm

Əd.: 1.2.3., 1.2.4.; Az.t.: 1.2.2.,
2.1.1.; Tex.: 1.2.3.

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Rəssamların əsərlərini suallar vasitəsilə şərh edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

«Dostunun rəsmi»ni naturadan real təsvir edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslərdə səhifə 39-da verilmiş portretin təsvirinin ardıcılığını izah edir.

B

C

Realizm üslubu 19-cu yüzilliyin ikinci yarısından başlayaraq təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq kimi növlərində çox geniş yayılmışdır.

MÜZAKİRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Rəssamların əsərində verilmiş portretləri müqayisə və müzakirə et.

Abbas Hüseyin.
«Tuluqçu»

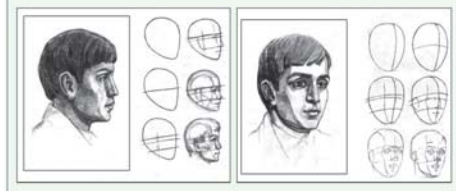

Mirza Qədim İrəvani.
«Gənc oğlan»

TƏSVİRİN ARDICILLIĞI

Tədris rəsminəki portretin təsvir ardıcılığını izah et.

39

Meyarlar

Real təsviri fərqləndirir

Real təsvirin cəmiyyətin həyatını əks etdirməsini izah edir

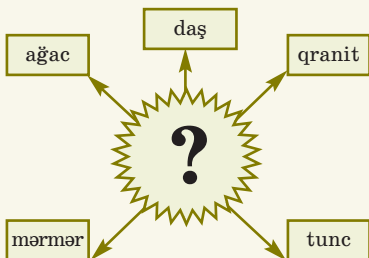
Real təsvir nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir

Naturadan təsvir çəkir

Mövzu 12 İBRAHİM ZEYNALOV (1934—2008) DAŞI CANLANDIRAN SƏNƏTKAR

İbrahim Zeynalovun yaradıcılığını nümunələr əsasında fərqləndirir — 1.3.1.; Plastilindən insan fiquru yapır — 2.1.2.; Verilmiş heykəltəraşlıq nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir — 3.1.1.

A Proqnozlaşdırma

— Yuxarıda qeyd olunmuş sözləri təsviri incəsənətin hansı növünə aid etmək olar?

— Heykəltəraşlıq təsviri incəsənətin digər növlərindən hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?

— Azərbaycan heykəltəraşlarından kimləri tanıyırsınız?

Tədqiqat sualı

«Daşı canlandıran sənətkar» — heykəltəraş İbrahim Zeynalov haqqında deyilən bu sözlər nə mənə daşıyır?

MÖVZU 12

İBRAHİM ZEYNALOV (1934–2008)
DAŞI CANLANDIRAN SƏNƏTKAR

İbrahim Zeynalov haqqında deyilən bu sözlər nə mənə daşıyır?

Respublikamızın bir çox şəhərlərində Azərbaycanın Xalq rəsəsamı, Dövlət mükafatı laureatı, görkəmli heykəltəraş İbrahim Zeynalovun yaratdığı əsərlər var.

Onun yaratdığı heykəllər içərisində — büstlər və heykəllər, memorial komplekslər xüsusi maraq doğurur.

TANIŞ OLAQ

İbrahim Zeynalov və Təyay Məmmədov: «İmaməddin Nəsimi»nin abidəsi

40

E

Estetik və emosional münasibət

İ.Zeynalovun heykəllərinə estetik-emosional münasibət bildirilir.

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Dərsləyin 40—42-ci səhifələrindəki «İmaməddin Nəsimi», «Qələbə memorialı», «Mirzə Ələkbər Sabir» və «Şah İsmayıl Xətai» əsərləri üzrə qruplarda iş aparılır.

Qruplar əsərlərdə obrazların xarakterik xüsusiyyətlərinin necə əks olunması barədə fikir mübadiləsi edirlər.

D

Məşğələnin növü

Yapma

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
H.b.: 1.1.1.; İnf.: 1.2.1.;
Mus.: 2.2.1.

İbrahim Zeynalov heykəltəraşlığın müxtəlif növlərinə və janrlarına müraciət etmiş, marmardan, qranitdən, misdən, tuncdan, ağ daşdan və digər materiallardan gözəl sənət nümunələri yaratmışdır.

Qəni Naxçıvaninin, Mirzə Fətəli Axundzadənin, Zeynalabdin Tağıyevin, Nəriman Nərimanovun, Səməd Vurğunun və s. şəxsiyyətlərin büst portretləri İbrahim Zeynalovun yaradıcılığının məhsuludur.

İbrahim Zeynalov Bakıdan, Azərbaycanın müxtəlif şəhərlərindən başqa, bir sıra xarici ölkələrdə də möhtəşəm heykəllər və memorial komplekslər yaratmışdır.

İbrahim Zeynalov. «Qələbə memorialı»

«Mirzə Fətəli Axundzadə»

«Mirzə Ələkbər Sabir»

41

«Xəyal»

İbrahim Zeynalov daim yaradıcılıq axtarışlarında olmuşdur. O, insan xarakterini, düşüncələrini təsvir etməyin müxtəlif yollarını araşdırmışdır.

1991-ci ildə Bakı şəhərində görkəmli tarixi şəxsiyyət, hökmdar, şair, sərkərdə olan dahi Şah İsmayıl Xətəinin abidəsi ucaldılmışdır. Bu möhtəşəm abidənin də müəllifi İbrahim Zeynalovdur. Abidədə sanki dərin düşüncələrini bizimlə paylaşan, ömrünü, həyatını xalqına, onun parlaq gələcəyinə həsr edən dahi şəxsiyyətin əzəmətli portret təsvirini görürük.

SUAL VƏ YAPŞIRIQLAR

1. İbrahim Zeynalovun yaradıcılığında sən nəyi müşahidə etdin?
2. İbrahim Zeynalovun əsərləri haqqında təəssüratlarını sözlə necə ifadə edə bilərsiniz?

42

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

«Mirzə Fətəli Axundzadə» və «Mirzə Ələkbər Sabir»in portret büstlərini müqayisə edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

İbrahim Zeynalovun əsərlərində bədii ifadə vasitələrini müəyyən edir. Plastilindən insan fiquru yapır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsləyin 42-ci səhifəsində verilmiş «Xəyal» əsərində obrazın xarakterini müəyyən edir.

Meyarlar

Verilmiş nümunələr əsasında heykəltəraş İbrahim Zeynalovun yaradıcılığını tanıyaraq fərqləndirir

İnsan fiquru yapır

Heykəltəraşlıq nümunələrini ayıraraq estetik münasibət bildirir

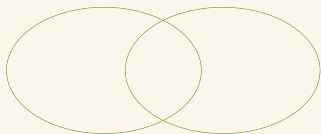
Mövzu 13 ABSTRAKT TƏSVİR NƏDİR?

Verilmiş təsviri incəsənət əsərlərində mücərrəd təsvirləri tanıyır — 2.1.1.; Müxtəlif təsvir vasitələri ilə abstrakt (mücərrəd) təsvir yaradır — 2.1.2.; Təsviri sənət əsərlərində mücərrəd təsvirləri imkanlarına görə emosional cəhətdən izah edir — 3.1.1.

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim Kazimir Maleviçin «Qara kvadrat» və Vasili Kandinskinin «Qara barmaqlıq» əsərlərini Venn diaqramı vasitəsilə müqayisə etməyi təklif edir.

— Bu təsvirlər haqqında nə deyə bilərsiniz?

Tədqiqat sualı

Abstrakt təsvirlər nə ilə fərqlənir?

E

Estetik və emosional münasibət

Verilmiş təsviri sənət nümunələrində abstrakt emosional təsir imkanlarına görə izah edilir.

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

BİBÖ cədvəlinin «bilirəm» və «istəyirəm bilim» qrafaları şagirdlərin fərziyyələri əsasında doldurulur.

Müəllim şagirdləri dərslərdə səh. 43–44-də verilmiş mətnlə tanış edir. I və II qruplar dərslərdə səh. 44-də verilmiş rəssam Pit Mondrianın «Göy, qırmızı və sarı» kompozisiyasını müzakirə edir. III və IV qruplar isə Frantişek Kupkanın «Həyatın başlanğıcı» və Teo van Dusburqun «Kompozisiya» əsərini müzakirə edir.

**MÖVZU
13**

ABSTRAKT TƏSVİR NƏDİR?

19-cu əsrin axırlarında artıq reallığı dəqiqliklə əks etdirən foto sənəti inkişaf etmişdi. Rəssamların ətrafda gördüklərini dəqiqliklə təsvir etməsi artıq heç kimi heyətləndirmirdi. Ona görə də rəssamlar təsvirin çəkilmə-

Mücərrəd varlıqları necə təsvir etmək olar?

Kazimir Maleviç.
«Qara kvadrat»

20-ci əsrdə dünyanın bir çox ölkələrində abstraksionist və ya mücərrədçi rəssamlar meydana gəldi.

Abstrakt sənətin meydana çıxması, ilk növbədə, V.Kandinski, P.Mondrian, K.Maleviç və F.Kupka kimi rəssamların adı ilə bağlıdır. Mücərrəd təsvirin müasir rəssamlar tərəfindən geniş istifadə edilən əsas qaydalarının məhz bu sənətkarlar yaratmışlar.

Vasili Kandinski. «Qara barmaqlıq»

**formalist* — yalnız formanı əsas götürən

**abstrakt, yaxud mücərrəd* — konkret varlıqla əlaqəsi olmayan, yalnız xəyalda təsvir edilə bilən

D

Məşğələnin növü

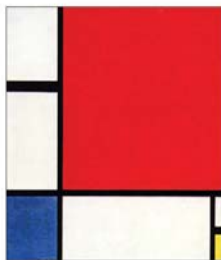
Mövzu üzrə rəsm

Az.t.: 1.2.2., 2.1.1.;

Əd.: 1.2.3., 1.2.4.;

Tex.: 1.2.3.

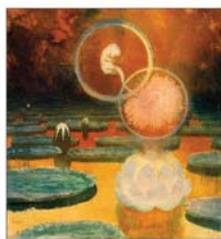
C

Pit Mondrian.
«Göy, qırmızı və sarı»

Vasili Kandinski.
«Marnauda kilsə»

Frantişek Kupka.
«Həyatın başlanğıcı»

Teo van Dushburg.
«Kompozisiya»

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

Müsbət və ya mənfi emosiyaların rəsmini
çəkməyə çalış.

44

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 43-cü səhifəsində verilmiş Kazimir Maleviçin «Qara kvadrat» rəsmini nisbi dəqiqliklə təsvir edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Müsbət və ya mənfi emosiyaların abstrakt (mücərrəd) rəsmini çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsliyin 44-cü səhifəsində verilmiş Pit Mondrianın «Göy, qırmızı və sarı» əsərinə emosional imkanlarına görə münasibət bildirir.

Meyarlar

Verilmiş rəsmlərdə mücərrəd təsvirləri tanıyır

Müxtəlif təsvir vasitələri ilə mücərrəd kompozisiya yaradır

Verilmiş əsərləri emosional imkanlarına görə izah edir

Mövzu 14 «KİTABI-DƏDƏ QORQUD» DASTANINA İLLÜSTRASIYALAR

«Kitabi-Dədə Qorqud» illüstrasiyalarında həyat hadisələrinin əks olunduğunu izah edir — 1.1.1.; İllüstrasiyaların xarakterik xüsusiyyətlərini tanıyaraq şərh edir — 1.2.1.; İllüstrasiyalardakı milli üslubi xüsusiyyətləri estetik baxımdan izah edir — 3.1.1.; «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına illüstrasiya çəkir—2.1.1.

A Proqnozlaşdırma

Müəllim xalq ədəbiyyatı nümunələrində xalqın həyatının, etnoqrafiyasının, tarixinin əks etdirilməsini konkret nümunələrlə izah edir. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına çəkilmiş illüstrasiyalarda nələrin təsvir edildiyi biləcəyinə dair sorğu aparır.

Tədqiqat sualı

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanındakı illüstrasiyaların xarakterik xüsusiyyəti nədir?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının nümunəsində kitab qrafikasının xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır. Kitab qrafikasının digər növlərlə oxşar və fərqli cəhətləri tədqiq edilir. Qrafikaya aid termin və anlayışlar şərh olunur.

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı üçün cild tərtib edir. Əsərdən bir parçanı hüsnxət qaydalarına uyğun yazaraq səhifəyə tərtibat verir.

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanından istədiyi bir obrazın təsvirini özü seçdiyi vasitə ilə çəkir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Verilmiş bədii əsərin məzmununa uyğun süjetli kompozisiya çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Mənfi və müsbət qəhrəman obrazlarının xarakterik xüsusiyyətlərini sözlə təsvir edir. Yaxud rəssamın verilmiş illüstrasiyasını şərh edir.

MÖVZU 14

«KİTABI-DƏDƏ QORQUD» DASTANINA İLLÜSTRASIYALAR

*Gündüz Ağayev
(Kitabın üz qabığı)*

Bədii əsərlərdə illüstrasiyalardan hansı məqsədlə istifadə olunur?

Müxtəlif kitablarda, jurnallarda bədii əsərlərə, hekayələrə, nağıllara, dastanlara çəkilmiş rəsmlər tez-tez rast gəlirik. Belə təsvirlərə illüstrasiyalar deyilir. Bədii əsərdə ideyanı, məzmunu, müərrəd fikirləri aydınlaşdırmaq üçün illüstrasiyalardan istifadə olunur.

Xalq nağılları, əfsanələr, dastanlar xalqların ədəbi sərvətidir.

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı da xalq yaradıcılığının ən gözəl nümunələrindən biridir. Bu dastanın elmə məlum olan ən qədim kitabı 15–16-cı əsrdə yazıya alınmışdır. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı ilk dəfə yazıya alınanda qədim olyazma nüsxələri ona illüstrasiyalar da çəkilmişlər. Bu əlyazmalar hazırda Almaniya Drezden şəhərində, İtaliyada Vatikan muzeyində saxlanılır. Bir çox tarixçilər türk xalqlarının tarixi haqqında məlumat verərkən döndə-döndə «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına müraciət etmişlər.

Müasir dövrümüzə qədər «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı dəfələrlə müxtəlif bədii tərtibatla, illüstrasiyalarla çap olunmuşdur, ən yeni çap texnologiyaları ilə nəşr edilmişdir. Dastana müxtəlif rəsmlər illüstrasiya-

A

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanındakı illüstrasiyaların xarakterik xüsusiyyəti nədir?

Kazım Kazımova. Qızın böyün ağlı Uruş böyün dustaq olduqı boy.

45

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Əd.: 1.2.3., 1.2.4.; Az.d.: 1.2.4.,
1.1.2.; İnf.: 3.2.3.

lar çəkmişlər. İllüstrasiyalarda onlar süjet əsasında müxtəlif hadisələrin, personajların xarakterik xüsusiyyətlərinin təsvirini verməyə çalışmışlar.

MUZAKIRƏ, MUQAYISƏ, ŞƏRH EDƏR

«Dədə Qorqud» dastanına çəkilmiş illüstrasiyalar.
«Dədə Qorqud» dastanına çəkilmiş illüstrasiyalarda hansı hadisələr və qəhrəmanlar təsvir olunub?

Mikayıl Abdullayev. «Səltur Qazanın evinin bağmalandığı böy»

Mikayıl Abdullayev. «Bamın Bəyrek böy»

Tofiq Nərimanbəyov. «İç oğuzun Döş oğuzuna dənizə çıxması böy»

Gündüz Ağayev. «Bamın Bəyrek böy»

46

SUAL VƏ TƏPŞİRƏQLƏR

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanında verilmiş boylarda hansı müsbət və mənfi obrazları təsvir etmək istədin? Nə üçün?

47

E

Estetik və emosional münasibət

Şagirdlər kitab və jurnal qrafikası haqqında nəzəri, praktik bilik və bacarıqlar nümayiş etdirirlər. Bu bacarıqlar dərsləyin 46-cı səhifəsində verilmiş «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının motivlərinə çəkilmiş illüstrasiyalar və kalligrafik yazı nümunəsi əsasında tərtib edilən kitabçada tətbiq olunur.

Meyarlar

İllüstrasiyalarda həyat hadisələrinin əks olunduğunu izah edir

İllüstrasiyaların xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir

«Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına illüstrasiya çəkir

Mövzu 15 ƏŞYALARIN DİZAYNI

Sadə əşyalar üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir — 2.2.1.; Üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

A Proqnozlaşdırma

Şagirdlərə dərsliyin 48-ci səhifəsindəki şəkillərə baxmaq təklif olunur.

— Bu əşyalar nə ilə fərqlənir?

Fərziyyələr dinlənir. Tədqiqat işlərini dərslikdə motivasiya kimi verilmiş sual ətrafında aparmaq olar.

Tədqiqat sualı

Günümüzdə aid əşyaların tərtibatında dizaynın nə əhəmiyyəti var?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Tədqiqat sualları aşağıdakı kimi qoyula bilər.

1. Dizayn işləri həyatımızın hansı sahələrində tərtibq olunur?
2. Dizayn edilmiş əşyalar adi əşyalardan hansı xüsusiyyətləri ilə fərqlənir?
3. Dizayn zamanı əşyanın keyfiyyətləri necə dəyişdirilir?
4. Əşyaları dizayn etmək hansı məqsədi daşıyır?

MÖVZU 15 ƏŞYALARIN DİZAYNI

Günümüzdə aid əşyaların yaradılmasında dizaynın nə əhəmiyyəti var?

Ətrafımızda gözəl və yaraşığı, məişətimiz üçün lazımlı və rahat əşyalar vardır. Onların bir çoxu dizaynerlər tərəfindən yaradılmışdır.

Dizaynerlər adi əşyaların xarici görünüşünü, strukturunu və funksional imkanlarını dəyişdirməklə, onlara yeni keyfiyyət verir və daha da mükəmməlləşdirirlər. Bu keyfiyyət dəyişikliyi həm həmin əşyadan istifadə edən, həm də onu istehsal edən müəssisələr üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Dizayn — kompozisiya, quruluş, tərtib. Termin kimi ilk dəfə 1964-cü ildə Belçikanın Bryuqqe şəhərində keçirilən beynəlxalq seminarlarda qəbul olunmuşdur.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Şəkillərdə nə təsvir olunub və bu əşyalar nə ilə fərqlənir?

48

E

Estetik və emosional münasibət

Dizayn edilmiş əşyaların gözəlliyinə, rənginə, rahatlığına dair estetik-emosional fikir bildirilir.

D**Məşğələnin növü**

Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
 Əd.: 1.2.3.; H.b.: 1.1.1.;
 Tex.: 1.2.3., 1.3.2.

C**Diferensial təlim****Təlim nəticələri zəif olanlar**

Dizayn edilmiş əşyaları fərqləndirir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Sadə məişət əşyası üzərində tərtibat və dizayn işlərini yerinə yetirir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Məişət əşyalarının dizaynında hansı elementlərdən istifadə oluna biləcəyinə dair fikir söyləyir.

Beləliklə, dizayn – elə bir yaradıcılıq fəaliyyətidir ki, burada adi əşyaların formal keyfiyyəti dəyişdirilməklə, onlara daha mükəmməl və rahat forma, yeni keyfiyyətlər verilir.

Bəzən biz adi əşyaların gözəlliyinə, rahatlığına, ölçülərinə, müntəzibliyinə, rənginə, dinamikliyinə, kompozisiya həllinə və digər keyfiyyətlərinə heyran oluruq.

TANIŞ OLAQ

Verilmiş əşyalardan nə üçün istifadə olunur?

D**C**

Bu sahədə mövcud olan qanunauyğunluqları öyrənib-anlamaqla sən, həqiqətən, dəyərli olan əsl sənət əsərlərini bayağı işlərdən ayıracaq və ətrafını daha dəyərli əşyalarla zənginləşdirərkən öz zövqündən əmin olacaqsan.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

Təbiət formalarını seçməklə istədiyiniz sadə məişət əşyasına dizayn ver.

49

Meyarlar

Sadə əşyalar üzərində tərtibat və dizayn bacarığı nümayiş etdirir

Estetik imkanlarına görə dizayn və tərtibat işlərini izah edir

Mövzu 16 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KOMPOZİSİYA

Verilmiş təsviri sənət nümunələrində insanların həyat və məişət hadisələrinin kompozisiya həllini imkanlarına uyğun izah edir — 1.1.1.; Təsviri sənət əsərlərinin növündə və janrında kompozisiya həllini sadə formada müəyyənləşdirərək şərh edir — 1.2.1.; Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etməklə mövzu üzrə sadə kompozisiya yaradır — 3.1.2.

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim dərsləyin 50-ci səhifəsində verilmiş Yusif Əlizadənin «Lalələr» əsərinə baxmağı təklif edir.

— Bu əsərdə lalələri götürsək, əsəri «Lalələr» adlandırmaq olarmı?

Şagirdlər təbii ki, «yox» cavabını verəcəklər. Sualı davam etdirin:

— Sizcə, rəsmdə nə artıqdır?
Fərziyyələr dinlənilir.

Tədqiqat sualı

Bədii əsərlərin yaradılmasında kompozisiyanın nə kimi əhəmiyyəti var?

E

Estetik və emosional münasibət

Təsviri sənətin müxtəlif növlərində verilmiş nümunələrdə kompozisiya həllinə estetik-emosional münasibət bildirilir.

MÖVZU
16

TƏSVİRİ VƏ DEKORATİV SƏNƏTLƏR TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ KOMPOZİSİYA

«Nəyə
kompozisiya
hallı nədir?»

Bədii əsərlərin yaradılmasında kompozisiya çox mühüm rol oynayır.

Kompozisiya bədii əsərlərin hissələrinin bir-biri ilə əlaqəli tərtib olunmasıdır. Yəni rəsmdə təsvir olunan hər bir detal məqsədyönlü şəkildə seçilərək yerləşdirilir və bədii əsərin mənasının, məzmununun, ideyasının açılmasına kömək edir. Kompozisiyanın maraqlı alınmasında formatın düzgün seçilməsinin çox mühüm əhəmiyyəti var. Formatın aşağıdakı tipləri vardır: a) kvadrat; b) düzbucaqlı; c) oval; ç) dairə.

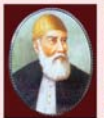

MÜZAKİRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Müxtəlif formatlarda verilmiş şəkilləri müqayisə et.

Sattar Bəhruzadə.
«Dəymə düzənlər»

Sakhi Məmmədov.
«Günə qız portretis»

Səadətəddin Əfəndi.
«Füzuli»

Yusif Əlizadə.
«Lalələr»

50

B

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Şagirdlər dərsləkdə səhifə 50—52-də verilmiş mətnlə tanış olurlar. Şagirdlərə kartochkalar paylanılır.

I qrup dərsləkdə səh. 50-də verilmiş tapşırığı yerinə yetirir.

II qrup dərsləkdə səh. 51-də verilmiş tapşırığı yerinə yetirir.

III qrup dərsləkdə səh. 52-də verilmiş tapşırığı yerinə yetirir.

IV qrup dərsləkdə səh. 51—52-də verilmiş mətn əsasında kompozisiya qaydalarını izah edir.

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm

Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.;
Əd.: 1.2.4.; İnf.: 4.1.1.

Kompozisiya qaydalarına əməl etmədikdə təsvir uğurlu alınmur. Məsələn:

Quba xalçası

Tahir Salahov. «Günəşli səhər»

1) Kompozisiyanın mərkəzi düzgün müəyyənəlməlidir. Təsvirin əsas elementi tabloun markasında yerləşdirilməlidir. Təsvirə nəzər salmaq.

2) Simmetriya qaydasını gözəlmək lazımdır. Simmetriya təsvirdə sağ və sol tərəflərin bir-birinə uyğunluğu, asimetriya isə uyğun olmaması deməkdir.

3) Hərəkətin istiqaməti tabloda üç cür təsvir oluna bilər: a) soldan sağa, yaxud əksinə; b) tabloun dərinliyinə doğru; c) tamaşaçıya doğru.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Tablolarda hərəkətin istiqamətini müəyyənəldik.

Əli Vərdiyev. «Gənclik»

İsmail Ləzizov. «Vladimir»

Vasili Surikov. «Suvorovun Alp dağlarını keçməsi»

B

51

4) Tabloda təsvir olunmuş bütün elementlər diqqəti əsas obraza yönəldilməlidir.

Kompozisiyanın işıq-kölge münasibəti, xətt, xətt xətlər, ləkə, tonallıq, rəng, hava və xətti perspektiv kimi ifadə vasitələri vardır.

Əli Vərdiyev. «Rəhət Məmmədovun qəhrəmanlığı»

TANIS OLAQ

Rəssam Səttar Bəhlulzadənin «Mənim anam» əsərində kompozisiya axtarışlarını müzakirə edin. Sən də ailəndən birinin rəsmini çək.

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Kompozisiya — latın sözü olan «kompo» sözündən götürülüb, mənası «yaratmaq», «tərtib etmək», «yerləşdirmək» deməkdir.

52

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 51-ci səhifəsində verilmiş Quba xalçası üzərində kompozisiyada simmetriya qaydasını izah edir. Simmetriya qaydalarına uyğun sadə naxış rəsmi tərtib edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

İstədiyi mövzuda sərbəst kompozisiya tərtib edir və tərtib etdiyi kompozisiyanı şərh edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsliyin 51-ci səhifəsində verilmiş Tahir Salahovun «Günəşli səhər» tablosunda kompozisiya həllini imkanlarına uyğun izah edir. İstəyinə əsasən kompozisiyada verilmiş küplərdən birinin rəsmini çəkir.

Meyarlar

Verilmiş nümunələrdə həyat və məişət hadisələrinin əks olunduğunu izah edir

Təsviri sənət əsərində kompozisiya həllini izah edir

Kompozisiyanın tərtibində formatın əhəmiyyətini müəyyənləşdirir

Mövzu 17 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ QƏHRƏMAN OBRAZI

Qəhrəmanlıq obrazının cəmiyyətin həyatında əhəmiyyətini bildiyini nümayiş etdirir — 1.1.1.; Müxtəlif incəsənət normalarının əsərləri haqqında məlumatı şərh edir — 1.2.1.; Sənət əsərlərinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

A Proqnozlaşdırma

Suallar vasitəsilə müraciət olunur. Kimləri qəhrəman adlandırmaq olar? Xalq və Milli qəhrəmanların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini necə izah edə bilərsiniz?

Tədqiqat sualı

Təsviri incəsənətdə qəhrəman obrazı necə yaradılır?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

I qrupa dərsliyin 53-cü səhifəsində verilmiş təsvirlərin üzərində iş aparmaq tövsiyə olunur.

II qrupa «F.Qoyanın əsərində qəhrəmanlıq hansı ifadə vasitələri ilə təsvir olunub?» — sualı verilir.

III və IV qrupa dərsliyin 54-cü səhifəsində verilmiş tapşırığı yerinə yetirmək tapşırılır.

Şagirdlər qəhrəmanlıq abidələri haqqında nəzəri, praktik bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

MÖVZU 17 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ QƏHRƏMAN OBRAZI

Tarix çox qəhrəmanlar yetişdirib. İnsanlar igidliyinə, qəhrəmanlığına heyran olduqları şəxslərin fədakarlığından ilham almışlar. Bunun nəticəsi olaraq əfsanələr, dastanlar, həyələr, rəvayətlər, poemalar, şeirlər yaratmışlar. Belə qəhrəmanların şərəfinə təsviri incəsənətdə də tablolar yaradılmış, heykəllər ucaldılmışdır.

Qəhrəman obrazını necə və nə üçün yaradırlar?

TANIŞ OLAQ

Mehdi Hüseynzadə kimdir?

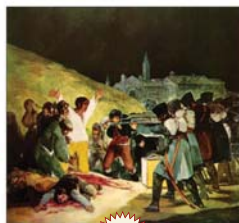
Azərbaycanın igid oğlu Mehdi Hüseynzadənin Böyük Vətən müharibəsində göstərdiyi misilsiz qəhrəmanlığını tərənnüm edən heykəltəraşlıq abidəsində qəhrəmanın qorxmazlığı, mərdliyi, igidliyi təsvir olunmuşdur.

Fuad Əbdürrəhmanov.
«Mehdi Hüseynzadə»

Qəhrəmanlıq mövzusunda əsər yaradarkən rəssam əvvəlcə təsvir edəcəyi obrazın yüksək mənəvi keyfiyyətlərini əks etdirən bədii ifadə vasitələrini müəyyən etməyə çalışır. Bu məqsədlə o, lazım gəldikdə tarixi hadisələri və faktları araşdırır.

Francisko Qoya.
«3 May 1808-ci il Madriddə» və yaxud «Üsyançıların güllələnməsi». Prado Muzeyi, İspaniya

53

E Estetik və emosional münasibət

Dərslikdə verilmiş təsviri incəsənət nümunələri vasitəsilə qəhrəman obrazının bədii ifadə vasitələri, xarakterik xüsusiyyətləri emosional imkanları baxımından şərh olunur (dərslikdə səhifə 53—54).

D

Məşğələnin növü

Mövzu üzrə rəsm

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;

Əd.: 1.2.4.;

İnf.: 3.2.3., 4.1.1.

B

E

Qarabağ savaşında atəşkəs elan olunmuşdur. Amma ölkəmizdə hələ də müharibə vəziyyəti davam edir və vətən uğrunda canından keçən igid əsgərlərimiz var. Xalqımızın qəhrəman oğlu, igid əsgər Mübariz İbrahimov və Fred Asif də belə qəhrəmanlardır.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Qəhrəmanlıq mövzusunda yaradılmış daha hansı təsviri sənət əsərlərini tanıyırsan?
2. Xalqımızın igid övladlarının qəhrəmanlığını təsvir edən rəsm çək.

54

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərslikdə verilmiş nümunə əsasında (səh. 53—54) qəhrəman obrazının xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Qəhrəmanlıq mövzusunda plakat tərtib edir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Qəhrəman obrazını nümunə əsasında tanıdığını nümayiş etdirir.

Müəllim adları çəkilən qəhrəmanlar haqqında bu ünvanlardan məlumat götürə bilər.

https://az.wikipedia.org/wiki/Rahib_M%C9%99mm%C9%99dov

https://az.wikipedia.org/wiki/Mehdi_H%C3%BCseyinzad%C9%99

Meyarlar

Verilmiş nümunələrdə qəhrəman obrazına münasibət bildirir

Plakat tərtib edir

Verilmiş əsərləri estetik imkanları baxımından şərh edir

Mövzu 18 TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ ANA OBRAZI

Təsviri sənət əsərlərində ana obrazında həyat hadisələrini sadə şəkildə izah edir — 1.1.1.; Rəssamların əsərlərində xarakterik xüsusiyyətləri şərh edir — 1.2.1.; Sadə təsvir vasitələrindən istifadə etməklə rəsm çəkir — 2.1.1.

A

Proqnozlaşdırma

Şagirdlərə dərsliyin 55-ci səhifəsində verilmiş Vilyam Bugeronun «Analıq hissi» əsərinə baxmaq təklif olunur.

— Bu əsər sizdə hansı təəsürat yaradır?

— Rəsm əsərində ananın hisləri necə ifadə olunub? Fərziyyələr dinlənilir.

Dərslikdə mətnə motivasiya kimi qoyulmuş sual mövzu üçün tədqiqat sualı kimi istifadə oluna bilər.

Tədqiqat sualı

Təsviri sənət əsərlərində «Ana» obrazı hansı duyğuları ifadə edə bilər?

MÖVZU
18

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTDƏ
ANA OBRAZI

Vilyam Bugerov.
«Analıq hissi»

incəsənət növlərində ümumbəşəri əhəmiyyəti olan ana obrazları, surətləri yaradılmışdır.

İnsanlarda ən inco, doğma, öziz hislər, duyğular oyadan ana obrazının bəzən torpaq, vətən, qeyrət, müqəddəslik rəmzi kimi ali xüsusiyyətlərə malik simvol kimi təqdim olunması da hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur.

Ana — bu hər bir insanın şöladı ilk sözlərdəndir.

Analara — bizlərə verdiyi həyat üçün, qayğımızı təmənnsiz cəkdiyi üçün, yuxusuz gecələri üçün, hər zaman bizi dəstəkləyərək köməyimizə gəldiyi üçün, bizə həyatda ilk addım-

Təsviri sənət əsərlərində ana obrazı hansı duyğuları ifadə edə bilər?

Hər bir insanın ürəyində doğma, müqəddəs hislər doğuran obrazlar, surətlər vardır.

Belə obrazlar içərisində ana surəti, onun təsviri ilə bağlı olan sənət əsərlərinin yaradılması, xüsusilə fərqlənir.

İncəsənətin ədəbiyyat, musiqi, teatr və kino, o cümlədən təsviri

Əli Verdiyev.
«Ana qızı ilə»

B

55

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

I–II qruplara dərsliyin 55-ci səhifəsində verilmiş Əli Verdiyevin «Ana qızı ilə» əsəri ilə 56-cı səhifədə verilmiş Yevgeni Vuçetiçin «Ana — Vətən çağırır» əsərinin oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə etmək tapşırılır.

III–IV qruplara Vilyam Bugeronun «Analıq hissi» əsərində təsvir olunmuş ana obrazının yaradılmasında istifadə olunan bədii ifadə vasitələrini təhlil etmək tapşırılır.

D

Məşğələnin növü

Təsviri incəsənət haqqında müsahibə

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Əd.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.

ları, ilk bacarıqları, sevgini, məhəbbəti öyrətdiyi üçün müqəddəs varlıq kimi baxırıq.

Müxtəlif mövzularda yaradılmış təsvirlərdə ana obrazı paklıq, müqəddəslik, sevinc, kədər, inam, ümid, amal kimi hislər, duyğularla səsəlməsi ilə insanı düşündürür, onun varlığına hakim kəsilir.

Azərbaycan xalqı hər zaman bu müqəddəs varlığa sonsuz, dərin hörmət və məhəbbəti ilə fərqlənmişdir.

TANIŞ OLAQ

Rusiyanın Volqagrad şəhərində «Stalinqrاد döyüşünün qəhrəmanları»na həsr olunmuş abidə ansamblının mərkəzində «Ana—Vətən çağırır» monumental heykəli ucaldılmışdır. Bu monumental heykəlin müəllifi görkəmli heykəltəraş Yevgeni Vuçetiçdir.

Beton konstruksiyalı bu nəhəng heykəlin hündürlüyü 87 metrdir. Onun hazırlanmasında 5500 ton betondan və 2400 ton metal konstruksiyadan istifadə olunmuşdur. Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş döyüşçülərin xatirəsinə ucaldılmış ən möhtəşəm abidələrdən biridir.

Yevgeni Vuçetiç.
«Ana—Vətən çağırır»

C

E

B

SUAL VƏ TAPŞIQLAR

1. «Ana—Vətən çağırır» monumental heykəlinə ifadə olunmuş obrazı necə başa düşürsən?
2. Ana obrazı təsvir olunmuş hansı sənət əsərlərini tanıyırsan və onları necə izah edərsən?

56

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Bədii əsərlərdəki ana obrazı haqqında esse yazır.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Ana obrazını sadə vasitələrlə təsvir edir (karan-daş, sulu boya, plastilin).

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslikdə səhifə 55—56-da verilmiş ana obrazları haqqında danışır.

E

Estetik və emosional münasibət

Verilmiş əsərlərdə ana obrazına estetik-emosional münasibət bildirilir.

Meyarlar

Ana obrazını sadə şəkildə izah edir

Verilmiş təsvirlərdə xarakterik xüsusiyyətləri şərh edir

Təsvir yaradır

Mövzu
19—20

QRİQORİ QRİQORYEVİÇ QAQARIN **(1810—1893)**

ELMİRA ŞAHTAXTİNSKAYA (1930—1996)

Q.Qaqarının əsərlərində həyat hadisələrini izah edir — 1.1.1.; Q.Qaqarının əsərlərində üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.; E.Şahtaxtinskayanın əsərlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə izah edir — 1.2.1.; E.Şahtaxtinskayanın yaradıcılığı haqqında məlumatları şərh edir — 1.3.1.

A

Proqnozlaşdırma

«Rəssamların əsərləri tarixi öyrənmək baxımından bizə hansı məlumatları verə bilər?» — sualı ilə sinfə müraciət edilir.

Tədqiqat sualı

Rus rəssamı Qriqori Qaqarının və Azərbaycanın Xalq rəssamı Elmira Şahtaxtinskayanın əsərlərində Azərbaycan mövzusu necə əks olunub?

E

Estetik və emosional münasibət

Q.Qaqarının və E.Şahtaxtinskayanın əsərlərinə estetik-emosional münasibət bildirilir.

MÖVZU
19

QRİQORİ QRİQORYEVİÇ QAQARIN (1810—1893)

Qriqori Qaqarin görkəmli rus rəssamıdır. O, 1810-cu ildə Peterburqda anadan olmuşdur. 1840—1850-ci illərdə Qafqazda hərbi xidmətdə olarkən

A

Azərbaycanda da olmuş və xalqımızın məişətinə aid tablolar, həmçinin portretlər çəkmişdir. Qriqori Qaqarının çəkdiyi rəsmlər 19-cu əsrdə çox geniş yayılmış Azərbaycan milli geyimlərinin müxtəlif bölgələrə aid nümunələrini dəqiqliklə təsvir etdiyi üçün və eyni zamanda tariximizin aynı nümunələr əsasında öyrənilməsi baxımından çox qiymətli bir rəsmdir. Bu rəsmlərdə rəssamın gözdüyü, gördüyü şəhərlər və bu şəhərlərdə yaşayan insanların həyatı, məşğuliyyəti təsvir edilmişdir. O, «Bakılı qadın»,

Qriqori Qaqarin əsərlərində nəyi təsvir etmişdir?

TANIŞ OLAQ

Qriqori Qaqarin.
«Qarabağ bəyi»

Qriqori Qaqarin.
«Şamaxılı qız»

B

57

D**Məşğələnin növü**

Təsviri incəsənət haqqında müsahibə

Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.;
 Əd.: 1.2.2., 1.2.3., 2.2.2.;
 H.b.: 1.1.1., 3.2.2.

«Şamaxılı rəqqasə», «Zabit», «Şamaxılı qız», «Qarabağ bəyi» və s. kimi rəsmlər, həmçinin ölkəmizin o dövərə aid memarlıq abidələrini təsvir edən əsərlər yaratmışdır.

Qriqori Qaqarin memarlığa da böyük həvəs göstərmişdir. Onun layihəsi ilə Qafqazda bir sıra kilsə binaları tikilmişdir.

Qriqori Qaqarin. «Bakılı qadın»

MÜZAKİRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Rossamın əsərini diqqətlə müşahidə et. Yaşadıqları dövrə görə insanların həyat tərzini müqayisə və şərh et.

Qriqori Qaqarin.
«Molla»

Qriqori Qaqarin.
«Zabit»

B**SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR**

1. Gördüyün təsviri sənət nümunələrinin insanların həyatında nə kimi əhəmiyyəti var?
2. Müasir insanların həyat tərzinə uyğun rəsm çək.

58

C**Diferensial təlim****Təlim nəticələri zəif olanlar**

Qriqori Qaqarinin yaradıcılığında azərbaycanlı obrazlarını fərqləndirir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Müasir insanların həyat tərzini ifadə edən geyim və aksesuarlardan istifadə edərək təsvir yaradır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsliyin 59-cu səhifəsindəki «Əlişir Nəvai» plakatını izah edir.

B**Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar**

Dərsliyin 57 və 60-cı səhifələrindəki təsvirlər qruplar arasında bölüşdürülür. Qruplar təsvirlər üzərində iş aparır: təsvirdəki obrazın xarakteri, yaşadığı dövr, həyat tərzini və s. haqqında məlumat hazırlayır.

Məlumat mübadiləsində Q. Qaqarinin və E. Şaxtinskayanın əsərlərindəki milli üslubi cəhətlər estetik imkanlara görə izah edilərək fikirlər söylənilir.

MÖVZÜ 20 **ELMİRA ŞAHTAXTİNSKAYA** (1930–1996)

Elmira Şahtaxtinskaya kimdir?

Azərbaycanın Xalq rəssamı Elmira Şahtaxtinskaya təsviri incəsənətin grafikə növündə çox dəyərli əsərlər yaratmışdır. Elmira Şahtaxtinskaya V.I.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunu bitirmişdir. 1957-ci ildən başlayaraq müxtəlif sərgilərdə çox böyük uğurla iştirak etmişdir.

O, bir çox dəyərli plakatların müəllifidir. Rəssamın yaratdığı «Vətənə daha çox pambuq!», «Vətənim, respublikamı tərənnüm edirik», «Azərbaycan – Böyük Vətən müharibəsinin yanacaq bazasıdır» və s. plakat təsvirləri tamaşaçıların böyük marağına sahib olmuş, sənətinəslər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

E.Şahtaxtinskaya əsərlərində milli sənət ənənələrini bəzəklə nümayiş etdirmişdir.

E.Şahtaxtinskaya dəzgah grafikas sahəsində də bir sıra dəyərli səsillə əsərlər yaratmışdır. O, 1957-ci ildə Çexoslovakiyada olarkən «Çexoslovakiya səsilləsi», 1958–1959-cu illərdə «Bakı səsilləsi», 1963-cü ildə isə «Bolqarıstan səsilləsi» əsərlərini yaratmışdır.

1967-ci ildə Moskvada və Kaunasda Elmira Şahtaxtinskayanın əsərlərindən ibarət fərdi sərgilər keçirilmiş və böyük maraqla qarşılanmışdır.

Rəssam yaradıcılığı ilə müasir Azərbaycan plakat janrının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Onun siyasi,

«Əlveriş Nəvəsi»

59

beynəlxalq və istehsalat mövzularına həsr olunmuş «Azərbaycan – qədim mədəniyyət diyarıdır!» plakatu çox əlverişli və inandırıcıdır.

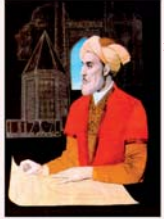
1971–1980-ci illərdə rəssam yaradıcılıq ənənələrinə sadıq qalaraq xalqımızın dahi sənətkarlarının və müəffəkirlərinin – Nizaminin, Nəsiminin, Füzulinin, Məmməd Əminin, astronom Nəsirəddin Tusinin, coğrafiyaşünas Bakıvinin, musiqişünas Məmmədşinin obrazlarını canlandıran çox dəyərli plakatları ilə ümumxalq məhəbbəti qazanmışdır.

MÜZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDKƏK

Elmira Şahtaxtinskayanın yaratdığı aşağıdakı plakatların ən diqqətçəkən xüsusiyyətləri nədir? Nə üçün belə düşünməyinizi faktlarla izah et.

«Musiqişünas Əbdülməcid Məmmədşinin»

«Məmməd Əmin Əbdülməcid Nəsiminin»

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. E.Şahtaxtinskayanın yaradıcılığı sənədə hansı təəssüratı oyadır?
2. E.Şahtaxtinskayanın yaradıcılığı haqqında müxtəlif mənbələrdən əlavə məlumat əldə et.

60

Meyarlar
Q.Qaqarının əsərlərində həyat hadisələrini izah edir
Q.Qaqarının əsərlərində üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir
E.Şahtaxtinskayanın əsərlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə izah edir
E.Şahtaxtinskayanın yaradıcılığı haqqında məlumatları şərh edir

Mövzu 21 Dərs I

XALÇAÇILIQ, BƏDİİ TİKMƏ, AĞAC ÜZƏRİNDƏ OYMA

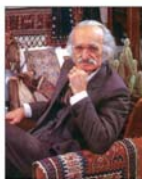
Dekorativ sənətin — xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma növlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir — 1.2.2.; Sadə xalça, tikmə və oyma üzərində tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir — 2.2.1.; Xalça, tikmə və oyma nümunələrini estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

MÖVZU 21 XALÇAÇILIQ, BƏDİİ TİKMƏ, AĞAC ÜZƏRİNDƏ OYMA

XALÇAÇILIQ. Dekorativ-təbiiq incəsənətin ən geniş yayılmış sahələrindən biri də xalçaçılıqdır. Azərbaycanda bu sənət xalq sənətlərinin zirvəsində dayanır. Görkəmli sənətkar Lotif Kərimov Azərbaycan xalçalarının təsnifatını vermiş, bir sıra xalça nümunələrinin məhz Azərbaycan xalqına aid olduğunu tarixi faktlarla, sənədlərlə sübut etmişdir. O, bir çox dünya muzeylərində saxlanılan xalçalar haqqında geniş məlumat toplamışdır. Onun yazdığı «Azərbaycan xalçaları» 1–3-cü cild monumental kitabı xalçaçılıqla məşğul olan sənətkarın alimlər üçün əvəzsiz vəsaitidir.

Azərbaycan xalçaları dünyanın bir çox muzeylərinin qiymətli eksponatıdır. 16-cı əsrdə toxunmuş, hazırda Londondakı Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan «Şeyx Səfi» xalçası (5,5 x 11,3m) belə qiymətli eksponatlardandır. Bu xalça üzərindəki naxışlar hər dəfə yeni forma alsa da, bir-birini təmamlayır. Bundan başqa, Bakı şəhərində yerləşən Azərbaycan Xalçaları Muzeyində xalqımızın yaratdığı bir çox qiymətli xalça nümunələri saxlanılır. Müasir dövrdə bir çox Azərbaycan rəsamlarından Cəfər Muciri, Kamil Əliyev, Eldar Mikayılov və başqaları xalçaçılıq sahəsində qiymətli sənət nümunələri yaratmışlar.

Yuxarıda
adları çəkilən
sənət nüvələri
bir-birindən nə
fərqlənir?

Lotif Kərimov

«Şeyx Səfi» xalçasının
fragmenti

61

E

B

AZƏRBAYCAN XALÇALARI

1-ci QRUP

Quba–Şirvan
(Quba, Şirvan, Bakı)

«Çiçək»

2-ci QRUP

Gəncə–Qazax
(Gəncə, Qazax)

«Qazax»

3-cü QRUP

Qarabağ (Ağdam,
Ağcabədi, Şuşa)

«Əjdaha xalçası»

4-cü QRUP

Təbriz (Təbriz, Mərdən,
Hərıs və s.)

«Təbriz»

62

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim şagirdlərə müxtəlif alətlər (xalça, tikmə, oyma alətləri) göstərərək soruşur:

— Bu alətlərdən hansı dekorativ sənət nümunələrinin hazırlanmasında istifadə olunur?

Fərziyyələr dinlənilir. Bu dərsdə şagirdlər dekorativ sənətin 3 müxtəlif növü üzrə nəzəri və praktik bacarıqlar əldə edəcəklər. Ona görə də bu mövzunun keçilməsinə iki saat vaxt ayırmaq məqsədəuyğundur. Xalçaçılıq və bədii tikmə sənətinin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə 1 saat, ağac üzərində oyma sənətinin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə 1 saat ayırmaq olar.

D

Məşğələnin növü

Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət. (İmkan daxilində şagirdlərin Xalça muzeyinə ekskursiyasını təşkil etmək olar.)

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Riy.: 3.1.1.; Ə.d.: 1.2.3.;
Tex.: 1.2.3., 1.3.2.

TƏTBİQ EDƏK

Sadə xalça eskizi tərtib et.

Xalçanın toxunması haqqında nə bilirsen?

B

C

A

E

BƏDİİ TİKMƏ. Azərbaycanda parça istehsalının tarixi çox qədimdir. 16–17-ci əsrlərdə Azərbaycanda parçaların üzəri üç üsulla bəzədilirdi.

Birinci üsul – istənilən bəzək və rəsmlər parça ilə birlikdə toxunaraq, onun ayrılmaz hissəsini təşkil edirdi.

İkinci üsul – bəzək və rəsmlər parça üzərinə basma üsulu ilə həkk olunardı.

Üçüncü üsul – bəzək və rəsmlər hazır parça üzərinə tikilirdi.

Müxtəlif əşyalar üzərində ən çox yayılmış bəzək nümunələri – tikmə üsulu ilə yerinə yetirilirdi.

63

TARİXİ EKSKURSIYA EDƏK

Müxtəlif vaxtlarda Azərbaycanda olmuş sənəbi soyayhlar Azərbaycan tikmələrinin yüksək texniki və bədii xüsusiyyətlərinə vəhə olduqlarını dəfələrlə qeyd etmişlər. 16-cı əsrdə Azərbaycanda olmuş ingilis soyayhları A.Cenkinson, T.Otkok, C.Ren, R.Çini ipək, qızıl-gümüş saplarla bəzədilmiş nəhəng çadırlar haqqında, 17-ci əsrin fransız soyayhı S.Şarden Səfəvi hökmdarının Parisin Luvr qaləresasını andıran tikmə karxanaları olduğu haqqında maraqlı məlumatlar verir.

16-cı əsrdə Təbriz sənətkarları tərəfindən güləbətin tikmələri bəzədilmiş xəlt türk sultanı III Murada hədiyyə edilmişdir. Hal-hazırda həmin xəlt İstanbulda Topqapı Saray Muzeyində nümayiş etdirilir. Həmin dövrdə ən çox inkişaf etmiş tikmə üsullarına misal olaraq, təkdüz, güləbətin, muncuqlu, pilakli və quramalı göstərmək olar.

C

1. Pilak tikmə
2. Qurama
3. Muncuqlu tikmə
4. Güləbətin
5. Təkdüz

Azərbaycanda bədii tikmə üsullarının və istifadə olunan materialların müxtəlif olması diqqəti cəlb edir.

Tikmələr, adətən, ağır və bahalı parçalar üzərində müxtəlif vasitələr, üsullar və materiallarla yerinə yetirilirdi. Güləbətin tikmə üçün tirma, məhəd və məxmər parçalardan istifadə

64

Tədqiqat sualı

Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma nümunələri bir-birindən nə ilə fərqlənir? Fərziyyələr dinlənilir.

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Müəllim şagirdləri 4 qrupa bölür. Hər qrupun nəticələrinə uyğun tapşırıqlar verir.

I qrup: Azərbaycan xalçaları haqqında nə bilirsiniz? Sadə xalça eskizi necə tərtib olunur?

II qrup: Bədii tikmədən hansı məqsədlər üçün istifadə olunur? Şablon əsasında basma üsulu ilə parça və ya kağız üzərinə naxış salın.

III qrup: Basma üsulu ilə parçanı necə bəzəmək olar?

IV qrup: Oyma naxışları hansı material üzərində, necə tətbiq etmək olar?

Mövzu 21 Dərs II

XALÇAÇILIQ, BƏDİİ TİKMƏ, AĞAC ÜZƏRİNDƏ OYMA

Dekorativ sənətin—xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma növlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir — 1.2.2.; Sadə xalça, tikmə və oyma üzərində tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir — 2.2.1.; Xalça, tikmə və oyma nümunələrini estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

olunardı. Belə tikmələrin sapı qızıl, gümüş və bürüncdən hazırlanardı. Bu dövrdə tikilmiş müxtəlif geyim nümunələri — örtük, quraqəbi, daraqəbi, heybə və s. üzərində bu tikmənin gözəl nümunələrini görmək olar. Gülbətin tikmələrin içərisi üfqi və şaquli istiqamətdə düzülən qızıl və gümüş saplarla doldurulurdu. Yüksək bədii keyfiyyətlərə malik gülbətin tikmənin adı Füzulinin də şeirlərində çəkilir.

Bu dövrdə yaradılmış tikmələrimizin bəzək kompozisiyası xalçalarda olduğu kimi bir-birini tamamlayan ara sahədən və yeləndən (tikmənin کنار bözəkləri) ibarət idi.

Tikmələrdə, adətən, gül-çiçək, ağac, quş, heyvan təsvirlərinə tez-tez rast gəlirik. Lakin bu dövrdə çox nadir süjetli tikmələr də yaradılmışdır. Macarıstanın Budapeşt şəhərində dekorativ sənətlər muzeyində nümayiş etdirilən bədii süjetli tikmə xalq sənətimizin yüksək sənətkarlıq nümunələrindəndir.

TƏRTİB EDİR

1. Sadə naxışın eskizini damalı kağız üzərində çək.

2. Sadə naxışın şablonunu hazırlayaraq basma naxış parça üzərinə tətbiq et.

B

65

AĞAC ÜZƏRİNDƏ OYMA. Ağac təbiətin insanlara bəxş etdiyi ən dəyərli materiallardır. İnsanlar bu materialla işləyərkən sanki təbiətlə birbaşa təmasda olurlar, onu duyurlar, toxunurlar, öyrənirlər və bütün hislərini bədii sənət əsərinə çevirirlər.

Çox qədim zamanlardan oyma sənəti geniş yayılmış və müxtəlif xalqların sənətkarları tərəfindən hərtərəfli öyrənilmişdir. Qədim sənətkarlar oyma işini müxtəlif materiallar üzərində işləmişlər. Belə sənət nümunələrinə biz daha çox ağac, daş, sümük, gil və s. materiallar üzərində rast gəlirik.

Azərbaycan ərazisindən tapılmış qədim oyma nümunələri göstərir ki, Azərbaycanda da bu sənət növü geniş yayılmış, bu sahədə fəaliyyət göstərən sənətkarlar çox yüksək peşəkarlığa sahib olmuşlar.

Azərbaycan sənətkarları müxtəlif taxta məmulatları üzərində bəzəklərin salınmasında üç texnoloji üsuldan istifadə etmişlər. Bunlar oyma, şabəkə və xatəmkarlıqdır.

Ağac üzərində oyma — sənətkar olan insan üçün yalnız sənət sahəsi deyil, həm də təbii materialla «ünsiyyətin» nümunəsidir. Belə əyşələr bütün dövrlərdə müxtəlif xalqların məişətinin ayrılmaz bir hissəsi olub.

Mücrü

Arakəmə

Rəis Cəfərov, «Fəminqo»

Xatəmkarlıq

Şabəkə

Oyma

66

C

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Xalça, tikmə və ya oyma naxış elementlərindən birinin rəsmini çəkir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Xalça eskizinin rəsmini çəkir.

Uyğun material üzərində oyma naxış işləyir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslərdə səhifə 63-də verilmiş şəkil üzrə xalçanın toxunması haqqında danışılır.

Dərslərdə səhifə 68-də verilmiş həndəsi naxışın işlənməsini şəkil əsasında izah edir.

D

Məşğələnin növü

Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Ə.d.: 1.2.4.; İnf.: 3.2.3.

səsi olmuşdur. Məişətimizi bəzəyən müxtəlif mətbəx ləvazimatı, məişət mebli, oyuncaqlar, pəncərə və qapılar, musiqi alətləri (sax, tar, kaman, ud və s.), uşaq beşikləri, arakəsmələr, döşəmə və tavan işlənələri, robil və ruf-lar, hətta bütöv evlər buna misal ola bilər. İnsanların həyatının, məişətinin ayrılmaz bir hissəsi olmaqla onların hazırlanmasında ağac materialından geniş istifadə olunmuşdur. Ağac üzərində oyma sənəti ilə insanlar bu gün də nadir sənət əsərləri yaradırlar.

İsmail Həsənov. «İçərişəhər»

Ağac üzərində oyma işi müxtəlif üsullarla yerinə yetirilə bilər. Məsələn, kəsme və ya qobəkə üsulu ilə (çox da qalın olmayan taxta və material üzərində alətlərlə kəsik, dəlik açmaqla inə, zərif işləməli oymalar), yaxud həkkəliklə (məişətin həcmə malik bütöv formalar üzərində kəsməklə həkk edilən təsvirlər, fiqurlar, obrazlar, naxışlar, məsələn, gəmilərdə, pilləkənlərdə, evlərdə, oyuncaqlarda, heykəltaraşlıqda və s.).

Ələkbər Məmmədov. «Köhnə Bakı»

Ələkbər Məmmədov. «Çay dənizində»

67

B

C

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Dünya muzeylərində saxlanılan Azərbaycan xalça-ları haqqında məlumat topla.
2. Hansı muzeyləri tanıyırsan?
3. Muzeylərdə başqa hansı dekorativ sənət nümunə-lərinə rast gəlmişsan?

68

E

Estetik və emosional münasibət

Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma nümunələrində milli üslubi cə-hətlər estetik imkanlara görə izah edilir.

Meyarlar

Dekorativ sənətin — xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma növlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir

Sadə xalça, tikmə və oyma üzərində tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir

Xalça, tikmə və oyma nümunələrini estetik imkanlarına görə izah edir

Mövzu 22 PERSPEKTİV QANUNLARINA ƏSASƏN TƏSVİR EDİRİK

Həyat hadisələrinin perspektiv qaydalara uyğun olaraq təsvirini izah edir – 1.1.1.; Görüntüləri təsviri sənət növlərində real təsvir edir – 2.1.1.; Həyati görüntülərin real təsvirində kömür və ya sulu boyadan istifadə edir – 2.1.2.

MÖVZU 22 PERSPEKTİV QANUNLARINA ƏSASƏN TƏSVİR EDİRİK

Biz ətrafa baxarkən yaxındakı obyektləri aydın və olduğu kimi görürük. Uzaqdakı obyektlər isə sanki kiçilmiş ölçüdə və solğun rənglərdə görünür. Məsələn, küçə, yol, yaxud dəmiryolu müşahidəçidən uzaqlaşdıqca yolun kənarları sanki sonda birləşir.

Uzaq məsafədə verilmiş əşya və obyektləri necə təsvir etmək olar?

Uzaq məsafələrdə olan cisimlərin, obyektlərin təsviri perspektiv qanunauyğunluqlar əsasında yaranır.

TERMIN VƏ ANLAYIŞLAR

Perspektiv – latın sözü olub, «aydın görürəm» deməkdir.

Perspektiv qanunları bədii əsərləri gözün görmə qavrayışına uyğun olaraq yaratmağa kömək edir. Gördüyümüz hər bir şeyi format üzərində düzgün təsvir etmək üçün perspektiv qanunlarını öyrənmək və onlardan istifadə etmək lazımdır.

TANIŞ OLAQ

«Pambıq tarlası» və «Neft daşları» rəsmlərinin format üzərində perspektivdə təsviri qaydalarını izah et.

69

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim minimühazirə keçirir və bədii əsərdə cisimlərin, obyektlərin uzaq məsafələrdə təsvirinin, perspektiv qanunauyğunluqların əsasında yaradıldığını izah edir.

Tədqiqat sualı

Təsviri sənət əsərlərinin yaradılmasında perspektiv qanunlarının nə kimi rolu var?

B

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

İş iki böyük qrupda aparılır.

1) Dərsliyin 69-cu səhifəsində verilmiş əsərlər əsasında perspektiv qanunları izah edilir.

2) Dərslikdə səhifə 70-də verilmiş sxem və təsvirlər əsasında perspektiv qanunauyğunluqları şərh olunur.

E

Estetik və emosional münasibət

Rəssamların əsərlərinə perspektiv qanunları əsasında estetik münasibət bildirilir.

D**Məşğələnin növü**

Mövzu üzrə rəsm

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;

Ə.d.: 1.2.4.;

İnf.: 3.2.3.

C**Diferensial təlim****Təlim nəticələri zəif olanlar**

Dərslikdə səhifə 69-da verilmiş «Pambıq tarlası»nın rəsmi çəkir və rəsmləri şərh edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Sulu boya və ya kömürdən istifadə etməklə perspektivdə «Neft daşları» və ya istədiyi mənzərə rəsmini çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərslikdə 69-cu səhifədə verilmiş «Dəmiryolu» təsvirində perspektiv qanunauyğunluqları izah edir.

B

Perspektiv qanunları 15-ci əsr rəssamları tərəfindən yaradılmışdır. İntibah dövrünün rəssamları perspektiv qanun və qaydaları əsasında dəyərli sənət əsərləri yaratmışlar.

PERSPEKTİV QANUNLARI

Xətti perspektiv – rəsmdə müşahidəçidən uzaqlaşan obyektlərin ölçüləri daha kiçik təsvir olunur.	Hava perspektivi – müşahidəçidən uzaqlaşan obyektlər mavi tündü ilə örtülmüş kimi təsvir olunur.	Əks perspektiv – rəsmdə məsafədən və baxış nöqtəsindən asılı olaraq işıq-kölge, obyektin ölçüləri çox kiçik, yaxud çox böyük təsvir olunur.
--	--	---

MÜZAKİRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Rəssam Yohan Vermerin əsərlərində perspektiv qanunlarını şərh et.

«Ədəb və gülən qadın» «Südə qadın»

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Perspektiv nə deməkdir?
2. Perspektivin hansı qanunları var?
3. «Pambıq tarlası» və ya «Neft daşları» rəsmlərindən birini nisbi dəqiqliklə çək.

70

Meyarlar

Həyat hadisələrinin perspektiv qaydalara uyğun olaraq təsvirini izah edir

Görüntüləri təsviri sənət növlərində real təsvir edir

Həyatı görüntülərin real təsirində kömür və ya sulu boyadan istifadə edir

Rəsm əsərlərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu izah edir — 1.1.1.;
Perspektiv qaydalar əsasında küçə rəsmini real təsvir edir — 2.1.1.;
Dəniz mənzərəsinin rəsmini real tərzdə təsvir edir — 2.1.2.

MÖVZU 23 KÜÇƏ RƏSMİ ÇƏKİRİK

Küçə rəsmini çəkərkən hansı qaydalardan istifadə etmək olar?
Rəssamlar perspektiv qanunlardan istifadə edərək müxtəlif mövzularda çox gözəl kompozisiyalar yaratmışlar.

Rəssamlar küçə rəsmini necə çəkirlər?

Har bir insan yaşadığı yeri, evləri, küçələri dafələrlə müşahidə edir. Bir küçəyə baxarkən bizdən uzaqda və yaxında yerləşən müxtəlif canlı və cansız obyektləri müşahidə edə bilərik. Rəssamların müxtəlif şəhər və ya kənd mövzularında çəkdiyi manzərə təsvirlərində və yaxud eskiz, qaralama və etüdlərində biz tez-tez bu mövzuda çəkilmiş rəsm əsərləri görürük.

B

Dmitri Spurov. «Ağahad»

MUZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDİR.

Böyükəgə Mirzəzadənin «Qala» əsərini müşahidə edərək verilmiş sxem əsasında təsvirdə perspektiv qanunları qorh et.

C

Böyükəgə Mirzəzadə. «Qala»

A

E

Estetik və emosional münasibət

Perspektiv qanunlar nəzərə alınmaqla çəkilmiş şəhər və dəniz mövzusunda sənət əsərlərinə estetik-emosional münasibət bildirilir.

B

Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

Şagirdlərin diqqəti dərsliyin 71–73-cü səhifəsində verilmiş mətnlərə yönəldilir. I–II qruplar dərsliyin 71–72-ci səhifəsində verilmiş «Küçə rəsmi çəkiri» mətni ilə tanış olur və rəssamların küçə mövzusunda çəkilmiş əsərlərini müzakirə edirlər.

Perspektiv qanunlar əsasında küçə rəsmi çəkirlər.

II–III qruplar dərsliyin 73-cü səhifəsindəki «Dəniz rəsmi çəkiri» mətni ilə tanış olur və rəssamların dəniz mövzusunda çəkilmiş əsərlərini müzakirə və şərh edirlər. Dəniz mövzusunda rəsm çəkirlər.

A

Proqnozlaşdırma

Müəllim Böyükəgə Mirzəzadənin «Qala» və Yakob van Reysdalın «Dəniz mənzərəsi» əsərlərini nümayiş etdirərək şagirdlərə sualla müraciət edir.
— Küçə, yaxud dəniz mövzusunda rəsmlərdə məsafənin, uzaqlığın təsvirini necə fərqləndirmək olar?

— Rəsm əsərlərində hava və xətt perspektiv qanunlarını necə izah etmək olar? Fərziyyələr dinlənilir.

Tədqiqat sualı

Küçə, yaxud dəniz mövzusunda rəsmi necə və hansı ardıcılıqla çəkmək olar?

D

Məşğələnin növü

Təsviri sənətin növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir.

Az.t.: 1.2.2., 2.1.1., 5.1.1.;
Ə.d.: 1.2.2., 1.2.4.;
Az.d.: 1.1.2.; İnf.: 3.2.3.

Bela rəsmlərin çəkilməsində xətti perspektiv qanunundan düzgün istifadə etməklə görüklərimizi daha inandırıcı və real təsvir edə bilərik.

B

Büyükə Mirzəadə. «Bakı küçəsi»

C

TƏSVİRİN ARDICIILLIĞI

Çoxmərtəbəli binanın rəsmini perspektiv qaydalara uyğun çək.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Dmitri Spirosun «Aşqabad» əsəri üzərində perspektivi izah et.
2. Yaşadığın küçənin rəsmini çək.

?

72

MÖVZU 24 DƏNİZ RƏSMİ ÇƏKİRİK

Qədim zamanlardan insanlar təbiət təsvirinə böyük maraq göstərmişlər. Belə əsərlər mənzərə janrına aid edilir. Bu janrda yaradılan əsərlərdə təbiət hadisələri, onun gözəllikləri təsvir edilir. Müxtəlif mövzularda dəniz təsvirləri hər zaman böyük maraq doğurmuşdur. Rəssamlar dəniz mənzərələrinin təsvirinə «marina», onları çəkən rəssamlara isə «marinist» deyirlər.

Yakob van Reyssdalın «Dəniz kənarı» və Nikas Safronovun «Xəzər dənizi» əsərlərində dəniz mövzusunda çox gözəl təsvirlər verilmişdir. Bu rəsmlərdə rəssamlar xətə və hava perspektivi qanunlarından istifadə edərək dəniz mövzusunda gənc kompozisiyalar yaratmışlar. Dəniz mövzusunda kompozisiyalarda üfüq xəttində uzaq məsafə və fəzanın (havanın) dərinliyi insanı düşündürür və heyran edir.

MUZAKIRƏ, MÜQAYISƏ, ŞƏRH EDƏK

Rəssamların əsərində üfüq xəttinin hündürlüyü nə üçün fərqlidir?

C

Yakob van Reyssdal. «Dəniz mənzərəsi»

A

Nikas Safronov. «Xəzər dənizi»

B

73

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Dərsliyin 72-ci səhifəsində verilmiş bina rəsmini çəkir, yaxud 73-cü səhifədə verilmiş dəniz mövzusunda rəsm əsərlərindən birini şərh edir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

B.Mirzəadənin «Qala» rəsmini nisbi dəqiqliklə təsvir edir (dərslikdə səhifə 71), yaxud 73-cü səhifədə verilmiş dəniz mövzusunda rəsmlərdən birini nisbi dəqiqliklə çəkir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsliyin 72-ci səhifəsində verilmiş B.Mirzəadənin «Bakı küçəsi» rəsmi haqqında danışır, yaxud 73-cü səhifədə verilmiş dəniz rəsmi çəkilmə ardıcılığını izah edir.

Məqsədə müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirilir.

Gerb təsvirinin xarakterik xüsusiyyətlərini izah edir — 1.2.1.; Gerbin milli cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.; Emblemi xarakterik xüsusiyyətlərinə görə izah edir — 1.2.1.; Sadə emblemi tərtib edir — 2.2.1.; Emblemi estetik imkanlarına görə izah edir — 3.1.1.

MÖVZU
25

AZƏRBAYCANIN
DÖVLƏT GERBİ

Gerbər nəsilən-nəslə keçən fərqləndirici işarə kimi yaradılmışdır. Gerbin üzərində onun sahibinə (insana, nəslə, sülaləyə*, şəhərə, ölkəyə) məxsus olan əşya və rəmzlər təsvir olunur. Qədim gerblərdə belə əşyalar qalxan, dəbilqə, zireh və yaxud heyvan və quş şəkillərindən ibarət olurdu. Bu gerblər məşhur nəsilərə, adlı-sanlı cəngavərlərə məxsus olması ilə diqqəti cəlb edir.

Tarixdə ilk dövlət gerblərinin yaranması dövlətlərin meydana gəlməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

B Türk xaqanları bu şübhəsizlə möhürdən və damğadan istifadə etmişlər.

Gerbər mənsubiyyətə görə nasil gerblərinə və dövlət gerblərinə ayrılır.

Mansurovlar ailəsinin gerbi

Şuşanın (Panahabadın) gerbi

Osmanlı imperiyasının gerbi

Bakı şəhərinin gerbi

TERMİN VƏ ANLAYIŞLAR

Gerb — bir dövlətin, şəhərin, nəslin, bayraq, pul, möhür və s. üzərində təsvir olunan fərqləndirmə nişanıdır. Latın sözüdür. Mənası «miras» deməkdir.

Müasir dövrdə dünyanın hər bir dövlətinin mühüm rəmzlərindən biri onun gerbidir. Azərbaycan Respublikası 19 yanvar 1993-cü il tarixli 460 sayılı Konstitusiyə Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbini təsdiq edib. Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi Azərbaycan dövlətinin müstəqillik rəmzidir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi

*sülalə — qohumluq və varislik hüquqlarına əsasən taxtda bir-birini əvəz edən padşahlar, hökmdarlar sırası

A Proqnozlaşdırma

«Dövlət rəmzləri nə üçün yaranmışdır?» — sualı ətrafında müzakirələr aparılır. Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir.

Müəllimin seçimindən asılı olaraq ehtiyac yaranarsa, lövhədə qeydlər aparılır.

Tədqiqat sualı

Gerbər və emblemlər necə yaradılır?

B Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlar

I qrup: Dərslərdə səhifə 75-də verilmiş Şuşanın gerbini şərh edir.

II qrup: Dərslərdə səhifə 75-də verilmiş Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbini şərh edir.

III qrup: Dərslərdə səhifə 75-də verilmiş «Mansurovlar ailəsinin gerbi»ni şərh edir.

IV qrup: Dərslərin 77-ci səhifəsindəki emblem təsvirlərini şərh edir.

D

Məşğələnin növü

Dekorativ-təbiiqi fəaliyyət

Az.t.: 1.2.2., 5.1.1.;
Ə.d.: 1.2.4.; H.b.: 1.1.1.;
İnf.: 3.2.3.

C

Diferensial təlim

Təlim nəticələri zəif olanlar

Ailə gerbləri ilə dövlət gerbləri arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri Venn diaqramı vasitəsilə işləyir.

Təlim nəticələri yüksək olanlar

Tərtibat üçün dövlət rəmzlərindən və kalliqrafiya üsulundan istifadə etməklə respublikamızda keçiriləcək olimpiada yarışları üçün emblem hazırlayır.

Sağlamlıq imkanları məhdud olanlar

Dərsləyin 76-cı səhifəsində verilmiş gerbin elementlərini izah edir.

Müasir Dövlət gerbi üçrəngli Dövlət bayrağımız kimi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaradılmış gerb layihəsinin müəyyən dəyişikliklərlə təkrardır.

Dövlət gerbi palıd budaqlarından və sünbüllərdən ibarət Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının gövsü fonunda yerləşən şərq qalxanı, səkkizguşəli ulduz və alovun təsvirindən ibarətdir. Qərbdəkilərdən fərqli olaraq, Şərq qalxanı dairəvi formada olur. Qalxanın üstündəki:

palıd budaqları – möhkəmlik, uzunömürlülük rəmzidir;
sünbüllər – bolluq, bərəkət rəmzidir;

qalxan – Şərq xalqlarının milli döyüş alətlərindən biri olub qəhrəmanlıq simvoludur. Azərbaycan Dövlət gerbinin həmin qalxan üzərində təsvir edilməsi Azərbaycanın Şərq dövləti olduğunu, millətimizin Şərq xalqlarına mənsub olduğunu bildirir. Qalxanın içərisindəki dairəvi: **mavi**

rəng – türklüyü, **qırmızı rəng** – müasirliyi, **yaşıl rəng** – islamlıqı təəcəssüm etdirir.

Qalxanın ortasında yerləşən **səkkizguşəli ulduz** – günəşin simvoludur. Günəş dünya sənətində «əbədi, daimi, sonsuz həyat» mənasındadır. Burada günəş simvolunun ağ rənglə verilməsi «əmin-amanlıq, sülhsevərlik, barış» mənalərini verir.

Günəşin mərkəzindəki alov təsviri «Odlar Yurdu»-nu – Azərbaycanı simvolizə edir. Ümumiyyətlə, alov tərəqqi, inkişaf rəmzi sayılır. Bu simvolda Novruzun simvolu olan odun təsviri də öz əksini tapmışdır.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərindən və kalliqrafiya üsulundan istifadə etməklə «28 May – Respublika Günü» münasibətilə plakat tərtib et.

E

Estetik və emosional münasibət

Özünün və yoldaşlarının yaratdığı təsvirlərə estetik münasibətini bildirir.

MÖVZÜ 26 EMBLEM

Emblem və gerblərin yaranmasında bəzi oxşar xüsusiyyətlər olsa da, onlar bir-birindən fərqlənir.

TERMIN VƏ ANALİZLƏR

Emblem – latın sözü olub, «sərgiləmək», «nümayiş etdirmək» deməkdir.

Olimpiada – dünyanın ən qədim və məşhur beynəlxalq idman yarışlarından biridir.

Emblemlər aydın və sadə olmalıdır ki, tamaşaçı onun ifadə etdiyi ideyanı başa düşə bilsin. Genişmiqyaslı tədbirlər, yarış və oyunlar üçün emblemlər hazırlanarkən elementlər seçilir ki, emblemi görən onun hansı tədbirlə bağlı olduğunu anlasın. Böyük idman yarışlarının hər birinin öz emblemi olur: məsələn, bədii gimnastika, güləş, boks, xokkey, futbol və s. yarışlarda emblemlərdən geniş istifadə edilir. Başqa sözlə, dünya və ölkə çempionatlarının hər birinin özünəməxsus emblemləri yaradılmışdır.

Emblemlər hansı mövzada tərtib olunur?

TANIŞ OLAQ

Aşağıda verilmiş emblemləri necə izah edə bilərsiniz? Azərbaycanca gələcəkdə keçiriləcək Olimpiya yarışları üçün emblem tərtib et.

77

TARİXİ EKSKURSIYA EDOK

Miron.

«Diskos»

Yunanıstan dünyanın ən qədim dövlətlərindən biridir. **Olimp** – Yunanıstanda ən yüksək dağ massivi olub, Egey dənizinin sahilində yerləşir. Qədim yunan mifologiyasında Olimp müqəddəs dağ hesab olunmaqda Zevs və digər allahların məkanı sayılırdı. Qədim Yunanıstanda (e.s. 776-cı ildə) ilk dəfə Zevsin şərəfinə keçirilən Olimpiya oyunları 5 gün ərzində keçirilirdi. 1-ci və 5-ci günlər təntənəli mərasimlərə, qalan günlər isə idman yarışlarına həsr edilmişdir. Digər rəvayətə görə, Ellada hökmdarı Ifit Sparta hökmdarı Lükurqla müqavilə bağlayır və bu qorfu dostluq bayramı olan idman oyunları keçirməyi qərar alır. Tədqiqat bu oyunları keçirməsi məqsəti amək, məişət və sülh rəmzinə çevrilir. Qədim Olimpiya oyunlarına ikitəkərli arabələrdə yürüş, yumruq döyüşü, beşnövcülük (qacmaq, niza və disk tullanmaq, uzununa tullanmaq, güləşmək), həmçinin incəsənət müsabiqələri daxil edilirdi.

Bütün dünyada məşhur olan Zevsin heykəli üzərində bu sözlər yazılmışdır. «Olimpiyada qələbəsinə pulla yox, ayaqların sürəti və bədənə mükəmməliyi ilə qazanmaq olar».

Qəriklər keçməsinə baxmayaraq, Olimpiya oyunları bu gün də öz əhəmiyyətini itirməmişdir.

Çox maraqlıdır ki, müxtəlif dövrlərdə keçirilmiş olimpiya yarışları üçün fərqli simvol və emblemlər yaradılmışdır. Olimpiya simvollarında tez-tez rast gəlinən elementlərə misal olaraq, dafnə yarpağından çəngəl, beş müxtəlif rəngli halqanın birləşməsi və ya zeytun budağını göstərmək olar.

SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Olimpiya idman növünə aid rəsm çək.
2. Azərbaycan Olimpiya çempionlarından kimləri tanıyırsan?
3. Azərbaycanda 2015-ci ildə keçirilmiş Avropa oyunlarının emblemində nə təsvir olunmuşdur?

78

Meyarlar

Gerbin təsvirinin xarakterik xüsusiyyətlərini izah edir

Gerbin milli cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir

Emblemi xarakterik xüsusiyyətlərinə görə izah edir

Sadə emblemi tərtib edir

Emblemi estetik imkanlarına görə izah edir

ƏLAVƏ RESURLAR

1. **Y.Ş.Kərimov.** Təlim metodları. «RS Poliqraf» MMC-nin mətbəəsi. Bakı, 2007.
2. **Z.Veyisova.** «Fəal/interaktiv təlim». Müəllimlər üçün vəsait, UNICEF, Bakı, 2007.
3. **Z.Veyisova.** Məktəb müəllimləri üçün fəal təlim metodlarına giriş kursu. Təlimçilər üçün metodik vəsait. UNICEF, Bakı, 2004.
4. «Təsviri incəsənət proqramı». Ümumtəhsil məktəblərinin I—VII sinifləri üçün. «Kövsər» nəşriyyatı, Bakı, 2007.
5. **S.Atayev.** «İbtidai siniflərdə təsviri sənətin tədrisi metodikası». «Nurlan» nəşriyyatı, Bakı, 2001.
6. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Реализм_\(живопись\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Реализм_(живопись))
7. <http://ru.wikipedia.org/wiki/абстракционизм>
8. http://ru.wikipedia.org/wiki/Радикальный_абстракционизм
9. http://ru.wikipedia.org/wiki/Гагарин,_Григорий_Григорьевич
10. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Перспектива>
11. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Эмблема>

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. **C.Həsənzadə, A.Əfəndiyev.** Azərbaycan miniatürü XIII—XIV əsrlər. «Aspoliqraf» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
2. **A.Z.Zak.** 8 yaşlı uşaqların intellekt qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi. «Elm və həyat» nəşriyyatı, Bakı, 1999.
3. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. «Azərbaycan Milli Ensiklopediyası» NPB, Bakı, 2007.
4. Ayna Uşaq Ensiklopediyası. İncəsənət bəşəriyyətin misilsiz sərvətidir. «Ayna Mətbuat evi», Bakı, 2004.
5. **R.Əfəndi.** Azərbaycan incəsənəti, Bakı, 2007.
6. **R.Əfəndi.** Azərbaycanın daş plastikası. «İşıq» nəşriyyatı, Bakı, 1986.
7. **R.Əfəndi.** Azərbaycanın xalq sənəti. «İşıq» nəşriyyatı, Bakı, 1984.
8. **R.Əfəndi.** Azərbaycanın bədii sənətkarlığı dünya muzeylərində. «İşıq» nəşriyyatı, Bakı, 1980.
9. **Ə.Verdiyev.** Dəzgah rəngkarlığı. Bakı, 1988.
10. **L.Kərimov.** Azərbaycan xalçası. «Yazıçı» nəşriyyatı, Bakı, 1985.
11. **K.Kərimov.** Azərbaycan miniatürləri. «İşıq» nəşriyyatı, Bakı, 1980.
12. **M.Ağabəyov.** Xəyali rənglər işığında. «Aspoliqraf» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
13. **K.Əliyeva, E.İbrahimov.** Lətif Kərimov. «Aspoliqraf» nəşriyyatı, Bakı, 2007.
14. **M.Səməd.** Şux rənglərin təranəsi. «Çağdaş AS» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
15. **Ziyadxan Əliyev.** Sənətin Məcnunu. «Aspoliqraf» nəşriyyatı, Bakı, 2009.
16. Böyükağa Mirzəzadə. «Tutu» nəşriyyatı, Bakı, 2010.
17. Müasir Azərbaycan təsviri sənət sərgisi. «Kataloq». Bakı, 2006.
18. «6-cı mikrorayon rəssamları» adlı sərginin kataloqu. «EL» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
19. Çocuklar için sanat. «Tudem». Alsancak-İzmir, 2009.
20. **Durmuş Akbulut.** «Resm neyi anlatır». Etik yayınlar. İstanbul, 2011.
21. Rembrandt. «Taschen» nəşriyyatı, Almaniya, 2007.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Giriş	3
Dərslik komplektinin xüsusiyyətləri	5
Qiymətləndirmənin keyfiyyət üsulları	7
Təlimin təşkilinin forma və üsulları barədə tövsiyələr	8
Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılmasına dair tövsiyələr	15
İllik planlaşdırma cədvəli	22
Diagnostik test	25
Mövzu 1. Təsviri incəsənət zamanın aynasıdır	26
Mövzu 2. Rəsm əsərlərində təbiət təsvirləri	28
Mövzu 3. Payız nemətləri	30
Mövzu 4. Kənd həyatı rəsm əsərlərində	32
Mövzu 5. Təsviri incəsənətdə şəhər mövzusu	34
Mövzu 6. Qrafika	36
Mövzu 7. Boyakarlıq	38
Mövzu 8. Heykəltəraşlıq	40
Mövzu 9. Dekorativ-tətbiqi sənətlər	42
Mövzu 10. Milli memarlıq abidələri	44
Mövzu 11. Real təsvir nədir?	46
Mövzu 12. İbrahim Zeynalov (1934–2008). Daşı canlandıran sənətkar	48
Mövzu 13. Abstrakt təsvir nədir?	50
Mövzu 14. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına illüstrasiyalar	52
Mövzu 15. Əşyaların dizaynı	54
Mövzu 16. Təsviri incəsənətdə kompozisiya	56
Mövzu 17. Təsviri incəsənətdə qəhrəman obrazı	58
Mövzu 18. Təsviri incəsənətdə ana obrazı	60
Mövzu 19. Qriqori Qriqoryeviç Qaqarin (1810–1893)	62
Mövzu 20. Elmira Şahtaxtinskaya (1930–1996)	62

Mövzu 21. Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma. (Dərs I).....	65
Mövzu 21. Xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma. (Dərs II)	67
Mövzu 22. Perspektiv qanunlarına əsasən təsvir edirik	69
Mövzu 23. Küçə rəsmi çəkirik	71
Mövzu 24. Dəniz rəsmi çəkirik	71
Mövzu 25. Azərbaycanın Dövlət gerbi	73
Mövzu 26. Emblem	73
Əlavə resurslar	76
Ədəbiyyat siyahısı	77

***Məhsəti İsa qızı Məmmədova
Bənövşə Məmmədkərim qızı Mirzəyeva
Nəzakət Səlim qızı Əliyeva***

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

*(Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
«Təsviri incəsənət» fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait)*
Bakı, «Aspoliqraf», 2016.

Redaktoru ***Gülər Mehdiyeva***
Bədii və texniki redaktoru ***Abdulla Ələkbərov***
Kompüter tərtibatçıları ***Səbinə Məmmədova, Təhmasib Mehdiyev***
Korrektoru ***Natəvan Məmmədova***

Kağız formatı 70x100 ¹/₁₆.
Ofset çapı. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru.
Fiziki çap vərəqi 5,0. Uçot nəşr vərəqi 5,8. Sifariş 33.
Tiraj 3900. Pulsuz.

«Aspoliqraf LTD» MMC
Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121^B

PULSUZ